

GalemkXCByaryan, Grigoris

C'owc'ak hayerên jeḷagrac' Arkhouni Matenadaranin i Miunhen

Wien 1892

4 Bavar. 1102

urn:nbn:de:bvb:12-bsb00008140-1

1892. 1. 12

ՅՈՒՅԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ

ԱՐՔՈՒՆԻ ԵՎՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻՆԵՍԻՆ

ԿԱԶՄԵՑ

Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ Վ. ԳԱԼԵՄԲԵԱՐԵԱՆ

ՄԵԻՍ. ՈՒՆՏԷՆ

ՎԻԵՆԱ 1892

ՄԻՒԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

CATALOG

DER

ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MÜNCHEN

VON

P. GREGORIS DR KALEMKIAR

MITGLIED DER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

WIEN 1892

MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI.

Kalemkian, Armen. Handelsch.

Գին 1. Փր. 120

82 AS
Beschp. 1787

Հայերէն ձեռագրաց ծանօթ ամէն ժողովածոյից ընդհանուր եւ լիակի ցուցակ մը հրատարակել ձեռնարկած է Միառանութիւնս: Այս ձեռնարկութեան ծրագիրը կամ ցուցակաց նկարագիրը կրնայ տեսնուիլ առաջիկայ տետրով: Ըստ այսմ հետզհետէ լոյս կը տեսնեն ուրիշ տետրեր ալ, որոնք կը կազմեն ուրոյն հատորներ՝ իւրաքանչիւր երկիրներու համեմատ, որ բազմաթիւ հայերէն ձեռագիրներ կը գտնուին:

Ամէն տետր ունի նաեւ համառօտ նկարագրութիւն մը ձեռագրաց՝ եւրոպական լեզուս մը, եւ այս՝ եւրոպացի գիտնաց համար: Եւս այստի կը Հանացոյի ձեռագրաց գրեթէ, զարդերուն ու նկարույ ճշգրտապատկերները դնել, որ կարեւոր կ'երեւայ: Թէ ինչ ինչամէտ յօրինուած է գործը՝ կրնայ տեսնուիլ իւրաքանչիւր կտորէն:

Ձեռնարկութիւնս պիտի շարունակուի առանց ընդհատութեան ըստ կարելոյն: Ա. Հատորի Ա. Տետրին Վիեննայի Կայսերական մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակն արդէն լոյս տեսած է: Այժմ լոյս կը տեսնէ Միւնխէնի Արքեպի մատենադարանին ձեռագրաց ցուցակը: Ետտ՝ տեղերու ձեռագրաց ցուցակը կազմել յանձն առած են նշանաւոր ազգային գիտնականք: Ասոնց մէջ կը լինենք Մեծ. Պր. Մար, ուսուցչապետ հայերէն լեզուի ի համալսարանին Փեթերսպոլի, որ կը կազմէ այս քաղաքի այլեւայլ հաստատութեանց մէջ գտնուած ձեռագրաց ցանկը: Այս մասը մասամբ լրացեալ լոյս կը տեսնէ այս տարի: Երեսանից քոլոր այս ձեռագրաց ցանկը յօրինել յանձն առած է Գեր. Ս. Գարոնեան, որ ծանօթ է հայ ձեռագրաց նկատմանը այլեւայլ տեսն աշխատութեամբ: Իսկ Հոնգկոնց մէջ գտնուած ձեռագրաց ցանկը կը յօրինէ Գեր. Յովհ. Վ. Միսրմեան, ուսուցչապետ հայերէն լեզուի յիւրոպական դպրոցիւ ին:

Այսպիսի գործոյ մը կարեւորութեան հետ յայտնի են նաեւ նիւթական մեծամեծ դժուարութիւնքն ու տալազրական շատ մեծ ծախքերը: Կը յուսանք որ այս ամէն նկատմանը ետեստողը չեն սխալուի, մանաւանդ այնպիսի ազգային հաստատութիւններէ, որոնց եպարտակն է հայ մատենագրութեան զարգացման օժանդակել:

Կը Հանացոյի մեր գործակցաց թիւը հետզհետէ ստուարացնել: Ամէն տեղեկութիւնը ձեռագրաց թէ այս կամ այն տեղ գտնուած եւ թէ անհատաց ունեցած ըլլայ նաեւ ստղատաթիւ՝ հաւաքածոյից նկատմամբ սխալ եւ շնորհակալութեամբ հանդերձ կ'ընդունուին:

Միջիտարեան Միառանութիւն ի Վիեննա:

Մ Ա Յ Բ Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

Հ Ա Յ Յ Ե Բ Է Ն Չ Ե Ռ Ա Գ Բ Ա Յ

Հ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Ե Ա Ա

Ի Մ Խ Ի Թ Ա Ր Ե Ա Ն Մ Ի Ա Ր Ա Ն Ո Ւ Թ Ե Ն Է

Հ Ա Տ Ո Ր Բ

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա

Տ Ե Տ Բ Ա

Ց Ո Ւ Ց Ա Կ Հ Ա Յ Յ Ե Բ Է Ն Չ Ե Ռ Ա Գ Բ Ա Յ

Ա Ր Բ Ո Ւ Ն Ի Մ Ա Տ Ե Ն Ա Դ Ա Ր Ա Ն Ի Ն Ի Մ Ի Խ Ն Խ Է Ն

HAUPT-CATALOG

DER

ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

HERAUSGEGEBEN VON DER

WIENER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

BAND II.

DIE ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN IN DEUTSCHLAND.

HEFT I.

CATALOG DER ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MUENCHEN.

ՅՈՒՑԱԿ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԶԵՌԱԳՐԱՅ

ԱՐԻՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻՒՆԻՍԵՆ

ԿԱԶՄԵՑ

Հ. ԳՐԻԳՈՐԻՍ Վ. ԳԱԼԵՄԲԵԱՐԵԱՆ

Մ Խ Ի Թ. Ո Ւ Խ Տ Է Ն

ՎԻԵՆՆԱ 1892

ՄԻՒԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

CATALOG

DER

ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MÜNCHEN

VON

P. GREGORIS DR. KALEMKIAR

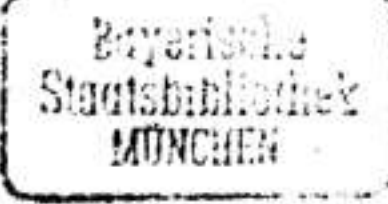
MITGLIED DER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

WIEN 1892

MECHITHARISTEN-BUCHDRUCKEREI.

Man vovavviffa Miniaturmalerei vyl. T. Abdullah & J. Macca, Etudes sur la miniature arménienne in Revue des études ethnographiques et sociologiques Nr. 21/22 (1907) p. 280 ff.

ferner: Jos. Strzygowski, Kleinarmenische Miniaturmalerei. (Veröffentlichungen d. UB Tübingen I, 2. 1907)

Z. Gratzl, drei armenische Miniaturen (cod. arm. 1, 6 u. 8 d. Staatsbibl.) erläutert. München 1913

Kurze Uebersicht

der

Armenischen Handschriften

in der

k. Hof- und Staats-Bibliothek zu München.

Die an orientalischen Handschriften reiche Sammlung von Johann Albert Widmanstad wurde der Grundstock wie der hebraeischen, arabischen etc., so auch der armenischen Handschriften der k. Hof- und Staatsbibliothek zu München. Die erwähnte Sammlung, erworben von Herzog Albert V. (1550—79) der die Bibliothek gegründet hatte, enthielt schon drei armenische Handschriften, die bis heute zu 21 angewachsen sind. Die noch von Widmanstad rührenden sind: Cod. Arm. 3, 5 und 6; und auf dem Cod. Arm. 5 ist sogar angegeben, dass es im Jahre 1539 in Rom für J. A. Widmanstad von einem gewissen Bischof Johannes geschrieben wurde. Die drei fragen bis heute das allgemein gebrauchte Zeichen der k. Hofbibliothek zu München (Ex electorali Bibliotheca Sreniss.rum Vtriusq; Banariae Ducum). Dazu kamen im Jahre 1739 zwei Handschriften (Cod. Arm. 2 und 7) von der Bibliothek eines gewissen S. J. Johannes. Bis zum Jahre 1858 sollen die Cod. Arm. 1, 4 und 8 in die Hofbibliothek eingekommen sein. Im Jahre 1858 wurde die Handschriftensammlung E. Quatremère's von dem König Maximilian II. angekauft. Darunter waren 12 armenische Handschriften Cod. Arm. 9—20, wie die auf den Deckeln nur mit Bleistift geschriebenen Anmerkungen bezeugen. Diese zwölf Handschriften haben den geringen Werth der alten Sammlung gar nicht erhöht, indem sie nur die eigenen Handschriften der Armenisten P.S. Lourdet, J. Zohrab und E. Quatremère's selbst enthielten. Zuletzt im Jahre 1879 wurde Cod. Arm. 21 aus Venedig um 50 Fr. angekauft.

Die Uebersicht der Geschichte dieser Sammlung berechtigt schon zu dem Schlusse, dass kaum einige der Handschriften einen literarischen und kunsthistorischen Werth haben könnten.

Die älteste Handschrift ist aus dem Jahre 1278, die neueste aus dem Jahre 1827. Leider können wir das Datum einzelner Handschriften nicht verificiren aus Mangel an sogenannten Nachschriften oder Memoranden. Wir können jedoch bestimmt sagen, dass 2 (Cod. Arm. 1 und 3) aus dem XIII. Jahrhundert, 3 (Cod. Arm. 6, 8 und 21) aus dem XV. Jahrhundert, 1 (Cod. Arm. 5) aus dem XVI. Jahrhundert und 2 (Cod. Arm. 2 und 7) aus dem XVII. Jahrhundert stammen. Die Uebrigen aus dem XVIII. und XIX. Jahrhundert.

Lassen wir sie nun hier nach der Reihe folgen:

Jahrhundert	Datum	Nummer
XIII.	1278	1
	1283	3
XV.	nach 1401	8
"	"	21
"	1427—32	6
XVI.	1539	5
XVII.	1662	[22]
"	nach 1601	2
"	1673	7
XVIII.	nach 1701	17
"	1764—80	14
"	1775	13
"	1770—99	16
"	1770—99	15
"	1785	20
"	1791	4
"	1792—8	19
XIX	1801—20	10
"	1820	11
"	1820	12
"	nach 1801	18
"	" "	9

Diese Sammlung bringt zu unserer Kenntniss die Namen einiger armenischen Copisten und Miniaturenmalers. Die Copisten sind: Johannes Erzbischof und Bruder des Königs Hethum I. († 1270) (Cod. Arm. 1), Gregor der Eremit (Cod. Arm. 3), Melkon der Diacon (Cod. Arm. 4), Martiros Bischof (Cod. Arm. 5), die Wardapeten (Doctoren) Mkrtitsch, Johannes und Zacharias (Cod. Arm. 6) und Gregor der Goldarbeiter (Cod. Arm. 7). Die Miniaturenmalers aber sind: Basilius (Cod. Arm. 1), Johannes, Abraham Wardapet, Erzbischof Mkrtitsch und Sargis aus dem Kloster Zagawank. Folgende Städte sind als Abschreiborte der Handschriften angegeben, u. zw.: das Kloster von Grner in Kilikien (Cod. Arm 1),

Salerno in Italien (Cod. Arm. 3), Constantinopel (Cod. Arm. 4), Rom (Cod. Arm. 5), das Kloster von Medzoph in Armenien (Cod. Arm. 6) und Warschau (Cod. Arm. 7). Die übrigen bleiben unbestimmt.

Bis die erwähnten 21 Handschriften ihren Ruhestand in der k. Hof- und Staatsbibliothek zu München gefunden haben, sind sie durch die Hände verschiedener Herren gewandert. Als solche sind benannt: Erzbischof Johannes, Fürst Smbat, Sir Oschin und dessen Verwandte, die Kirche vom hl. Basilius in Cypern (Cod. Arm. 1), S. J. Johannes (Cod. Arm. 2 und 7), Gregor der Eremit (Cod. Arm. 3), Melkon der Diacon (Cod. Arm. 4), J. A. Widmanstad (Cod. Arm. 3, 5 und 6), Ordenspriester Nerses (Cod. Arm. 6), Gregor der Goldarbeiter (Cod. Arm. 7), Bischof Johannes (Cod. Arm. 8), E. Quatremère (Cod. Arm. 9—20), J. Zohrab (Cod. Arm. 10—16), Georg Ter-Hohannessian (Cod. Arm. 14), P. S. Lourdet (Cod. Arm. 19 und 20) und Ter-Lazar (Cod. Arm. 21).

Dr. Joachim Sighart hat die drei besten Handschriften (Cod. Arm. 1, 6 und 8) dieser Bibliothek aus dem kunsthistorischen Gesichtspunkte besprochen.¹⁾ Ihm folgte im Jahre 1875 ein vollständiger, jedenfalls kurz gefasster und nicht in jeder Hinsicht vollkommener Catalog dieser armenischen Handschriften von Prof. Dr. J. H. Petermann.²⁾ An diese schliesst sich unser ausführlicher Catalog.

Aus der hier im Neu-Armenischen verfassten Beschreibung wollen wir die unentbehrlichsten Daten anführen:

Cod. Arm. 1. — 304 Blätter³⁾ (18×12,8 cm.), leere Blätter Bl. 1, 2 a, 7 b, 10 a—13 a, 295 b, 296 b, 297 a, 298 b, 299 a, 300 a—304 b. — Text: in 2 Columnen 12,5×3,5 cm. — Zeilen: 19. — Pergament: weiss und gut geglättet. — Einband: Holzdeckel mit Rothlederüberzug, zierlich goldgepresst, mit Goldschnitt. — Zustand: gut, hie und da an Miniaturen und unteren Rändern beschädigt. — Schrift: Rundschrift (հայերէն) schön und regelmässig, von Fehlern nicht ganz frei, Anmerkungen und Nachschriften von fremden ungeübten Händen. — Titel und Initialen: buntfarbig (Menschen-, Thier-, Vogel-, Schlingeninitialen). — Randverzierung: 206 Miniaturen (in Gold, Blau, Roth, Gelb und Weiss). — Arabesken: 4 Stück Bl. 14 a, 102 a, 155 a und 238 a. — Bilder: von vier Evangelisten, Bl. 13 b, 101 b, 154 b und 237 b, in schönster Ausführung. — Datum: der Copie, Malerei und Einbindung 1278. — Schreiber: Erzbischof Johannes Königsbruder, Abt des Klosters von Grner (in Kilikien). — Maler: Basilius. — Buchbinder: Arakel Hnasandentz. — Schreibort: das Kloster von Grner. — Besitzer: Erzbischof Johannes selbst und Andere. — Nachschriften: Bl. 8 a, 100 b, 101 a, 152 a, 153 a, 154 b, 237 a, 293 b, 294 a, 295 a, 297 a, 299 b.

Evangeliar, copirt mit Vervollständigkeit aus verschiedenen alten Handschriften. Enthält: 1. den Brief von Eusebius an Carpianus (Bl. 2 a—3 a); 2. die Canonen (Bl. 3 b—7 a); hier aber sind die Arkaden ausgeblieben, wenn auch der Raum frei steht; 3. das Inhaltsverzeichniss des Evangeliums Matthaei (8 a—9 b); 4. die Evangelien-Concordanz; 5. das kurze Vorwort zum Evang. Matth. (10 a); 6. Evangelium Matthaei (Bl. 14 a—99 b); 7. Inhaltsverzeichniss (101 a) und 8. Evang. Marci (102 a—152 b); 9. Inhaltsverzeichniss (152 b—153 b); 10. kurzes Vorwort (153 b—154 a); 11. Evang. Lucae (155 a—237 a); 12. Inhaltsverzeichniss (237 a); 13. kurzes Vorwort, unterbrochen (237 a); 14. Evang. Joh. (238—294 a); 15. Nachschriften und 16. unter dem Texte überall die Parallelstellen.

¹⁾ Armenische Miniaturen: Sitzungsberichte der k. bayerischen Akademie der Wissenschaften, Jahrg. 1866, II., Sitzung vom 22. Dec. 1866, S. 555—561.

²⁾ Armenische Handschriften: Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis, Tomi primi Pars quarta, Monachii MDCCCLXXV (1875) p. 120—129.

³⁾ H. Petermann in seinem Cataloge nummerirt die leeren Blätter nicht, daher der Nummerunterschied zwischen ihm und uns.

Cod. Arm. 2. — 249 Blätter (17,8×13,8 cm.), leere Blätter: 1—3 b, 55 b—58 b, 92 a, 109 a—110 b, 145 b—149 b. — Text: 15,3×12 cm., theils in zwei und theils in einer Columnen. — Zeilen: 22. — Papier: theils ungeglättet und grob und theils gut geglättet. — Einband: Pappband Halbfranz. — Zustand: gut. — Schrift: Cursiv (հայերէն), unregelmässig. — Datum Schreiber und Schreibort: unbekannt, wahrscheinlich aus dem XVII. Jahrhundert, in Italien geschrieben. — Besitzer: der letzte S. J. Johannes im Jahre 1739. — Nachschriften: fehlen.

Sammelbuch, enthält 1. religiöse Abhandlungen (Bl. 4 a—55 a); 2. Abhandlung über die himmlischen Bewegungen und die Ausgestaltung des Menschen von Joh. Erznkatzi (Bl. 59 a—91 b); 3. Canon der Beerdigung der Laien (92 b—108 b); 4. Astrologische Wahrsagerei (111 a—123 a); 5. Auszüge aus der Genesis (124 a—136 a); 6. die Nachkommen Adam's (136 b—137 b) und 7. die heiligen Stätten Palästina's (138 a—145 a).

Cod. Arm. 3. — 287 Blätter (16,4×11,5 cm.), leere Blätter: 1—3 b, 285 a—287 b. — Text: 13,5×9 cm. — Zeilen: 15. — Papier: grob und dunkelbraun. — Einband: Holzdeckel mit reichgepresstem Weisslederüberzug (europäische Fabrication). — Zustand: gut, hie und da von Motten angefressen und verwischt. — Schrift: unregelmässige und grobe Rundschrift. — Randverzierung: einige, roth und grob gearbeitet, ebenfalls die am Anfang gemalte Arabeske. — Datum: 1283. — Schreiber und Besitzer: Gregor der Eremit. — Schreibort: Salerno (Italien) im armenischen Kloster zum heil. Apostel Matthaecus. — Nachschriften: zahlreich, u. zw.: Bl. 9, 43, 53, 66, 83, 95, 100, 104, 134, 148, 188, 191, 195, 254, 271 und 282 a—284 a. — Auf dem Rücken mit der Tinte geschrieben: Arm. Lectiones Ecclesiae in gundum (?) Armen. Auf dem Deckel: Lectiones Ecclesiasticae Armenor. Bl. 148 a enthält am Rande einige griechische Wörter.

Sammelbuch, enthält: 1. Leben und Aussprüche der heiligen Väter (Bl. 4 a—22 b und 148 a—253); 2. verschiedene Gebete von den Heiligen: Gregor, Ephrem der Syrer, Mechithar Gosch, Anania und Anastasius; 3. J. Chrysostomus über das jüngste Gericht (253 b—271 b); 4. Ueber den Rock Christi und 5. Nachschriften.

Cod. Arm. 4. — 137 Blätter (16,2×10,8 cm.), leere Blätter: 1—3 b, 132 b—137 b. — Text: 12×7,6 cm. theils in zwei, theils in einer Columnen. — Zeilen: 26. — Papier: stark. — Einband: castanienbrauner Lederband. — Zustand: gut, die Tinte in einander geflossen. — Schrift: regelmässige Cursivschrift. — Datum: 1791. — Schreiber und Besitzer: Melkon der Diacon. — Schreibort: Constantinopel. — Nachschriften: Bl. 127 a.

Die Correspondenzen des Magisters Gregor Pahlavuni, 78 Stück, dazu zwei Lobgesänge desselben Gregor auf das heil. Kreuz.

Cod. Arm. 5. — 58 Blätter (13,8×9,9 cm.), leere Blätter: 1—7 b, 19 a—55 a, 57 a—58 b. — Text: 11,5×7,5 cm. — Zeilen: 16. — Papier: stark und grob. — Einband: Pappdeckel mit Weisslederüberzug (europäische Erzeugung), worauf gepresst das Bild der Gerechtigkeit, unlesbare lateinische Inschriften, Rückseite: Bayerisches Wappen mit der Inschrift: AHJB. SDNQC. — Zustand: gut. — Schrift: grosse Rundschrift. — Datum: 1589. — Schreiber: Bischof Martyros. — Nachschriften: Bl. 18 b, 19 a, 56 a und 57 a. Bl. 8 a enthält: Rmus. Martyrus Murad Archiepiscopus Armeniae, h. c. Locorum Carahamith (cara civitas) et Mardin scribebat Jo. Alberto Widmestadio cogn^{to}. Lucretio Romae XXVI Oct. MDXXXIX. Bl. 8 a enthält das Siegel des erwähnten Bischofs.

Sammelbuch, enthält: 1. Auszüge aus vier Evangelien (Bl. 9 a—15 b); 2. Pater noster (15 b—16 a); 3. Trisagion; 4. Credo und 5. Nachschriften.

Cod. Arm. 6. — 314 Blätter (13,4×9 cm.), leere Blätter: 2 a—3 b, 30 b, 34 b, 38 b, 42 b, 48, 86, 96 b, 120 b—122 a, 157 a, 268 a, 291 b, 301 b, 307 b, 313 b—314 b. Am Ende zwei Pergamentblätter, beschrieben

vgl. Gratzl.
3 arm. Min. - h

St. Röhre
Biblioth.
p. 336

Museo Milla
Biblioth.
p. 35

(Martyrologium) mit Mediäval-Uncialen. — Text: 10×6 cm. — Zeilen: 19. — Papier: gut geblättert und stark. — Einband: Holzdeckel mit castanienbraunem, zierlich gepresstem Lederüberzug, die inneren Seiten mit alten Leinwandstücken überzogen. — Zustand: gut. — Schrift: kleine regelmässige Rundschrift. — Titel und Initialen in Farben (Thier-, Vogel-, Fisch-, Schlingeninitialen). — Randminiaturen: 21 Stück, einfach. — Arabesken: Bl. 5a, 14a, 21a, 35a, 39a, 43a, 49a, 64a, 87a, 97a, 101b, 123a, 158a, 183a, 215a, 256a, 269a. — Bilder: Bl. 63b der heilige Athanas, von einer fremden Hand, Copirung des Bildes auf Bl. 157b; Bl. 67a, Christus beim Abendmahl, ebenfalls ungeschickte Copirung des Bildes auf Bl. 122b; Bl. 69a, ein armenischer Priester celebrierend, unschön; Bl. 122b, Christus bei Tisch, schön; Bl. 157b, der heilige Athanas, schön, mit der Unterschrift des Malers: Johannes; Bl. 182b, der heil. Chrysostomus, schön; Bl. 214b, der heilige Basilius; Bl. 268b, der heilige Gregor, der Illuminator. — Datum: des ersten Theiles (Brevier) 1432, des zweiten (Liturgicon) 1427. — Schreibort: des Breviers: das Kloster Medzoph's (nördlich vom Wan-See in Armenien), des Liturgicon: das Kloster Urz's in Sünikh (Armenien). — Schreiber: die Wardapeten Mkrtitsch, Johannes und Zacharias. — Maler: die Wardapeten Johannes und Abraham, dann Erzbischof Mkrtitsch und ein gewisser Sargis aus dem Kloster Zag (in der Nähe von Erivan). — Besitzer: der Ordenspriester Nerses, dann Wardan und Sargis. — Nachschriften: Bl. 4b, 34a, 47b, 77b, 118a, 120a, 132a, 213a, 286a, 300a. Auf dem Bl. 1a steht die Bemerkung: Ao. Dni. 1427 geschrieben, Armenisches Liturgicon, 1427. Auf dem Blatt 4b: Joannis Alberti Widmestadij Pmpt. Romae IX aprily MDXXXVIII.

Der Codex besteht aus zwei Theilen: Der I. Theil (Bl. 4a—120a) ist armenisches Brevier, enthält die neun Tagzeiten. Der II. Theil (Bl. 123a—284b) ist armen. Liturgicon, u. zw. (in armen. Sprache) Liturgik 1. vom hl. Athanas; 2. vom hl. J. Chrysostomus; 3. vom hl. Basilius; 4. der Lateiner und 5. vom hl. Gregor Illuminator. Am Schlusse sind Gebete von Mechithar Gosch, Johannes Garnetzi, vom hl. Chrysostomus, Wardan Wardapet etc. und Nachschriften.

Cod. Arm. 7. — 448 Blätter (10,2×7,3 cm.). — Text: 7×5,3 cm. — Zeilen: 11. — Papier: gut geblättert und stark. — Einband: Holzdeckel mit Lederüberzug. — Zustand: am Ende Naht gelockert. — Schrift: Cursiv, unschön und fehlerhaft. — Datum: 1673. — Schreiber: Gregor der Goldarbeiter. — Schreibort: Warschau. — Besitzer: der Schreiber selbst. — Nachschriften: Bl. 1a, 95a, 433a.

Psalterium, einige Gebete am Schlusse geschrieben.

Cod. Arm. 8. — 209 Blätter (9,8×7 cm.). — leere Blätter: Bl. 1—3b, 208b—209b. — Text: 6,5×7 cm. — Zeilen: 23. — Pergament: weiss und glatt. — Einband: Holzdeckel mit Braunlederüberzug, zierlich gepresst, Lederschnüre, innere Seiten mit Seide gefüttert und darauf Pergament aufgeklebt. — Zustand: gut, die Blätter zwischen Bl. 27 und 28, 107 und 108, 131 und 132, 192 und 193 fehlen. Der Schnitt tintenfleckig. — Schrift: regelmässige, kleine Rundschrift. — Text und Initialen zierlich in Gold und Buntfarben. — Randverzierung: 45 Stück, buntfarbig, sehr schön. — Arabesken: Bl. 10a, 63a, 110a, 121a, 127a, 155a. — Bilder: Bl. 9b ein Bischof im griechischen Messkleide, die Hände ausbreitend. Dasselbe Bild kommt im Bl. 109b vor, nur die Hände eingezogen. Ausser diesen Bildern sind am Rande Bl. 32a Jesus, zwei Kinder segnend; Bl. 70b Joseph aus Arimathäa; Bl. 106b Jesus, der vorne stehende Aussätzige verwischt; Bl. 107a dasselbe; Bl. 165b der König Manasses; Bl. 202b hl. Nerses Klayetzi. Alle Bilder sehr schön. — Datum: fehlt, aber nicht älter über das XV. Jahrh. — Schreiber und Schreibort unbekannt. — Besitzer: später Bischof Johannes. — Nachschrift: Bl. 208a.

Breviarium.

Cod. Arm. 9. — 47 Blätter (25×18,8 cm.). — Text: 19,5×14 cm. — Zeilen: 24. — Papier. — Einband: nur geheftet in 6 Heften. — Zustand: gut. — Schrift: Currentschrift (շղարհր). — Datum, Schreiber und Schreibort unbekannt, wahrscheinlich J. Zohrab, Ende des vorigen oder Anfang dieses Jahrh. — Besitzer: E. Quatremère. — Nachschriften fehlen.

Sammelbuch, enthaltend allerhand Abschriften aus den armenischen Geschichtsschreibern über Kreuzzüge.

Cod. Arm. 10. — 19 Blätter (18×12,5 cm.). — Text: 13,5×8,5 cm. — Zeilen: 22. — Papier. — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: Cursivschrift. — Datum 1800—1820. — Schreiber und Besitzer: unbekannt, wahrscheinlich J. Zohrab. — Schreibort: Venedig und Paris. — Nachschriften: Bl. 18b.

Moses Chorenatzi's Lobrede bei der Gedächtnissfeier der hl. Ripsime, abgeschrieben aus einer sehr alten Homilien-Sammlung der Mechitharisten-Bibliothek zu St. Lazzaro, und verglichen mit dem Cod. 88 der Bibliothéque nationale zu Paris.

Cod. Arm. 11. — 142 Blätter (24,6×19 cm.). — Text: 19,5×14 cm. — Zeilen: 45—50. — Papier. — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: Currentschrift. — Datum, Schreiber und Schreibort: unbekannt, jedenfalls in diesem Jahrhundert von J. Zohrab, geschrieben in Paris.

Sammelbuch, enthaltend: 1. Verzeichniss der armen. Handschriften der Bibliothéque nationale zu Paris (Bl. 2a—76b); 2. Brief des Bischofs Stefanus Siünnetzi als Antwort auf den Brief des Patriarchen Germanos von Cpl. (Bl. 83a—90b); 3. einige Homilien des M. Chorenatzi (Bl. 91—97); 4. des Philosophen David Lobrede auf den Protomartyr, den hl. Stephanus (98a—99a); 5. Wardapet Elisacus' Rede über das Vater unser, über das Gedächtniss der Verstorbenen und über die Mönche (Bl. 100a—106a); 6. des J. Chrysostomus Rede über das Leben des hl. Gr. Illuminator (Bl. 108a—119b); 7. Koriun's Lebensgeschichte des hl. Mesrob (Bl. 120a—125b) und 8. Brief Abgar's, abgeschrieben aus einem sehr alten Homilienbuch der Bibliothéque nationale zu Paris.

Cod. Arm. 12. — 89 Blätter (25,5×18,5 cm.). — leer sind 4 Blätter. — Text: 18×11,5 cm. — Zeilen: 29. — Papier. — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: cursiv. — Datum, Schreiber und Schreibort: wie Cod. Arm. 11. — Besitzer: E. Quatremère.

Sammelbuch, enthaltend: 1. des Priesters Samuel Sammlungen aus den Schriften der Historiker (Bl. 2a—37b); 2. des Joh. Sarkavag (Diacon) Ueber die 40 Märtyrer von Sebaste, aus vier Handschriften (Bl. 58a—70b) und 4. des Ward. Gregor Homilie auf das hl. Pascha, aus zwei Handschriften (Bl. 71a—88b.).

Cod. Arm. 13. — 86 Blätter (18,5×12,7 cm.). — leer sind Bl. 1a, 17a—18b, 49a—51b, 81a—86b. — Text: 13,5×8 cm. — Zeilen: 21. — Papier: grobes. — Einband: wie die Cod. Arm. 11 und 12. — Zustand: gut. — Schrift: cursiv. — Datum: 1775. — Schreiber: J. Zohrab. — Schreibort: Venedig, St. Lazzaro. — Besitzer: E. Quatremère.

Sammelbuch, enthaltend: 1. Brief des Fürsten Sahak Ardzruni an den seligen Wardapet Moses Chorenatzi (Bl. 2a—2b); 2. Antwort desselben Briefes (Bl. 2b bis 16b); 3. Homilie des Katholikos Zacharias auf die Geburt Christi (Bl. 19b—39a); 4. Homilie des hl. Petrus, Bischofs von Siünikh auf die hl. Jungfrau Maria (Bl. 39b bis 44a); 5. Homilie des hl. Aristaces auf das achttägige Fest von Epiphania (Bl. 44b—48b); 6. Vorrede zu den Büchern der Könige (Bl. 51a—53a); 7. Julianus, Bischof von Halicarnass, zu dem Buche Hiob (Bl. 53a—54a); 8. Tod der sechzehn Propheten (Bl. 54b—62b); 9. Lobrede des seligen M. Chorenatzi zur Gedächtniss der hl. Ripsime (Bl. 63a—80b).

Cod. Arm. 14. — 83 Blätter (22×15,7 cm.). — Text: in zwei Columnen. — Zeilen: 50—55. — Papier. — Einband: wie bei Cod. 11, 12 und 13. — Schrift: cursiv. — Zustand: gut. — Datum: 1764—1780. — Schreiber: Georg Ter-Hohannessian. — Schreibort: Conspel. — Besitzer: G. Ter-Hohannessian und J. Zohrab. — Nachschrift: Bl. 82a, b.

vgl. fragl.
3arm. Min. - h

fragl.
in. Min. - h

(Martyrologium) mit Mediäval-Uncialen. — Text: 10×6 cm. — Zeilen: 19. — Papier: gut geglättet und stark. — Einband: Holzdeckel mit castanienbraunem, zierlich gepresstem Lederüberzug, die inneren Seiten mit alten Leinwandstücken überzogen. — Zustand: gut. — Schrift: kleine regelmässige Rundschrift. — Titel und Initialen in Farben (Thier-, Vogel-, Fisch-, Schlingeninitialen). — Randminiaturen: 21 Stück, einfach. — Arabesken: Bl. 5a, 14a, 21a, 35a, 39a, 43a, 49a, 64a, 87a, 97a, 101b, 123a, 158a, 183a, 215a, 256a, 269a. — Bilder: Bl. 63b der heilige Athanas, von einer fremden Hand, Copirung des Bildes auf Bl. 157b; Bl. 67a, Christus beim Abendmahl, ebenfalls ungeschickte Copirung des Bildes auf Bl. 122b; Bl. 69a, ein armenischer Priester celebrierend, unschön; Bl. 122b, Christus bei Tisch, schön; Bl. 157b, der heilige Athanas, schön, mit der Unterschrift des Malers: Johannes; Bl. 182b, der heil. Chrysostomus, schön; Bl. 214b, der heilige Basilius; Bl. 268b, der heilige Gregor, der Illuminator. — Datum: des ersten Theiles (Brevier) 1432, des zweiten (Liturgicon) 1427. — Schreibort: des Breviers: das Kloster Medzoph's (nördlich vom Wan-See in Armenien), des Liturgicon: das Kloster Urz's in Sünikh (Armenien). — Schreiber: die Wardapeten Mkrtitsch, Johannes und Zacharias. — Maler: die Wardapeten Johannes und Abraham, dann Erzbischof Mkrtitsch und ein gewisser Sargis aus dem Kloster Zag (in der Nähe von Erivan). — Besitzer: der Ordenspriester Nerses, dann Wardan und Sargis. — Nachschriften: Bl. 4b, 34a, 47b, 77b, 118a, 120a, 132a, 213a, 286a, 300a. Auf dem Bl. 1a steht die Bemerkung: Ao. Dni. 1427 geschrieben, Armenisches Liturgicon, 1427. Auf dem Blatt 4b: Joannis Alberti Widmestadij Pmpt. Romae IX aprily MDXXXVIII.

Der Codex besteht aus zwei Theilen: Der I. Theil (Bl. 4a—120a) ist armenisches Brevier, enthält die neun Tagzeiten. Der II. Theil (Bl. 123a—284b) ist armen. Liturgicon, u. zw. (in armen. Sprache) Liturgik 1. vom hl. Athanas; 2. vom hl. J. Chrysostomus; 3. vom hl. Basilius; 4. der Lateiner und 5. vom hl. Gregor Illuminator. Am Schlusse sind Gebete von Mechithar Gosch, Johannes Garnetzi, vom hl. Chrysostomus, Wardan Wardapet etc. und Nachschriften.

Cod. Arm. 7. — 448 Blätter (10,2×7,3 cm.). — Text: 7×5,3 cm. — Zeilen: 11. — Papier: gut geglättet und stark. — Einband: Holzdeckel mit Lederüberzug. — Zustand: am Ende Naht gelockert. — Schrift: Cursiv, unschön und fehlerhaft. — Datum: 1673. — Schreiber: Gregor der Goldarbeiter. — Schreibort: Warschau. — Besitzer: der Schreiber selbst. — Nachschriften: Bl. 1a, 95a, 433a.

Psalterium, einige Gebete am Schlusse geschrieben.

Cod. Arm. 8. — 209 Blätter (9,8×7 cm.). leere Blätter: Bl. 1—3b, 208b—209b. — Text: 6,5×7 cm. — Zeilen: 23. — Pergament: weiss und glatt. — Einband: Holzdeckel mit Braunlederüberzug, zierlich gepresst, Lederschnüre, innere Seiten mit Seide gefüttert und darauf Pergament aufgeklebt. — Zustand: gut, die Blätter zwischen Bl. 27 und 28, 107 und 108, 131 und 132, 192 und 193 fehlen. Der Schnitt tintenfleckig. — Schrift: regelmässige, kleine Rundschrift. — Text und Initialen zierlich in Gold und Buntfarben. — Randverzierung: 45 Stück, buntfarbig, sehr schön. — Arabesken: Bl. 10a, 63a, 110a, 121a, 127a, 155a. — Bilder: Bl. 9b ein Bischof im griechischen Messkleide, die Hände ausbreitend. Dasselbe Bild kommt im Bl. 109b vor, nur die Hände eingezogen. Ausser diesen Bildern sind am Rande Bl. 32a Jesus, zwei Kinder segnend; Bl. 70b Joseph aus Arimathäa; Bl. 106b Jesus, der vorne stehende Aussätzige verwischt; Bl. 107a dasselbe; Bl. 165b der König Manasses; Bl. 202b hl. Nerses Klayetzi. Alle Bilder sehr schön. — Datum: fehlt, aber nicht älter über das XV. Jahrh. — Schreiber und Schreibort unbekannt. — Besitzer: später Bischof Johannes. — Nachschrift: Bl. 208a.

Breviarium.

Cod. Arm. 9. — 47 Blätter (25×18,8 cm.). — Text: 19,5×14 cm. — Zeilen: 24. — Papier: — Einband: nur geheftet in 6 Heften. — Zustand: gut. — Schrift: Currentschrift (շեղագիր). — Datum, Schreiber und Schreibort unbekannt, wahrscheinlich J. Zohrab, Ende des vorigen oder Anfang dieses Jahrh. — Besitzer: E. Quatremère. — Nachschriften fehlen.

Sammelbuch, enthaltend allerhand Abschriften aus den armenischen Geschichtsschreibern über Kreuzzüge.

Cod. Arm. 10. — 19 Blätter (18×12,5 cm.). — Text: 13,5×8,5 cm. — Zeilen: 22. — Papier: — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: Cursivschrift. — Datum 1800—1820. — Schreiber und Besitzer wahrscheinlich J. Zohrab. — Schreibort: Venedig und Paris. — Nachschriften: Bl. 18b.

Moses Chorenatzi's Lobrede bei der Gedächtnissfeier der hl. Ripsime, abgeschrieben aus einer sehr alten Homilien-Sammlung der Mechitharisten-Bibliothek zu St. Lazzaro, und verglichen mit dem Cod. 88 der Bibliothèque nationale zu Paris.

Cod. Arm. 11. — 142 Blätter (24,6×19 cm.). — Text: 19,5×14 cm. — Zeilen: 45—50. — Papier: — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: Currentschrift. — Datum, Schreiber und Schreibort: unbekannt, jedenfalls in diesem Jahrhundert von J. Zohrab, geschrieben in Paris.

Sammelbuch, enthaltend: 1. Verzeichniss der armen. Handschriften der Bibliothèque nationale zu Paris (Bl. 2a—76b); 2. Brief des Bischofs Stefanus Siünetzi als Antwort auf den Brief des Patriarchen Germanos von Cpl. (Bl. 83a—90b); 3. einige Homilien des M. Chorenatzi (Bl. 91—97); 4. des Philosophen David Lobrede auf den Protomartyr, den hl. Stephanus (98a—99a); 5. Wardapet Elisaeus' Rede über das Vater unser, über das Gedächtniss der Verstorbenen und über die Mönche (Bl. 100a—106a); 6. des J. Chrysostomus Rede über das Leben des hl. Gr. Illuminator (Bl. 108a—119b); 7. Koriun's Lebensgeschichte des hl. Mesrob (Bl. 120a—125b) und 8. Brief Abgar's, abgeschrieben aus einem sehr alten Homilienbuch der Bibliothèque nationale zu Paris.

Cod. Arm. 12. — 89 Blätter (25,5×18,5 cm.). leer sind 4 Blätter. — Text: 18×11,5 cm. — Zeilen: 29. — Papier: — Einband: Pappband. — Zustand: gut. — Schrift: cursiv. — Datum, Schreiber und Schreibort: wie Cod. Arm. 11. — Besitzer: E. Quatremère.

Sammelbuch: enthaltend: 1. des Priesters Samuel Sammlungen aus den Schriften der Historiker (Bl. 2a—37b); 2. des Joh. Sarkavag (Diacon) Ueber die 40 Märtyrer von Sebaste, aus vier Handschriften (Bl. 58a—70b) und 4. des Ward. Gregor Homilie auf das hl. Pascha, aus zwei Handschriften (Bl. 71a—88b.).

Cod. Arm. 13. — 86 Blätter (18,5×12,7 cm.). leer sind Bl. 1a, 17a—18b, 49a—51b, 81a—86b. — Text: 13,5×8 cm. — Zeilen: 21. — Papier: grobes. — Einband: wie die Cod. Arm. 11 und 12. — Zustand: gut. — Schrift: cursiv. — Datum: 1775. — Schreiber: J. Zohrab. — Schreibort: Venedig. St. Lazzaro. — Besitzer: E. Quatremère.

Sammelbuch, enthaltend: 1. Brief des Fürsten Sahak Ardzruni an den seligen Wardapet Moses Chorenatzi (Bl. 2a—2b); 2. Antwort desselben Briefes (Bl. 2b bis 16b); 3. Homilie des Katholikos Zacharias auf die Geburt Christi (Bl. 19b—39a); 4. Homilie des hl. Petrus, Bischofs von Siünikh auf die hl. Jungfrau Maria (Bl. 39b bis 44a); 5. Homilie des hl. Aristaces auf das achttägige Fest von Epiphania (Bl. 44b—48b); 6. Vorrede zu den Büchern der Könige (Bl. 51a—53a); 7. Julianus, Bischof von Halicarnass, zu dem Buche Hiob (Bl. 53a—54a); 8. Tod der sechzehn Propheten (Bl. 54b—62b); 9. Lobrede des seligen M. Chorenatzi zur Gedächtniss der hl. Ripsime (Bl. 63a—80b).

Cod. Arm. 14. — 83 Blätter (22×15,7 cm.). — Text: in zwei Columnen. — Zeilen: 50—55. — Papier: — Einband: wie bei Cod. 11, 12 und 13. — Schrift: cursiv. — Zustand: gut. — Datum: 1764—1780. — Schreiber: Georg Ter-Hohannessian. — Schreibort: Conspel. — Besitzer: G. Ter-Hohannessian und J. Zohrab. — Nachschrift: Bl. 82a, b.

vgl. Gratzl,
Barm. Min. - h

vgl. Gratzl,
Barm. Min. - h

Altarmenisches Wörterbuch, mit längeren Erklärungen und Citaten.

Cod. Arm. 15. — 403 Blätter (39 × 25 cm.). — Text: in zwei Columnen. — Papier: grobes. — Einband: Frzbd.; am Rücken: „Zohrab, Dictionnaire arménien.“ — Datum und Schreibort fehlen. — Schreiber: J. Zohrab. — Besitzer: J. Zohrab und E. Quatremère.

Altarm. Wörterbuch von Ա—Վ, mit längeren Erklärungen und vielen Citaten. Dazu medicinische Namen aus Asar Sebastatzi und Amirdolwath. Am Schlusse naturhistorische Namen mit griechischen und lateinischen Benennungen.

Cod. Arm. 16. — Das armen. Wörterbuch von Mechithar Abba's (gedr. Venedig 1749—69). S. 205 bis 1088, durchschossen und mit handschriftlichen Notizen und Citaten von J. Zohrab.

Cod. Arm. 17. — Lateinisch-armen. Wörterbuch von A—V, wahrscheinlich aus dem XVIII. Jahrhundert.

Cod. Arm. 18. — Rivola, Dictionarium armeno-latinum, Paris 1632, durchschossen, mit handschriftlichen Notizen und Erklärungen von der Hand des E. Quatremère.

Cod. Arm. 19. — Drei Folio-Bände, Armenische Bibel in's Lateinische übersetzt und mit vielen Notizen bereichert von M. Lourdet: I. Bd., Pentateuchus, übersetzt i. J. 1793. II. Bd., Libri Josue, Judicum, Ruth, Regum, übersetzt i. J. 1794/5. III. Bd., Libri Paralipomenon, Esdrae I. II., Nehemiae, Tobiae, Judith, Esther, Machabaeorum I. II., bis zum Verse 29 incl. übersetzt i. J. 1796/8.

Cod. Arm. 20. — Biblia Sacra Armeno-Latina in Supplementum ad Sacra Biblia Polyglotta Waltonis. Genesis Tomus Ius. Auctore Petro Simone Lourdet. Parisii An. R. S. H. MDCCLXXXV. Sehr rein geschrieben, mit Notizen.

Cod. Arm. 21. — 560 Blätter (22 × 15 cm.), leere Blätter: 1a, 2a, 3b, 4a, 5b, 6b, 7a, 182b, 186a und 219a. — Text: 14 × 9,5 cm. in zwei Columnen. — Zeilen: 20. — Papier: stark, gut geglättet. — Einband: Lederband mit Holzdeckeln. — Zustand: gut, die Miniaturen hie und da beschädigt. — Schrift: grosse Rundschrift. — Randminiaturen: 200 Stück in Aquarell gemalt. — Arabeske: Bl. 1a, 2b, 3a, 4b, 5a, 6a. Bl. 8a vergoldet, 84a von einer fremden

Hand, nicht im orientalischen Styl. — Bilder: Bl. 7b, 89a, 136b und 219b die vier Evangelisten. — Datum. — Schreiber und Schreibort unbekannt, wahrscheinlich aus dem XV. Jahrhundert. — Besitzer: waren verschiedene Personen. — Nachschriften: Bl. 1b, 2b, 135b, 283b, 284a, b.

Evangeliar.

Wir fügen hier bei die Beschreibung einer schönen arm. Handschrift, die im Besitze des Antiquitätenhändlers Gottlob Hess in München (Arcostr. 1) sich befindet.

Cod. Arm. 22 (1). — 367 Blätter (13,6 × 9,5 cm.). — Text: 9,5 × 5,8 cm. — Papier: gelblich. — Schrift: schöne Rundschrift. — Zustand: gut. — Einband: Holzdeckel mit Braunlederüberzug, zierlich gepresst, in der Mitte des rechten Deckels steht ein verfälschtes Siegel von Mathias Corvinus, des Königs von Ungarn. Die Fälschung hat Csontos János, Bibliothekar des Nemzet-Museums in Budapest, mit Hilfe der Wiener Mechitharisten entdeckt und im „Magyar. könyv-szemle“ (I—IV, 1888) veröffentlicht. — Randminiaturen: 83 Stück, buntfarbig, schön. — Arabeske: Bl. 5a, 14a, 59a, 112a, 139a, 210a, 226a, 235a, 249b, 290a, 311a, 339a. — Bilder: Bl. 4b Joachim und Anna, Bl. 116b Einzug Jesu in Jerusalem, Bl. 137b Die Frauen am Grabe, Bl. 209b Die Apostel in Coenaculum, Bl. 242b Verklärung Christi. Ausserdem am Rande sind 17 Bilder verschiedener Heiliger gemalt. — Datum: 1662. — Schreiber: Wardan. — Miniaturenmalers: Sahak aus Wan. — Schreibort: Dorf Surs (Armenien). — Besitzer: Bischof Mesrob. — Nachschriften: Bl. 360b—363b, 364a.

Hymnarium der armen. Kirche.

Die Zierleiste sammt der Arabeske und Zierinitiale (S. 3) ist aus dem Cod. Arm. 1 der Hof- und Staatsbibliothek zu München, Bl. 14a, entnommen, aber um ein Viertel vergrössert. Die Zierinitiale auf S. 7 hingegen ist aus einer armen. Bibel, gemalt i. J. 1375, Eigenthum der Mechitharisten-Bibliothek zu Wien (Cod. Arm. 14).

Յ Ո Ի Յ Ա Կ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՉԵՌԱԳՐԱՅ

Ա Ր Ք Ո Ի Ն Ի Մ Ա Տ Ե Ն Ա Դ Ա Ր Ա Ն Ի Ի Մ Ի Ի Ն Խ Է Ն

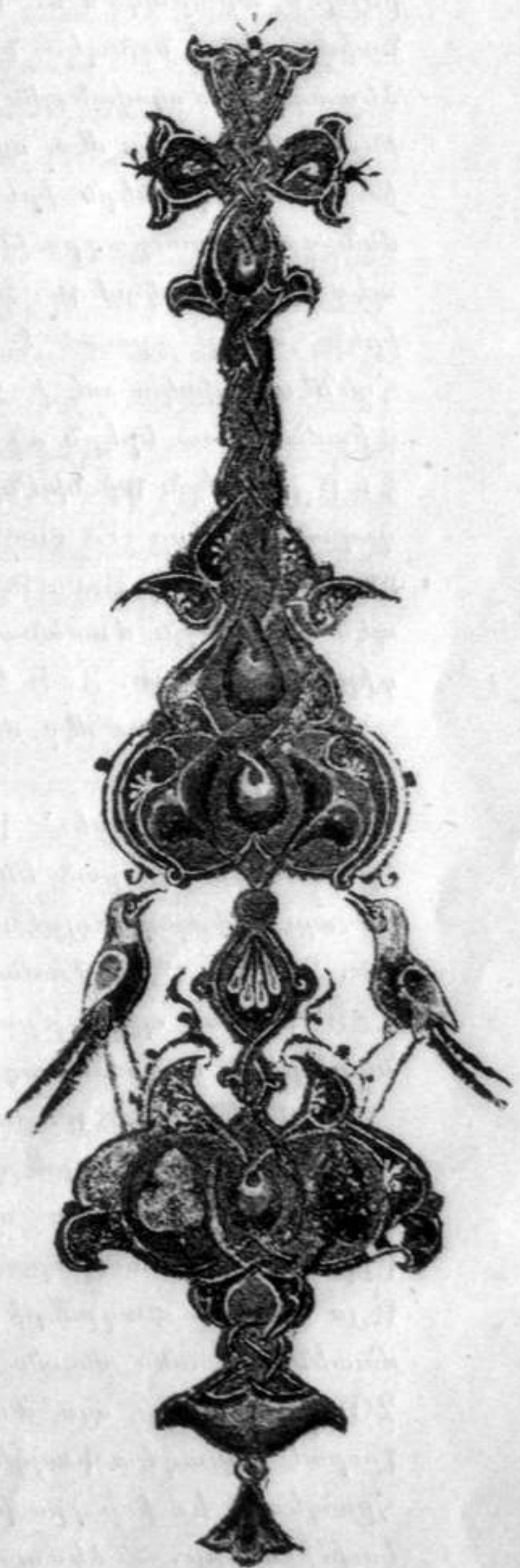
ՅՈՒՅԱԿ
ՀԱՅԵՐԷՆ ՉԵՌԱԳՐԱՅ

ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԻ Ի ՄԻՒՆԻԷՆ

լիաւոր մատենագարանաց մէջ, ուր այլեւայլ ազգաց ձեռագրաց ժողովածոյք կը գտնուին, նշանաւոր է նաեւ Միւնխէնի Արքունի եւ Պետական Մատենագարանն (Hof- und Staatsbibliothek): Հազիւ երեքուկէս դարու հնութիւն ունի այս մատենագարանն, եւ այս կարծ միջոցի մէջ ստուար թուով (30.000) ձեռագիր եկած գումարուած է այս տեղ: Հայերէն ձեռագիրք եւս, որ Եւրոպայի գրեթէ ամէն նշանաւոր մատենագարանաց մէջ առաւել կամ նուազ թուով ներկայացուցիչներ ունին, կան այս տեղ թուով 21, սկսեալ ԺԳ դարէ մինչեւ մեր դարը, թէեւ ասոնցմէ հազիւ ինը հատը (թ. 1—8, 21) միայն կարելի է յատկապէս «ձեռագիր» անուանել: Մնացեալ 12ը վերջին երկու դարերու գրութիւնք եւ ընդօրինակութիւնք են:

Թէ երբ եւ ի՞նչ աղբիւրներէ գումարուած են այս 21 ձեռագիրք Միւնխէնի Արքունի մատենագարանին մէջ, ծանօթ չէ մատենագարանի այժմու վարչութեան, եւ չկայ գրաւոր յիշատակարան: Սակայն մատենից վրայ շատ տեղ ըստ պատահման նշանակուած տեղեկութիւններէն կարող ենք ստուգութեամբ որոշել այս ժամանակը եւ նոյն աղբիւրները:

Միւնխէնի Արքունի եւ Պետական մատենադարանը հիմնարկած է Ալբերտոս Ե. դուքսն (1550—79), որ եւ մեծամեծ ծախքերով ձեռագիրներ եւ տպագրութիւններ ձեռք բերաւ: Այս ժամանակէն Ալբերտոս Ախումանշդատ, (երբեմն դեսպան Պաւարիոյ՝ ի Հռոմ,) որ արեւելեան ձեռագրաց հարուստ ժողովածու մ'ունէր, զոր Ալբերտոս դուքսն իւր մատենադարանին համար գնեց: Ախումանշդատի ժողովածոյն եղաւ ինչպէս արաբական եւ երրայական ձեռագրաց նախարունն, նոյնպէս նաեւ հայ սակաւաթիւ ձեռագրաց ժողովածոյն սկիզբն: Եւ արդեամբ, ինչպէս ցուցակիս մէջ պիտի տեսնենք, Թ. 3, 5 եւ 6 ձեռագիրներն իրենց վրայ կը կրեն Ախումանշդատի ստորագրութիւնն, մինչեւ յայտնապէս կը նշանակուի Թ. 5. ձեռագրոյն վրայ, թէ իրեն համար գրուած է նոյնը 1539ին ի Յովհաննէս Եպիսկոպոսէ ի Հռոմ, եւ կ'երեւայ թէ Ախումանշդատ երեքն ալ ի Հռոմ ձեռք բերած է: Այս երեքն Միւնխէնի ընտրական մատենադարանին կնիքը (Ex electorali Bibliotheca Sereniss.^{rum} Vtriusq; Banariae Ducum) կը կրեն, ինչպէս նաեւ նոյն ժամանակի ուրիշ ամէն ձեռագիրք: Ուրեմն Թ. 3, 5 եւ 6 ձեռագիրք 1550—79 տարիներու մէջ մտած են Միւնխէնի մատենադարանը:

Ասոնցմէ ետեւ՝ 1739էն ետքը յիշեալ երեքին եկած յարած են Յովհաննէս անուն եւրոպացւոյ ժողովածոյքէն երկու ձեռագիրք եւս (Թ. 2, 7): Այս ժամանակներու մէջ, մինչեւ 1858, մտած պիտի ըլլան անշուշտ այս մատենադարանն երեք ձեռագիրք՝ Թ. 1, 4, 8:

Յամին 1858 Մաքսիմիլիան Բ թագաւորին հրամանաւ Է. Քադրմէրի (Erneste Quatremère) ձեռագրաց հարուստ ժողովածոյքն Միւնխէնի Արքունի մատենադարանին համար գնուեցաւ: Այս առթիւ Քադրմէրի գրատունէն Միւնխէնի մատենադարանն անցան 12 ձեռագիրք՝ Թ. 9—20: Քադրմէրի այս ժողովածոյքը կը կազմեն Լուրտէ հայագէտ Գաղղիացւոյն, Յովհ. Ա. Զօհրայեանի եւ իւր գրութիւններն ու ընդօրինակութիւնները. — ձեռագիրներ՝ որոնք Միւնխէնի սակաւաթիւ ժողովածոյից յարգն ոչինչ իւր կ'աւելցրնեն եւ այս պատճառաւ մեր այս ընդհանուր տեսութեան մէջ անցողակի միայն կը նկատուին: Կարելի է որ Թ. 17 Քադրմէրի ժողո-

վածոյքէն չըլլայ, վասն զի վրան չէ նշանակուած, ինչպէս միւս 11ին վրայ մատիտով նշանակուած է: Իսկ Թ. 21 ի մասին մատենադարանին ձեռագրաց գերմաներէն ցուցակին մէջ նշանակուած է, թէ 1879ին 50 Փրանքի գնուած է վենետիկէ: Այսպէս ստուգութեամբ կարող եղանք փոքր ի շատէ կարկատել այս ժողովածոյիս պատմութիւնը:

Այս ժողովածոյին հետ՝ նկատելու արժանի կը համարինք ի Միւնխէն Կ. Հէս հնագրավաճառին քով (Gottlob Hess, Arcostr. 1.) գտնուած Շարակնոցն, զոր տէրն Պրէսլաու (Breslau) քաղաքը աճուրդի մը ժամանակ գնած է, եւ պատրաստ է 3000 մարքի շնչին գնով վաճառել¹:

Միւնխէնի հայ ձեռագրաց ժողովածոյքն ըստ պատահման՝ եւ ոչ մասնաւոր ընտրութեամբ եղած ըլլալուն, հազիւ մի քանին միայն հին մատենագրութեան եւ գեղարուեստի համար նշանակութիւն ունի: Մեծագոյն մասը նոր գրականութեան կը հայի, եւ առ հասարակ ամբողջն՝ բաց ի մէկ երկուքէն, չեն այնչափ կարեւոր իրեր: Այս ձեռագրաց ամէնէն հնագոյնն է 1278, իսկ ամէնէն նորագոյնն 1827: Գժբախտաբար ամէն մէկ ձեռագրի ժամանակը ճշդիւ չենք կրնար որոշել, յիշատակարան պակսելուն. միայն կարող ենք ստուգութեամբ իմանալ՝ որ երկուքն (Թ. 1, 3) ԺԳ դարէն է, երեքն (6, 8, 21) ԺԵ դարէն, մէկը (5) ԺԶ դարէն, երեքը (2, 7, եւ ձեռագիր Հէսի) ԺԷ դարէն: Մնացեալք ԺԸ—ԺԹ դարէն են: Ասոնցմէ մէկ քանին կը մնայ անորոշ: Այս ամէնը կարգի դնելով կրնանք հետեւեալ ժամանակագրական տախտակը կազմել.

Դար	Տարի	Թիւ ձեռագրին
ԺԳ	1278	1
"	1283	3
ԺԷ (մերձաւորապէս)	1401 էն ետեւ	8
"	1401 էն ետեւ	21
"	1427—32	6
ԺԶ	1539	5
ԺԷ	1662	[22] (Հէսի)
" (մերձաւորապէս)	1601 էն ետեւ	2
"	1673	7

¹ Գերմաներէն Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft քաղերն մէջ (1886, II. Heft, S. 315—319) կը յիշուի հայերէն ձեռագիր մը, որ կը գտնուեր ի Միւնխէն Սիմէոն Սապպիտէս Մուսեագմազ Յունին քով: Այս ձեռագիրն, ինչպէս կը ծանուցանէ Պր. Ստ. Կանայեանց, այժմ Պերլինի արքունի մատենադարանի սեպհականութիւն է:

Դար	Տարի	Թիւ Ձեռագրին
ԺԸ (մերձաւորապէս)	1701 էն ետեւ	17
"	1764—80	14
"	1775	13
"	1770—99	16
"	1770—99	15
"	1785	20
"	1791	4
"	1792—8	19
ԺԹ	1801—20	10
"	1820	11
"	1820	12
" (մերձաւորապէս)	1801 էն ետեւ	18
"	"	9

Այս ժողովածոյքն պահած է մեղի քանի մը գրչաց եւ ծաղկողաց յիշատակը: Այս գրիչք են՝ Յովհաննէս Արքեպիսկոպոս արքայեղբայր (թ. 1), Գրիգոր միայնակեաց (թ. 3), Մելքոն սարկաւագ (4), Մարտիրոս եպիսկոպոս (5), Մկրտիչ, Յովհաննէս եւ Զաքարիա վարդապետք (6), Գրիգոր ոսկերիչ (7) վարդան (ձեռգ. Հէսի): Իսկ ծաղկողք են՝ Վասիլ (1), Յովհաննէս ոմն եւ Աբրահամ վարդապետ, Մկրտիչ արքեպիսկոպոս եւ Սարգիս Չագավանեցի (6), եւ Սահակ Վանեցի (ձեռգ. Հէսի):

Վերոյիշեալ գրիչք գրած են սոյն ձեռագիրներն հետեւեալ քաղաքաց մէջ՝ Ս. Ուստն Գոներոյ (1), Սալերոն (Salerno հար. Իտալ.) (3), Կ. Պոլիս (4), Հռոմ (5), Ուստ Մեծոխայ (6), Վարշաւ (7), եւ երկիր Մոկաց որ կոչի Սուրս (ձեռգ. Հէսի). միւսները կը մնան անծանօթ:

Մինչեւ որ այս 21 ձեռագիրք Միւնխէնի արքունի մատենադարանը հասան, այլեւայլ տեւանց ձեռքէն անցած են: Այս տեւարք յիշեալ ձեռագրաց՝ եղած են հետեւեալք. Յովհաննէս Արքեպիսկոպոս, Իշխան Պարոն Սմբատ, Սիր Աւշին, ազգականք սորա, Ս. Բարսեղ եկեղեցին ի Կիպրոս (թ. 1). Յովհաննէս ոմն (2, 7). Գրիգոր միայնակեաց (3). Մելքոն սարկաւագ (4), Վիտմանշդատ (3, 5, 6). Ներսէս կրօնաւոր (6). Գրիգոր ոսկերիչ (7). Յովհաննէս եպիսկոպոս (8). Քաղրմէր (9—20). Յովհ. Վ. Զօհրապ (10—16), Գէորգ Տէր-Յոհաննէսեան (14). Լուրտէ (19, 20). Տէր Ղազար (21), Տէր Մեսրոպ (ձեռագ. Հէսի):

Միւնխէնի մատենադարանի հայ ձեռագրաց երեք հատին վրայ՝ (թ. 1, 6, 8) գեղարուեստական տեսակիտէ գրեց առաջին անգամ 1866 ին Տր. Յովակիմ Սիկհարդ¹: Այնուհետեւ Միւնխէնի Արքունի մատենադարանին ձեռագրաց ընդհանուր ցուցակին մէջ՝ 1875 ին Բեդերման առաջին քսան հայ ձեռագրաց գերմաներէն ցուցակը հրատարակեց²: Ասոնց կը յաջորդէ մեր մանրամասն ցուցակը:

¹ Dr. Joachim Sighart, Armenische Miniaturen: Sitzungsberichte der bayerischen Akademie der Wissenschaften, Jahrg. 1866, II, Sitzung vom 22. Dez. 1866, S. 555—561.

² Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Regiae Monacensis, Tomi primi Pars quarta, Monachii MDCCCLXXV (1875) p. 120—129: Armenische Handschriften, beschrieben von Herrn Prof. Dr. J. H. Petermann in Berlin.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԱԽՏԱԿ ՁԵՌԱԳՐԱՑ

Թ. Նիւթ	Մեծութիւն	Գիր	Փամանակ	Գրիչ	Տեղ	Տէր	Բովանդակութիւն
1	Ժողովութիւն 304 (18x12.8 սմ.)	բոլորգիր	1278	Թովհ. Արքայեղբայր	Ս. Ոստան Գռնեղոյ	Թովհ. Արքայեղբայր եւ այլք	Աւետարան
2	Թողութիւն 249 (17.8x13.8)	Նստրգիր	ԺԷ դար	անյայտ	անյայտ	Ս. Յ. Թովհանէտ	Փայտված զք.
3	" 287 (16.4x11.5)	բոլորգիր	1283	Գրիգոր միայնակեաց	Սալեռնայ	Գր. միայնակեաց	"
4	" 137 (16.2x10.8)	Նստրգիր	1791	Մեղքոն սարկաւագ	Կ. Պոլիս	Մեղքոն Սարկաւագ	Թուղթիք Գր. Մագիստրոսի
5	" 57 (13.8x9.9)	բոլորգիր	1539	Մարտիրոս եպ.	Հռոմ	Մարտիրոս եպ.	Փայտված զք.
6	" 314 (13.4x9)	"	1427-32	Մկրտիչ եւ այլք	Ուխտ Մեծոփայ եւ Վանք Ուրծայ	Ներսէս կրօնաւոր	Փամազիքիք Պարզմայ
7	" 448 (10.2x7.3)	Նստրգիր	1673	Գրիգոր ոսկերիչ	Վարշա	Գր. ոսկերիչ	Սաղմոսարան
8	Մագաղաթ 209 (9.8x7)	բոլորգիր	ԺԵ դար	անյայտ	անյայտ	Թովհ. եղիսիկոս	Փամազիքիք:
9	Թողութիւն 47 (25x18.8)	22ագիր	ԺԹ "	"	"	Բարդուէր	Փայտված զք.
10	" 19 (18x12.5)	Նստրգիր	"	Թովհ. Զօհրապեան	Վենետ. Փարիզ	Թովհ. Զօհրապ	Մ. Խոր. Ներքող. Ս. Հռիփս.
11	" 142 (24.6x19)	22ագիր	"	"	"	"	Փայտված զք.
12	" 89 (25.5x18.5)	Նստրգիր	"	"	"	Բարդուէր	"
13	" 86 (18.5x12.7)	"	1776	"	"	"	"
14	" 83 (22x15.7)	"	1780	Գեորգ Տէր. Թովհ.	Կ. Պոլիս	Գեորգ Տէր-Թովհ.	Բառարան
15	" 403 (39x26)	22ագիր	ԺԸ դար	Թովհ. Զօհրապ	անյայտ	Զօհրապ, Բարդուէր	"
16	" —	—	"	"	"	"	"
17	" 834 (15.5x10.5)	22ագիր	"	անյայտ	"	անյայտ	"
18	" —	—	"	—	—	Բարդուէր	"
19	" (35.5x23)	—	ԺԸ դար	Լուրտէ	Վենետիկ, Ֆիլեմոն	Լուրտէ	Սատուածաշունչ:
20	" (24.5x18.5)	—	1785	"	Փարիզ	"	Գիրք Օճնոց
21	" 285 (22x15)	բոլորգիր	ԺԵ դար	անյայտ	անյայտ	զանազան անձիք	Աւետարան
22	" 367 (13.6x9.5)	"	1662	Վարդան	Սուրբ գիւղ	Մեղրոյ եպ.	Շարահնոց:

1.

ԱՒԵՏԱՐԱՆ

Cod. Arm. I. — 21Է = 1278.

ԵծՈՒԹԻՒՆ 18x12.8սմ.: —
ԹՈՒՂԹ.Ք 304, էջ 582: —
ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՍԻՆ. ԻԼՐԱՔԱՆ-
ՀԻՐՆ՝ 12.5x3.5սմ.: — ՏՈՂ.Ք 19:
— ՆԻԻԹ, մագաղաթ սպիտակ եւ
փայլուն: — ԿԱԶՄ՝ չիւ գործ, փայ-

տեայ, կարմիր կաշի, ոսկեգօծ՝ ինչպէս նաեւ կտուրքը: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մաքուր. շատ քիչ տեղ միայն մանրա-
նկարք եւ թերթերու վարի մասը վնասուած: — ԳԻՐ քո-
ւորգիր մանր կամոնաւոր, տեղ տեղ գրչի վրիպակներ,
օտար ձեռքերէ յիշատակագրութիւններ: — ԽՈՐԱԳԻՐ.Ք,
ՎԵՐՆԱԳԻՐ.Ք եւ ՍԿԶԲՆԱՏԱՌ.Ք երփնագոյն կամ ոսկի
(մարդագիր, կենդանագիր, թռչնագիր, համազօրագիր):
— ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳ.Ք 206 հատ շքեղ (ոսկի, կապոյտ,
կարմիր, դեղին, սպիտակ) մանրանկարք: — ԽՈՐԱ-
ՆԱԶԱՐԳ.Ք 4 հատ շքեղ, այն է՝ թղ. 14ա¹, 102ա, 155ա,
238ա: — ՊԱՏԿԵՐ չորս Աւետարանչաց, թղ. 13բ, 101բ,
154բ, 237բ (երփնագոյն եւ ոսկի) շատ՝ յաջող. ասոնք
ինչպէս եւ առ հասարակ մանրանկարքն արաքական-
մաւրիտանական նկարագիր ունին: — ԴԱՏԱՐԿ թղ.
1. 2ա, 7բ, 10ա — 13ա, 295բ, 296բ, 297ա, 298բ
299ա, 300ա—304բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ծաղկման, գրութեան
եւ կազմի ՉԻԷ = 1278: — ԳՐԻՉ Յովհաննէս Արքայ-
եղբայր Արքեպիսկոպոս սուրբ Ուխտին Գոներոյն: —
ԺԱՂԳՈՂ Վասիլ կամ Բարսեղ: — ԿԱԶՄՈՂ Առաքել
Հնազանդենց: — ՏԵՂԻ գրութեան անշուշտ Ս. Ուխտն
Գոներոյ (Կիլիկիա): — ՏԵՂ Յովհաննէս Արքեպիսկոպոս,
Իշխան Պարոն Սմբատ. յետոյ հետգնտէ՝ Սիր Աւշին,
ազգականք սորա, Ս. Բարսեղ եկեղեցին ի Կիւլրոս:
— ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.Ք թղ. 8ա, 100բ, 101ա,
152ա, 153ա, 154բ, 237ա, 293բ, 294ա, 295ա, 297ա,
299բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ.Ք կան ի յիշատարանս: Գրա-
տան ձեռագրաց գերմաներէն ցուցակը կազմողը թէ
այս եւ թէ յաջորդ ձեռագրաց գրուած էջերուն թուա-
համար դրած է, քայք ոչ դատարկներուն. ուստի մեզի
համար անգործածական է:

¹ Այս խորանագրոյն գրեթէ մէկ քառորդ աւելի
մեծցուած զնկատիպ նմանահանութիւնը գործոյս սկիզբը
դրած ենք հանդերձ սկզբնագրով: Իսկ այստեղ գրուած
սկզբնագիրը Վիեննայի Միթարեանց մատենագարանին
թ. 14 Աստուածաշնչէն է, ծաղկեալ յամին 1375:

* Մատենս է Աւետարան:

1. Եւսեբի Կարպիանոսի եւն թղ. 2բ—3ա:
3բ—7ա Կանոնք: Ասոնց վրայ կամարագարդք չկան,
թէեւ տեղ թողուած է:
2. Գլխակարգութիւն Մատթէի թղ. 8ա—
9բ. ասկէ ետեւ Համաձայնութիւն. եւ թղ. 10ա
Նախագրութիւն (Համառօտ) Մատթէի: Աւետա-
րան ըստ Մատթէի թղ. 14ա—99բ:
3. Գլխակարգութիւն Մարկոսի թղ. 101ա:
Նախագրութիւն չիք, վասն զի տեղ չէ մնացած եւ
Գլխակարգութեան շարունակութիւնը Մարկոսի
պատկերին ձախ եզերքը գրուած է: Աւետարան ըստ
Մարկոսի, 102ա—152բ:
4. Գլխակարգութիւն Ղուկասու, թղ. 152բ
— 153բ: Նախագրութիւն (Համառօտ) Ղուկասու
թղ. 153բ—154ա: Աւետարան ըստ Ղուկասու
155ա—237ա:
5. Գլխակարգութիւն Յովհաննու 237ա:
Նախագրութիւն 237ա կիսատ թողուած առ ի չգոյէ
տեղոյ: Ասկէ եւ Մարկոսի Գլխակարգութեանէն
կ'երեւայ՝ որ պատկերներն նախ նկարուած են: Ա-
ւետարան ըստ Յովհաննու 238ա—294ա:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.Ք 1. թղ. 8ա. Մատթէի
գլխակարգութեանց տակ՝ օտար ձեռքէ «Զկարգ հա-
մարոցս կանաչ գրով ի գլխի աստ գտցես:» Եւ ար-
դեամբ կանանչ թանաքով ամբողջ մատենին մէջ
այս ձեռքէ նշանակուած են գլուխք:

2. թղ. 9բ. Մատենիս գրչէն մանրագիր. «Եր-
ջանկացդ պարու հայցեմ՝ յիշել զեղկելի ոգիս ի բարին
քրիստոս զՅոհ. եպիսկոպոս, եւ զճնողսն իմ եւ Աս-
տուած զձեզ յիշեսցէ:»

3. թղ. 100բ. Մատենիս գրչէն մանրագիր.
«Բազմամեղ եւ դատապարտ ոգւոյ գրողիս սորա եւ
ստացողիս յոհաննէս եպիսկոպոսի թողութիւն խնդրե-
ցէք ի քրիստոսէ տեսողք սորա»:

4. Թ.Ղ. 101ա. Օտար գրչէ. «Յառաջիկայ գլխի աստ կանաչ գրով գիտ զթիւ մասանցս»:

5. Թ.Ղ. 152ա. Մատենիս գրչէն, մանրագիր «Չեղկելի ոգիս զյո՛հ. եպ. զարքաեղբայր հայոց, զգրող սորա եւ զստաշող՝ որք ժառանգէք զսա կամ՝ գաղափարէք՝ յիշեցէք զծնողսն մեր եւ զբնաւ զարմսն միաւք հանդերձ. զի յոյժ տաժանիմ՝ յուղղոյն գիւտ. եւ զձեզ տէր յիշեսցէ, ամէն»:

Այս «ամէն» բառէն ետեւ՝ ինչպէս նաեւ Թ.Ղ. 294ա եւ 299բ յիշատակագրութիւններէն ետեւ մենագիր մը կայ, Յովհաննու Արքեպիսկոպոսի ձեռքէն, զոր կարելի է թերեւս «Լէօ» կարգաւ, որ զեղբորորդին կարելի է ակնարկէ:

6. Թ.Ղ. 153ա. Օտար գրչէ՝ «Ի Ղուկասու գլուխս, կանաչ գրով տեսցես զաստ եղեալ թիւս»:

7. Թ.Ղ. 154բ. Մատենիս գրչէն, մանրագիր: «Չյո՛հ. եպ. յիշեցէք ի քրիստոս»:

8. Թ.Ղ. 237ա. Օտար գրչէ. «Չաստանաւր կար. մրադեղով թիւսդ՝ յառաջիկայ գլխիս կանաչով գտցես»:

9. Թ.Ղ. 293բ. Մատենիս գրչէն, մանրագիր. «Չոր գտանես ի լուսանցն աղդ է եւ ոչ պակաս. բայց յբ. տեղի»:

10. Թ.Ղ. 294ա. Մատենիս գրչէն մանրագիր, «Եղկելոյս ոգո՛ յո՛հ. եպի. եւ իմոցն թողութիւն խնդրեցէք ի քրիստոսէ. զի յոյժ տաժանեցա յուղղոյն գիւտ»:

11. Գլխաւոր յեւրոպայէ: Թ.Ղ. 295ա. Օտար բայց ժամանակակից գրչէ, այն է՝ Վասիլ ծաղկողէ, թերեւս Յովհաննու Արքեպիսկոպոսի մահուանէն ետեւ գրուած, մեծ բոլորգիր: «Շնորհիւ տեառն եւ ողորմութեամբ, կատարեցաւ սուրբ աւետարանս, ի յընդիր աւրինակէ, ի վայելումն աստուածաւոր իշխանին պր. սմբատա. որդոյ հանգուցեալ եւ բարեպաշտ իշխանին պր. կոստա. եւ հանգուցեալ մաւրն իւրոյ տիկին՝ շահանդրխտին, եւ հանգուցեալ եղբարցն, պր. բակուրան, եւ պր. կոստանդ. Գրեցաւ սուրբ աւետարանս, ձեռամբ սուրբ եւ ընտրեալ աստուածահաճոյ արքեպիսկոպոսին սուրբ ուխտին գռներոյն տէր յոհաննէսի որդի աստուածաւոր եւ բարեպաշտ իշխանաց իշխանին հանգուցեալ ի քրիստոս պր. կոստանդեայ թագաւորա. հաւրն. գրեցաւ սայ ի հայրապետութիւնն տեառն յա. կորայ, եւ ի թագաւորութիւնն հայոց աստուածաւոր եւ բարեպաշտ թագաւորին Լեւոնի գրեցաւ ի մեծ թուակ. հայոց Չիէ (= 1278): Արդ որ ընթեռնոյք կամ աւրինակէք, յիշեցիք զմեզ, եւ զծնողսն եւ զեղբարսն մեր, որում քրիստոս միոյն հարիւրամատիկ, ձեզ ողորմեցի, որում աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն, եւ զիս զբազմամեղս վաս. զյետին գրիչս որ ծաղկեցի զսուրբ աւետարանս յիշեցիք ի քրիստոս ամէն»:

12. Թ.Ղ. 296բ. Նոր գրչէ. «Քրիստոս աստուած քո սուրբ ծնաւողին բարեխաւսութեամբ ողորմեայ սիր աւշին հոգւոյն պայլոնց որ ստացաւ զսուրբ մ աւե.

տարանս քրիստոսի ի մասն հոգւոյ իւրոյ եւ ի յիշատակ իւր եւ ծնաւողաց իւրոց եւ որդեկաց իւրոց թորոսի եւ վասկայ եւ երից դասերաց իւրոց եւ ամուսնոյն իւրոյ ակացի: Յերես անգեալ աղաչեմք զհանդիպաւորդ այսմ սուրբ աւետարանիս եւ զվայելաւոր մեղաց թողութիւն հայցեցէք յաստուծոյ սիր աւշին վասն զի հանդիպեցաւ կոչումն սորա ի վերուստ ի յեգիպտոս ի գալն մեծ խանին խազանին եւ իւր ուղեղ յետմնացքն գնեցին զսուրբ աւետարանս քրիստոսի ի յիր հոգոյ մասնէն ի յիշատակ հոգոյ իւրոյ եւ ծնաւողաց իւրոց մեղաց թողութիւն հայցեցէք յաստուծոյ յորոց ընդ միոյն հարիւրապատիկ քրիստոս ձեզ հաստուցէ: Արդ եղեւ սուրբաւորութիւն սուրբ աւետարանիս ի մեծ թվիս ՉիսԱ (= 1292): Եւ ի թագաւորութեան Լեւոնի որդւոյ թորոսի եւ ի կրանաւորութեան յոհաննէսի եւ ի հայրապետութեանն գրիգորի հայոց դիտապետի»:

13. Թ.Ղ. 297ա. Նորագոյն գրիչ. «Քրիստոս աստուած քո սուրբ ծննողին բարեխաւսութեամբ ողորմեայ վահրամայ որդոյ պրն. ասպետի եւ ծննողաց իւրոց եւ ամենայն զարմից եւ քաւրն իւրոյ տիկին թիֆանէ: Չի պարգեւեցին զաւետարանս սուրբ աստուածածնին սուրբ բարսեղայ եկեղեցոյն յիշատակ, որ է ի կիպուս բարեաց տվողն քրիստոս եւ պարգեւիչն ամենայն արարածոց պարգեւէ իւրեանց զերկնից զարքայութիւնն եւ ամենայն հաւատացելոց ի քրիստոս. եւ նմայ փառք յաւիտեանս ամէն: Յայսմն ժամանակի պարգեւեցաւ սուրբ աւետարանս ի թվայրերութեան Հայոց ԹՃԺԷ (= 1468) ամի: Չգրող յիշատակարանիս (այսիւ իս, Բնագիր Է, Նոր Է Էրգոմ) Մարտիրոս յիշեցիք ի քրիստոս»:

14. Թ.Ղ. 299բ. Հին կ'երեւայ մատենիս գրչէն. «Ո՛հ զմեղաւք դատապարտեալ կազմող սորա զառաքել հնազանդենց, եւ զծնաւողսն իմ եւ զհարազատսն իմ. հանդերձ ծննդովք եւ ամենայն զարմիւք, եւ զուսուցիչն իմ զսարգիս քահ. զհանգուցեալն ի քրիստոս, աղաչեմ յիշել ի տէր: Ի թվ. Չիէ. կազմեցաւ սայ»:

15. Թ.Ղ. 299բ. Բոլորովին նորագոյն գրչէ. «Ո՛հ զմեղաւք ներկեալ անձս զգրիգոր աղաչեմ զձեզ յիշել ի տէր եւ աստուած զձեզ յիշէ ամէն»:

Գռներոյ գիւղն եւ Ուխտն է ի Արիկիա, մերձ ի կոստանդնոց, ուր ծնած եւ ապա առաջնորդ եղած է Յովհաննէս (Հեթմոյ Ա.) Արքայեղբայրն († 1289): Յովհաննէս ուրիշ շատ ձեռագիրներ ալ գրած եւ գրել տուած է, որոնցմէ շատերը մինչեւ մեզ հասած են: Չեռագիրս ծաղկող Վասիլն կամ Բարսեղ նոյն անձը կ'երեւայ, որ Յովհաննու ուրիշ գրչութեանց մէջ ալ մասն ունի: (Հմմտ. Արիկան, Այբբար, 1890, էջ 144—147, 533.—4:) Աւետարանիս գիրը ճշդիւ նոյն է Արիկանի (անդ. էջ 145) նմանահանութեամբ յառաջ բերած՝ Յովհաննու ուրիշ մէկ գրուածին հետ: Իսկ գլխաւոր յիշատակարանն (11) նոյնպէս յառաջ բերուած է նմանահանութեամբ յԱյբբար, էջ 424:

2.

ԺՈՂՈՎԱԾՈՅՔ

Cod. Arm. II. — ԺԻ ԴԱՐ = 1601 է ետեւ:

ԹՈՒՂԹ. 249, էջ 471: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 17.8x13.8 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԹՂ. 4ա — 15բ, 34բ — 249բ միասին՝ 15.3x12 սմ. իսկ ԹՂ. 16ա — 34ա երկսիւն 15 x 5.5 սմ.: — ՏՈՂ. 22: — ՆԻՒԹ, ԹՈՒՂԹ 1-58 եւ 91-249 կոշտ եւ անհարթ. իսկ ԹՂ. 59-90 փայլուն ամուր: — ԿԱԶՄ կիսակաշի՝ ԹՂԹԱԿԱՍ ԽԱՆԱՐԱՐՈՒ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆ. ԼԱԼ: — ԳԻՐ ՆՈՒՐԳԻՐ ՍՈՒՆ ԵՒ ԱՆԿԱՆՈՒՆ: — ԽՈՐՈՒՄԻՐ, ՍԿԶԲՆԱԳԻՐ, ՍԿԶԲՆԱԳԻՐ ՍՈՒՆ ԿԱՐՄԻԱԼ: — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1-3բ, 55բ-58բ, 92ա, 109ա-110բ, 145բ-149բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻՉ, ՏԵՂԻ ԱՆՅԱՅՈՒ. — ՏԵՐ, ՎԵՐԶԻՆ ԱՆԳԱՄ S. J. Johannes 1739 ին: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. ԶԻՐ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ. ԹՂ. 4ա Bibl. Ell. S. J. Johanni in pibus (?) 1739. ԹՂ. 39ա «ՏՈՒ ՄԱՐԻՄՈՅ ԵՒ ԱՐԵԱՆ. ԲԱՊԱՐԱԳԻՔ ԹՐՈՎ ԹՈՒՓԱՆՐՈՎ ԹԱՓՈՒՐ ԵՒԱՆՆԵՆ»: «ԶՎՆՆՆԻ (venite) ԵԱՆ ԱՍԵՆ ԵՒ Ի ՓԱՌԱ (Parocia), Pfarrei, ԺՈՂՈՎՐՈՒԱԿԱՆԱԿԱՆ) ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԿԱՆԱԳԻՆ:»

Մատենա է Ժողովածոյ յորում կան *

1. ԹՂ. 4ա-15բ: «Բացայայտութիւն իսկականի ճշմարտութեան սակա խառնման ջրոյ ընդ գինւոյ ի սրբազնութեան պատարագի առ եղբարս մեր վաճառականս հայկազինս ճշմարտաւորս եւ բարեպաշտս: Յուսմանէ Ովհաննէս վարդապետէ համառօտակի վերաբարեցեալ եւ շարադրեցեալ առ ի դիւրակի ըմբռնում տեղեաց: Կը սկսի՝ «Յանուն Հօր» եւն. «Արք եղբայրք տոհմին հայկականի եւ որք ի ձեզ երկիւղածք տեառն լուարուք զբանս իմ:» Գրողն է կաթողիկէայ. կը վերջացընէ «Իսկ մեք փառաւորեցուքն սուրբ գրիգոր լուսաւորիչն ասաց:»

* 2. ԹՂ. 16ա-34ա: «Պատմութիւն Հայոց: Արդ զկնի համբարձման Տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի յերկինս:»

Է պատմութիւն դարձին Արգարու, (Թուղթք Արգարու) Տրդատա, երթ սորա ընդ Ս. Գրիգորի ի Հռոմ:

* 3. ԹՂ. 34բ-45ա: «Տուճար Գրիգորեան սուրբ փափէն Յաւիտենական:»

* 4. ԹՂ. 45բ-55ա: «Վասն մկրտութեան: Յորժամ քրիստոնեաւանեն...»

* 5. ԹՂ. 59ա-91բ: «Յաղագս երկնային շարժմանց. նուաստ յոհնէ: Ամենայն ոք որ է ծնունդ...: Ըստ որում եւ ես նուաստ յոհանէս եզնկացի աշակերտ հոգեւից հօրն եւ սուրբ վարդապետին վարդանա. սպասօր սուրբ գրոց բանի թվին 219. (= 1284) պատահեաց զալ ի կողմանս աստուածապահ թագաւորութեանս աշխարհիս վրաց

ի հռչակօր եւ ի մեծ մայրաքաղաքս ի տիւրիս, փայտակարան կոչեցեալ ի գիրս պատմողաց...»

* Բ. ԹՂ. 60ա: «Յաղագս երկն. Թէ քանի են երկինք եւ որպէս իմաստութեամբ յանգոյից եղեն յաստուծոյ:»

* Գ. ԹՂ. 61ա: «Յաղագս կակարդ, երկնից եւ շրջագայութեան նորայ, Թէ որպէս է:»

* Դ. ԹՂ. 62բ: «Վասն ծովու եւ ամենայն ջուրց:»

* Ե. ԹՂ. 66ա: «Յաղագս շորս եղանակաց տարոյն:»

* Զ. ԹՂ. 67բ: «Վասն է դօտեաց:»

* Է. ԹՂ. 68ա: «Յաղագս օդոյն որ է հողմն որ ասի քամի:»

* Ը. ԹՂ. 69ա: «Յաղագս ձինի եւ անձրեւ:»

Եւ այլ օգերեւաբանականք: * Թ. ԹՂ. 71ա: «Վասն մարդոյ կազմութեան:»

* Ժ. ԹՂ. 80բ: «Յաղագս մարդոց կազմութեան ամենայն անդամոց:»

* Ծ. ԹՂ. 92բ-108բ: «Կանոնն զամենայն ննջեցեալն ուղարկել առ ի քրիստոս:»

* 7. ԹՂ. 111ա-123ա: «Տարեցոյց եւ տանուտէրացոյց ամենայն պատահարաց:»

* 8. ԹՂ. 124ա-136ա: «Գիրք արարածոց աշխարհի: Ի սկզբանէ արար Աստուած» քաղուած օրէն օրինակուած:

* 9. ԹՂ. 136բ-137բ: «Եւս գիտութիւն լինիցի ծնընդոց նախահարցն: Աղամա մինչեւ ցնոյ ժա:»

* 10. ԹՂ. 138ա-145ա: «Այս են ամենայն տնօրինականք տեառն... քրիստոսի ի սուրբ եւ աստուածաբնակ մայրաքաղաքս յեմ:»

11. Կողին վրայ. «Աստի իմանամք զգայութիւն ըզմոլորութիւն եւ զանմութիւն մարդկան...»

Առ ի չգոյէ յիշատակարանի՝ կարելի չէ այս գրչութեան վրայ մանրամասն տեղեկութիւն ունենալ: Բովանդակութենէն թերեւս կարելի է հետեւցընել թէ գրիչն ըլլայ Յովհաննէս Հոլով որ ժԷ դարու կիսէն ետեւ այս կարգի ուրիշ հրատարակութիւններ ըրած է, եւ կամ ասոր նման մէկը: Գրութեան տեղը կ'երեւայ Եւրոպա եւ աւելի իտալիա, զան զի գրութեան առաջին մասն Հայ Վերածնունդի կողմէն, եւ վերջիչեալ Տեղեկութեանց մէջ լատին եկեղեցին կ'ակնարկուի:

3.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Յ Ք

Cod. Arm. III. — 21, Բ = 1283.

ԹՈՒՂԹԹ 287, էջ 562: — ՄեծՈՒԹԻԻՆ 16.4x11.5սմ.: — ԳՐՈՒԹԻԻՆ 13.5x9սմ. միասին: — ՏՈՂԹ 15: — ՆՈՒԹ ԹՈՂԹ խորշագոյն ամուր եւ կոշտ: — ԿԱԶՄ փայտեայ, կաշեպատ, սպիտակ (լատին հին գրոց կազմով) վրան եւրոպական պատկերներ դրոշմուած՝ արծանագրութեամբ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԹ մարուր, տեղ տեղ ցեցակեր եւ ջնջեալ: — ԳԻՐ կոշտ անկանոն եւ տգեղ բոլորգիր: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴԻՔ քանի մը տեղ բոլորովին կոշտ՝ կարմրագոծով. նոյնպէս սկզբան խՈՐԱՆԱԶԱՐԴԻՆ: — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1ա—3բ, 285ա—287բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ԶԼԲ = 1283: — ԳՐԻՉ եւ ՏԵՐ Գրիգոր միայնակեաց: — ՏԵՂԻ “ի Սայլեոն ընդ հովանեաւ սուրբ մայրէնոսի առաքելոյ ի Տոնս Հայոց”: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆԹ քազմաթիւ. ԹՂ. 9, 43, 53, 66, 83, 95, 100, 104, 134, 148, 188, 191, 195, 254, 271 եւ 282ա—284ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻԻՆԹ. կողին կոնակը թանաքով գրուած՝ Arm., Lectiones Ecclēae. in gundum (?) Armen. կողին վրայ՝ Lectiones ecclesiasticae Armenor. ԹՂ. 4ա վարը՝ Jo. Alb. Widmestadij. ԹՂ. 148ա եզերքը քանի մը յունագիր աղաւաղ քառք: Վերջին կողին ներքին երեսը կայ տպագիր զինանշան մը՝ այս արծանագրութեամբ՝ Ex Electorali Bibliotheca Sereniss.^{ma} Vtriusq; Bavariae Ducum. Այս նշանն կպցուած է ուրիշ նշանի մը վրայ, որ տակէն կ'երեւայ:

Մատենս է Ժողովածոյ: Կը բովանդակէ՝

- * 1. ԹՂ. 4ա—9ա: “(Բա)նք եւ կատարումն սուրբ հարցն: Եղբայր ոմն էհարց ցարբայ անտոնիոս եւ ասէ...”
- * 2. ԹՂ. 9բ—11բ: “Ասաց արբայ անտոնիոս առաջի աչաց...”
- * 3. ԹՂ. 12ա—16ա: “Վասն ժուժկալութեան ոչ միայն ի կերակրոց այլ եւ յամենայնէ...”
- * 4. ԹՂ. 16ա—22բ: “Խրատք ագգոսկարք վասն զգուշութեան ի պոռնկութենէ...”
- 5. ԹՂ. 23ա—28բ: “Աղաւթք սուրբ գրիգորոյ: Աղաչեմ քրիստոս փրկիչ աշխարհի...”
- 6. ԹՂ. 27բ—37ա: “Տեառն եփրեմի ասացեալ յաղագս ապաշխարութեան եւ զղջման...”
- 7. ԹՂ. 37ա—43ա: “Աղաւթք նորին ասացեալ: Եւ գիտեմ տէր զի...”
- 8. ԹՂ. 43ա—53ա: “Աղաւթք Մխիթարայ սուրբ վարդապետի գոչ կոչեցեալ: Հաւատամ յամենասուրբ երրորդութիւնդ...”
- 9. ԹՂ. 53ա—66ա: “Երգ աւրհնութեան հոգւոյ արթնոց եւ մաղթանք մարուր մտաց: Աւրհնեալ է ամենասուրբ երրորդութիւն...”
- 10. ԹՂ. 66ա—74բ: “Աղաւթք եփրեմի ասացեալ: Աստուած անկիզբն, Աստուած անճառ...”
- 11. ԹՂ. 74բ—83բ: “Նորին, Տես Տէր զառապանս իմ...”

- 12. ԹՂ. 83բ—104բ: “Խոստովանութիւն հաւատացելոց ուղղափառաց: Քրիստոս որդի աստուծոյ արարիչ եւ տէր...”
 - 13. ԹՂ. 105ա—114բ: “Սրբոյն Անանիայի ասացեալ վասն համբերութեան: Արդ յորժամ մարդն շնորհս առնու յաստուծոյ...”
 - 14. ԹՂ. 115ա—124բ: “Նորին վասն խոնարհութեան:”
 - 15. ԹՂ. 124բ—133բ: “Նորին վասն խորհրդոց ողէշահ: Նախ եւ առաջին քան զամենայն...”
 - 16. ԹՂ. 133բ—148ա: “Աղաւթք պաղատանաց Անաստաս քահանայի ասացեալ: Տէր իմ Յիսուս Քրիստոս որդի Աստուծոյ...”
 - 17. ԹՂ. 148ա—180ա: “Վարք եւ ճգնութիւն սուրբ հարցն: Եղբայր ոմն ճգնաւղ եկն յօտարուստ:”
 - 18. ԹՂ. 180ա—188բ: “Ճառ արբա Մովսիսի վասն սխակալութեան: Եթէ ոք առցէ յուշ:”
 - 19. ԹՂ. 189ա—191բ: “Ի թղթոյն Մովսիսի միայնակեցի որ առ Ամեն բան խրատու:”
 - 20. ԹՂ. 191ա—195ա: “Խօսք Եպիֆանիայ միայնակեցի: Ասէ ծերն:”
 - 21. ԹՂ. 195ա—197բ: “Բանք ամբարտաղեալ: Ի մեծ գարունն քրիստոսի:”
 - 22. ԹՂ. 197բ—202բ: “Խրատ վասն աղաւթից. Զինչ եւթն անգամ աւրհնեալն:”
 - 23. ԹՂ. 202բ—203ա: “Կիւրղի եպիսկոպոսի: Երկնչիմ ի մահուանէ:”
 - 24. ԹՂ. 203ա—253բ: “Ողբք սուրբ հարցն ասացեալ. վայ քեզ անձն իմ:”
 - 25. ԹՂ. 253բ—271բ: “Տեառն յօհաննու ոսկեբերանի յաղագս հանդերձեալ դատաստանին: Պարտապան եմք:”
 - 26. ԹՂ. 271բ—282ա: “Յաղագս պատմուճանին տեառն. Ոգոստոս թագաւորեաց:”
- ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻԻՆԹ քազմաթիւ են ամբողջ գործոյն մէջ, ինչպէս թուղթ 9, 43, 53, 66, 83, 95, 100, 104, 134, 148, 188, 191, 195, 254, 271, 282: Յառաջ կը բերենք միայն հետեւեալ երեքն. միւսներն ասոնց նման կրկնութիւններ են:
- 1. ԹՂ. 148. “Տէր աստուած շնորհեա այժմ եւ ի հանդերձ(եւ)ուսն մեղաց թողութիւն ստացողին սորա եւ որ զամենն յիշեալիք եւ զգրիգորն միայնակեցն որ գրեաց յիւ ինչից զայս գրգս:”
 - 2. ԹՂ. 254. “Տէր յիսուս ողորմեա ստացողիս գրիգորիս միայնակեցի եւ ծնողացն նորա վարդի եւ մաւր կռազոյի եւ քուր իմ վանանի եւ կռանին եւ ամենայն ննջեցելոց իմ:”

3. Գլխաւոր յիշատակարան գրքին: Թղ. 283ա 284ա. «Փառք եռանձնեա տէրութեն... Գրեցաւ աստուածայհարց սուրբ հարց մեր սուրբ կրանաւորացն խոշորատեաակ եւ անյարմար գծիւ ձեռամբ ամենամեղ եւ անպիտան գրողի գրիգորի ի յաշխարհիս Փռանկաց ի սայլեռն ընդ հովանեաւ սուրբ մաթէոսի առաքելոցս մաթէոսի ի տունս հայոց առ գրանս սրբոյ կղմնի. յամի յորում էր թուականս հայոց 21Բ (= 1283): Արդ աղաչեմ չլինել մեղադիր խոշորութեան եւ անյարմարութեան գրիս, զի արուեստաւոր ոչ էի. բայց կարի խիստ բանիւ գրեցի յընտիր եւ ի լաւ աւրինակէ: Արդ գրեցաւ սա ի խոնարհ հոգի որ եւ վասն սիրոյն քրիստոսի յանձն առեալ զաւտարութիւն եւ զպանդխտութիւն որ եւ ընդ այլ բազում բարեգործութիւնսն ստացաւ եւ զայս գեղեցիկ կտակ ի յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ ամենայն ընտանեաց իւրոց կենդանեաց եւ մեռելոց, որ պահեսցէ յամենայն փորձութենէ յերեւելեաց եւ յաներեւելից բարեխաւսութեամբ եւ սուրբ առաքելոցս եւ ամենայն սրբոց: Արդ ես անարժան ծառայս քրիստոսի գրիգոր միակեցի ստացա զհոգեկեցոյց հարցն սրբոց եւ յիշատակ հոգւոյ իմոյ եւ ննջեցելոց իմոց եւ ետու գրել զսա ի հալալ արդեանց իմոց: Արդ յերկիր ան-

կեալ աղաչեմ զամենեանս ոգէհեծ պաղատանաւք որք կարդայք եւ աւագտիք ի սմանէ կամ գաղափար առնուք յիշեսցիք ի սուրբ եւ ի մաքրայփայլ յաղաւթս ձեր զբազմամեղս գրիգոր եւ զհայրն իմ վարդ եւ զմայրն իմ եւ զեղբարսն իմ եւ զքորս զկենդանիս եւ զհանգուցեալս ի քրիստոս եւ զամենայն ընտանիս իմ եւ զսիրելիս, զի ի ձեռն արժանաւոր աղաւթից ձերոց ընկալցուք մասն եւ բաժին ընդ սուրբս ամենայն ի քրիստոսէ աստուծոյ մերոյ յահեղ աւուրն յապագայի յորժամ բանք սպառին եւ գործք թագաւորեն: Յիշման արժանի արարէք եւ զանարժան գրողս սորայ զգրիգոր եւ որ զմեզ յիշեն սրտի մտաւք յիշեսցէ քրիստոս զնոսա իւր առատ ողորմութեամբ եւ երկնից արքայութիւն արժանի լինի եւ ինքն աւրհնեալ յաւիտեանս ամէն:»

Սայլեռն է Սալեռնոյ (Salerno) հարաւային Իտալիոյ: Այս յիշատակարանէն կը տեսնուի որ Հայք արդէն 1283ին այս տեղ վանք ունէին, այն է «Տունք Հայոց» (կամ «Հայտուն» ինչպէս կը կոչուի Բիզայի Ս. Անտոնի վանքը Վիեննայի կայսրին. գրատան Թ. 1 հայ ձեռագրին մէջ, տ. Մայր ցուց. հայ. ձեռագրց. Ա. 1890, էջ 7:) Մատթէոս Առաքելոյն նուիրեալ:

4.

ԹՈՒՂԹՔ ԳՐ. ՄԱԳԻՍՏՐՈՍԻ
Cod. Arm. IV. — ՌՄԽ = 1791:

ԹՈՒՂԹՔ 137, էջ 259: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 16.2x10.8սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ 12x7.6սմ. միասին: Միայն Թղ. 127բ-132ա երկուսին 12x3.7սմ.: — ՏՈՂՔ 26: — ՆԻԽԹ ամուր եւ անհարթ: — ԿԱԶՄ կաշնկազմ մոյգ գունով: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մաքուր, թուղթը թանաքը ծծած: — ԳԻՐ նոտրգիր կանոնաւոր: — ՂՈՒՍԱՆՑՔ կարմրագծով: -- ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ եւ ՍԿԶԲՆԱԳԻՐՔ կարմիր: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1ա-3բ, 132բ-137բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՄԽ = 1791: — ԳՐԻԶ եւ ՏԷՐ ՄԵՆՔՈՆ՝ սարկաւազ: — ՏԵՂԻ Կ.ՊՈԼԻՍ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 127ա:

Զոր նորա գրեալ թուղթ ի Գրիգոր Մագիստրոսն ՅԱՐԶԱԿՈՆԻՆ: Եւ այս է պատասխանին: Զյաւէտ ծայրացելոյ...:»

2. Թղ. 14ա-16բ: «Պատասխանի թղթոյն թուլայլեցեաց մնացելոցն ի նորոց մանիքեցոց թոնդրակեցեացն: Որք եկեալ էին առ Պաթուղիկոսն Ասորոց եւ կամէին խաբել զնա: Գողացեալք ի գայլէն Սմբատայ...:»

3. Թղ. 16բ-17բ: «Բան իմաստասիրական զոր ասացեալ է ՄԵԾԻ փիլիսոփային Գրիգորի Մագիստրոսի Պալհաւուրեոյ յիւր անուն: Գամագրական գեղանամ, շահացեալ քեզ...:»

4. Թղ. 17բ-18բ: «Առ հոգեւոր տէրն Պետրոս Հայոց կաթուղիկոսն ի ժամանակին յորում ի կապանաց իւրոց վերստին յաջորդեաց յաթուիւր խնդրեալ ի Գրիգորէ զգիր սրբոյն Եփրեմի Հաւատոցն զոր ընթեռնոյր մինչ ի բանտին էր: Թէպէտ եւ ըստ գեղեցիկ խնդրոյ քում...:»

5. Թղ. 18բ-20ա: «Առ որդին Աշոտի պատասխանի մինչ զհօրէն իւր գրէր բանս կեղերջականս: Ես բնաւորեալ եմ ի խրատատուէ...:»

6. Թղ. 20ա-38բ: «Առ Աբրահամ ամիրայն վասն հաւատոց Գրիգորեոյ որդւոյ Աստակայ ասացեալ: Զողաւէտ զտեւչումն...:»

7. Թղ. 38բ-39բ: «Պատասխանի թղթոյ ումեմն կրօնաւորի. զոր գրեալ է յաղագս վախճա-

Մատեանս է Թուղթի Գրիգորի Մագիստրոսի: Թղ. 3ա, ճակատ մատենին. «Գրիգորի Մագիստրոսի քաջ Պուետիկոսի եւ ներհուն Սոփեստոսի բանատարր եւ պանչելահիւս թղթոց օրինակ զորս ի խրատ բանեղինաց եւ զայլս յողջոյն Տիր սիրելեաց, հիւսեցեալ ի յոճ հռետորական: Եղեւ օրինակեցեալ յամի տեառն 1790 Գեկ. դ. ձեռամբ ընչին մեղքոն դպրի, եւ եթ սարկաւազի:»

* 1. Թղ. 3բ-13բ: «Պատասխանի թղթոյն կաթուղիկոսին Ասորոց ի ժամանակին յորժամ էր դուքս ի Ասսպուրական եւ ի Տարօն: Զկնի բառնալոյն զՄանիքեցիսն յաշխարհէն Յունաց: Եւ ի Թոնդրիկաց մնացեալսն նոցա կործանեալ ազգն չոգան առ կաթուղիկոսն Ասորոց ի քաղաքն Ամիթ: Զի թերեւս խաբէութեամբ հաւանեցուցեն զնա:

նեղոյ ումեմն յազգականաց իւրոց: Որ բազում երախտանօք վերաստացեալ էր զնա, եւ զկնի այնորիկ ապերախտութիւն եւ փորձութիւն ի նմանէ եղեալ անտես արարեալ: Զկնի մահուանն այսպիսի գրեաց պատասխանի: Զտառ քո դամբանական...»

8. Թղ. 39բ—40բ: «Առ աշակերտս իւր Բարսեղ եւ Եղիսէ յաղագս խնդրոյ գրոցն Արիստոտելի: Թէպէտ եւ զնախուստ զնուիրականն...»

* 9. Թղ. 40բ—41բ: «Յաղագս նուանց բան կատականս առ Եփրեմ եպիսկոպոս Բջնոյ: Ընկալայ զնուունս...»

10. Թղ. 41բ—44բ: «Առ կաղ վարդապետն զոր ի տօն Աստուածայայտնութեանն կոչեալ զնա: Որք կապակցութիւն առ միմեանս դաւանեալ...»

* 11. Թղ. 44բ—46ա: «Առ նոյն Մամիկոնեան սակս ծառոյն զոր խնդրէր ի պէտս սեղանոյ: Կամիմք իմանալ զծայրագոյնդ ծառէ...»

12. Թղ. 46ա—47ա: «Առ նոյն Մամիկոնեան: Խոստացար երբէմն մեզ նպաստ առաքել...»

13. Թղ. 47ա—49ա: «Առ նոյն Մամիկոնեան զոր կոչեալ ի տօնի նաւակատեաց եկեղեցւոյն: Զբաղձումն անձկութեան տենչանաց քոց...»

14. Թղ. 49ա—54ա: «Պատասխանի թղթոյն տեառն Յովհաննիսի սիւննեաց արքեպիսկոպոսի յաղագս Վահրամայ Տօրեղբոր իւրոյ կատարման մարտիրոսութեամբ: Զաստուածպետականին յիսուսի...»

15. Թղ. 54ա—56ա: «Պատասխանի Կաթուղիկոսին յաղագս Գագկայ որ ասէր թէ խորհին կորուսանել զքեզ: Եւ արդ ծառայից փոքր է շատէ...»

16. Թղ. 56ա—60բ: «Պատասխանի տեառն Պետրոսի Հայոց կաթուղիկոսի սակս արտնչոյ զորդւոյն Աշոտի մինչ կինն վախճանեցաւ: Եկն էհաս աւետաւորս տառ...»

17. Թղ. 60բ—63բ: «Պատասխանի սրբազան եղբարցն սուրբ ուխտին Սանահնին որ գրեալ էին թուղթ օրհնութեան ի Միջագէտս եւ մեղադրականս սակս ոչ գրեւոյ թուղթ առ նոսա: Զսրբազանից եւ զի մարմնի անմարմնոցն...»

18. Թղ. 63բ—64բ: «Պատասխանի առաջնորդի սուրբ ուխտին Մարմաշինոյ Լիաթենեսի: Զաստուածապատիւ Տօրդ...»

19. Թղ. 64բ—68ա: «Պատասխանի Սարգսի վարդապետին եւ ողբս ի վերայ արամեան նահանգի: Զայսպիսի աղէտ տարակուսանաց...»

20. Թղ. 68ա—71բ: «Պատասխանի Տեառն Պետրոսի Հայոց կաթուղիկոսի ի ժամանակի քանզի խնդրեաց յաշակերտաց իւրոց զմանս զԲասիլն եւ զԵղիսէ: Զվսեմականն մականունութիւն...»

21. Թղ. 71բ—74բ: «Պատասխանի թղթոյն Արրահամի ամիրայի, զոր խնդրեաց մի վասն իմաստասիրութեան եւ մի վասն հաւատոյ: Հարկաւորեցայ ի բարձրագոյն...»

22. Թղ. 74բ—77բ: «Առ վարդապետն Սար-

գիս ի ժամանակի հալածանաց գրեաց ի մայրաքաղաքն Անի: Գիտեմք զի սէր հոգւոյն ստիպէ...»

23. Թղ. 77բ: «Պատասխանի Սարգիս վարդապետին: Ընկալայ զգիր քոյ...»

24. Թղ. 77բ—78բ: «Առ Անանիայ դարձեալ սակս ձմերայնոյ սաստկութեանն: Զնախուստ բաղախոհութեան մերում...»

25. Թղ. 78բ—79ա: «ՅԱնանիայ գողով յուղող երկուցեալ ի հոսանուտ հողմոյ յաւուրս ձմերայնոյ: Կամիմ յայսմ տախտակի...»

26. Թղ. 79ա—79բ: «Առ Անանիայ Հայրն Տիրուայ: Որդի Պարմինիդայ...»

27. Թղ. 79բ—80ա: «Առ երաժիշտն Դանիէլ: Զմտաւ ածի պոսփիւռ ի փոնոս...»

28. Թղ. 80ա—81ա: «Առ Դանիէլ յաղագս քոյ: Մի ոք զմեզ աղարտել...»

29. Թղ. 81ա: «Առ ոմն իշխան որ խոստացեալ էր կաթսայ եւ հեղգայր առաքել զնա: Կաթսայ յեռանդեան տեսներ...»

30. Թղ. 81բ—82բ: «Յաղագս նկարագրութեան սրբոյ եկեղեցւոյն սրահի գաւթի գրեաց զայսոսիկ եւ սակս Մանիքեցւոց: Բաղմաց մուրեալ ի սնտի...»

31. Թղ. 82բ—83բ: «Առ ոմն որ խաբէութեամբ ջանայր եւ կեղծաւորէր: Բաւարդան ոմն...»

32. Թղ. 83բ—84բ: «Առ կարծեցեալ ոմն գիտնական զոր եւ յոյժ տգէտ գտեալ եւ զգիրս արտաքին եւ զաստուածաշունչն արտուղի մեկնէր: Ի Տրաքոնացիսն Բիւռոս...»

* 33. Թղ. 85ա: «Նորին առ Վէստն Վահրամ որդին իւր: Վարժողական ներարամագրութիւն...»

34. Թղ. 85ա—86ա: «Նորին առ հեղգս ումանս յաշակերտացն որք ուսանին զիմաստասիրութիւնս: Մրգուզ փանաք ծրդեալ ծեքեալ...»

35. Թղ. 86ա—86բ: «Առ Գագիկ սրդի Աբասայ յաղագս գիտնական կրօնաւորին Գրիգորի Հնծացւոյ: Ես բնաւորեալ եմ...»

36. Թղ. 86բ—87ա: «Առ Կիւրակոս յոյն դպիր: Յաղթող վայելչական...»

37. Թղ. 87ա—87բ: «Առ ոմն որ իմաստասիրէր ոչ ուղղապէս: Ոմն անուն Պենտոկէս...»

38. Թղ. 87բ—88բ: «Առ ոմն սարկաւազ տեառն Պետրոսի ի ժամանակի խաղմի խուժանին ի վերայ յարուցեալ: Զգիր քո շնորհազարդ...»

* 39. Թղ. 88բ—89բ: «Յաղագս կրօնաւորի ումեմն զոր Շապուհ անուանեն: Ահաւաղիկ եկն էհաս...»

40. Թղ. 89բ—91բ: «Առ Պուլտեւս պատրիկն եւ աշխարհագիր սակս բարեխօսութեան վաճառականի ումեմն ի Մելիտինոյ Ետափօլ անուն: Զծայրագոյն յոգնետեսակ...»

41. Թղ. 91բ—93բ: «Առ հայր Անանիայ: Թէպէտ եւ աստուածայինն...»

42. Թղ. 94ա—94բ: «Առ հայր Սոսթենէս յաղագս ոսկի մատանւոյն: Աւաղիկ առաքեմ...»

43. Թղ. 94բ: "Առ խրախճան մայրաքաղաքացի եւ վարդապետք: Նաւ խռովեալ փութայ...:"

* 44. Թղ. 94բ—95բ: "Առ վարդապետն Սարգիս: Չմակարդակ բողոր...:"

44. Թղ. 95բ—96ա: "Առ եպիսկոպոսն Կարուց պատասխանի վասն երթալոյ նորա ի սուրբ քաղաքն Աստուծոյ: Չաւէտ ըղձական...:"

45. Թղ. 96ա—96բ: "Յաւուրսն ձմերայնոյ եղեալ ահագին որսումն, յամենանն ահեկի որ էր քսաներորդ երրորդ: Եւ զայսոսիկ գրեաց ի Գրիգոր եպիսկոպոսն Մոկաց եւ Մանազկերտոյ սակս ելլոյ եւս անձրեւ սաստիկ: Կամիմք իմանալ զձիածինն...:"

* 46. Թղ. 96բ—97բ: "Ի Գրիգոր եպիսկոպոսն Մոկաց վասն շինութեան գղեկին եւ կանգնելոյ մահարձան: Յաճախ զգորութիւնն Աքիւղայ...:"

47. Թղ. 97բ—98ա: "Առ նոյն եպիսկոպոսն Մոկաց վասն ահագին ցրտոյ եւ սառնամանեաց: Յուլիկն Ոլոմպեան...:"

48. Թղ. 98ա—99բ: "Պատասխանի թղթոյն Գաղկայ որդւոյն Աշոտայ եկեալ վասն ոչինչ իրաց վայրապար զկնի կրօնաւորաց սակս պարտուց ինչ նոցա ի գաւառէն Տարօնոյ: Չտրամախոհականն նախուստ իմոյ...:"

* 49. Թղ. 99բ—103բ: "Առ արքեպիսկոպոսն վասն ձկանց սուղ ինչ իմաստասիրեալ: Երիս պատճառս...:"

50. Թղ. 103բ—104բ: "Առ աշակերտ իւր Եղիսէէ եպիսկոպոս Սեբաստիոյ: Լսեմ զքէն մանուկ դու...:"

51. Թղ. 104բ—108ա: "Առ Կիրակոս Յոյն գպիր: Լուայ ի քէն...:"

52. Թղ. 108ա—109բ: "Առ վարդապետն Սարգիս առաջնորդ ուխտին Սեւանայ, քանզի գրեալ էր Գաղիկ առ վարդապետս այս եթէ եկեցես առ իս եւ ի միասին գրոց պարապետք: Եկն էհաս առ մեզ...:"

* 53. Թղ. 109բ—110ա: "Առ հայրն Սամուէլ առաջնորդ վանիցն Խնատի: Ի սերկեան աւուրս...:"

* 54. Թղ. 110ա—111ա: "Առ կրօնաւորսն Խնատին յորժամ վախճանեցաւ ծերն Սամուէլ: Ծանեայ զձայրագոյն...:"

55. Թղ. 111ա: "Առ հայրն սրբոյ Կարապետին: Ծանիր ծանօթագոյնդ...:"

56. Թղ. 111բ—112ա: "Առ նոյն հայր սրբոյ Կարապետին: Յերեկեանն տրամաբանութեան...:"

57. Թղ. 112ա—113ա: "Առ վարդապետ Գէորգ սակս խնդրոյ մեկնութեան մարգարէին Երեմիայի: Միշտ առփումն...:"

58. Թղ. 113ա—113բ: "Առ ոմն կրօնաւոր Գրիգոր ի գեղէ Այլաբերից: Չներածական քո...:"

59. Թղ. 113բ—114բ: "Առ եպիսկոպոսն Մոկաց եւ Մանազկերտի պատասխանի թղթոյն մըխիթարութեան: Քանզի բնաւորեալ է...:"

60. Թղ. 114բ—116ա: "Առ հայրն սուրբ Կարապետին Սարգիս եւ առ այլ եղբարսն: Չգիր բարերջանիկ...:"

61. Թղ. 116ա—116բ: "Պատասխանի Տեառն Պետրոսի կաթողիկոսին Հայոց մխիթարական թղթին: Չլուսափայլութեան քո...:"

62. Թղ. 116բ—117ա: "Առ արքեպիսկոպոսն Նէ: Մինչ կայի...:"

63. Թղ. 117բ: "Առ արքեպիսկոպոսն Նէ: Ասի բան սակս...:"

64. Թղ. 118ա—118բ: "Առ արքեպիսկոպոսն Մոկաց եւ Մանազկերտոյ: Թեպէտ եւ բողոքէ...:"

65. Թղ. 118բ: "Առ արքեպիսկոպոսն Նէ: Պաղէտին Աղեկարացի...:"

66. Թղ. 118բ—119ա: "Առ տէր Գրիգոր եւ առ արքեպիսկոպոսն Ստեփաննոս: Յորժամ զմտաւ ածեմ...:"

67. Թղ. 119ա: "Առ արքեպիսկոպոսն: Ի ձի երաշխ արիւնագոյն...:"

68. Թղ. 119բ: "Առ հայրն Վարազայ: Աստուածայինն Մովսէս...:"

69. Թղ. 119բ—120ա: "Նորին առ ոմն: Լուաք թէ եկ պապն...:"

70. Թղ. 120ա—121բ: "Առ արքեպիսկոպոսն եւ առ տէր Գրիգորն: Չանհամեմատ հարթութեան...:"

71. Թղ. 121բ: "Առ տէր Գրիգոր: Աւաղիկ առաքեցի...:"

72. Թղ. 121բ—122ա: "Առ հայրն Կարապետին: Չտարակուսական մակագրութիւն...:"

73. Թղ. 122ա—122բ: "Առ Սարգիս կառամարտիկ Տելետիս: Լուաք եթէ...:"

74. Թղ. 122բ—124ա: "Առ Հնծացին Գրիգոր Տելետիս, սակս որոյ ելի վանաց եւ չոգաւ ի լեառն Վարազայ: Աստուած բնակեցուցանէ...:"

75. Թղ. 124ա—124բ: "Առ Հնծացին Գրիգոր Տելետիսն: Ի խուժադուժ խուժանէ...:"

76. Թղ. 124բ—125ա: "Առ Գրիգոր Հնծացին Տելետիսն: Չյաւէտն ի մեզ...:"

77. Թղ. 125բ—126ա: "Առ ոմն կրօնաւոր: Չբրիստոսազգեաց եւ զխաչակրօն...:"

78. Թղ. 126ա—127ա: "Առ Հնծացին Գրիգոր: Չհազարդ սակս բազմութեթութեան...:"

79. Թղ. 127բ—130ա: "Գրիգորի փիլիսոփայի ներբողեան ի սուրբ խաչն աստուածընկալ: Օրհնեալ ես փայտ...:"

80. Թղ. 130ա—132ա: "Նորին յաղագս խաչանշան գաւազանին զոր ընծայեաց Տեառն Պետրոսի Հայոց կաթողիկոսի, ասացեալ զխորհուրդ խաչին: Ընծայեմ քեզ տարեկան...:"

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: Գլխաւոր յիշարու-
մարտի: Թղ. 127ա. "Շըրումն բանի գիտնականին մեծի
Գրիգորի Մագիստրոսի կորովաբան հռետորի եղև յի-
զնկացի հանգուցեալ Պաղտասարի սրգւոյ (ի Պալաթու

սուրբ հրեշտակապետ եկեղեցւոջ) յանարժան սարկաւազ
մէլքոնէս ի վայելումն յետնելոյս: յԱմի Տեառն 1791.
եւ մերոյս ՌՄԽ, մայիսի 12:"

5.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Յ Ք

Cod. Arm. V. — 22Ը = 1539.

ԹՈՒՂԹՔ 58, էջը 19: — ՄեծՈւթիկն 13.8x9.9
սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 11.5x7.5սմ.: — ՏՈՂՔ 16:
— Նիւթ թուղթ ամուր եւ անհարթ: — ԿԱԶՄ խաւաքարտ
կաշեկազմ, սպիտակ (հին եւրոպական գրոց կազմ).
վրան՝ Արդարութեան պատկեր դրոշմուած արծաւա-
գրութեամբ. ընդդիմակողմը՝ Պաւհերայի զինանշանը,
որուն վերին կողմը կայ՝ A H I B, վարի կողմը՝ S D
N Q C N. — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԼԱԼ: — ԳԻՐ բոլորգիր մեծ:
— ԽՈՐԱԳԻՐՔ եւ ՍԿԶԲՆԱԳԻՐՔ կարմրաւ: — ԴԱՏԱՐԿ
1ա — 7բ, 19ա — 55ա, 57ա — 58բ: — ԺԱՄԱՆԿ
22Ը = 1539: — ԳՐԻՉ եւ ՏԷՐ Մարտիրոս եպիսկոպոս:
— ՏԵՂԻ ՀՈՄԸ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 18բ,
19ա, 56ա, 57ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կողին ներքին
կողմը զինանշան, տարբեր թիւ 3 ձեռագրին զինանշա-
նէն. տակը՝ Ex electorali Bibliotheca sereniss. Vtrivsq;
Bavariae Dyevm. Թղ. 8ա Rmus. Martyrus Murad
Archiepiscopus Armeniae, h. e. Locorum Carahamith
(լուսանցքը գրուած cara civitas) et Mardin scribebat,
Jo. Alberto Widmestadio cognto Lucretio Romae
XXVI Oct. MDXXXIX. (Գեր. Մարտիրոս Մուրատեան
Արքեպիսկոպոս Հայոց, այն է՝ Գարա Համիթ եւ Մեր-
տին քաղաքաց գրէր վասն Յովհ. Ալքերզոսի վիտմէ-
սդատեայ անուանելոյ Լուկրեատիոս, ի հոմ ի 26 հոկտ.
1539:) Թղ. 8բ սեւ յատակի վրայ սպիտակատառ կնիք.
ընթերցուածն է՝ "Տէր Մարտիրոս եպիսկոպոս ծառայ
Քրիստոսի:", Յետոյ՝ "Ա. ա. Բ. գ., եւայլն մինչեւ Ք.
այսուհետեւ՝ „Aib, pien, kiem, tha, ietsch, za, e, iet“ եւ
այլն:

կատու: Բանդի բազումք . . . զնախատինս իմ ի
մարդկանէ:"

4. Թղ. 14ա—15բ: "Աւետարան ըստ Յով-
հաննու: Ի սկզբանէ էր Բանն . . . ի ձեռն Յիսուսի
Քրիստոսի եղէն:"

5. Թղ. 15բ—16ա: "Հայր մեր որ յեր-
կինս . . .:"

6. Թղ. 16ա—16բ: "Այս է Սուրբ Աստուած:
Սուրբ Աստուած, սուրբ . . .: Այս է փառաւորեալ:
Փառաւորեալ եւ աւրհնեալ միշտ սուրբ կոյս . . .:"

7. Թղ. 16բ—18բ: "Այս է զգաւանութիւն
հաւատոյս որ է հաւատամք, զոր աթանանն ասաց
եւ գրեաց զնա ի հոգոյն սրբոյ, ի նիկիա սուրբ ժո-
ղովոյն: Հաւատամք ի մի Աստուած . . .: Իսկ որ
ասեն . . .: Այս է զոր ասաց լուսաւորիչն. փառա-
ւորեսցուք . . .:"

8. Թղ. 18բ. . . ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ:
"Գրեցաւ գիրս ի թվականութեան հասց ի 22Ը (= 1539)
ձեռամբ անարժան կոչել մարտիրոս եպիսկոպոս ի
հոկտեմբեր ամսոյն:"

9. Թղ. 19ա. Բ. Վերոյիշեալ կնիք Մարտիրոս
Եպիսկոպոսի:

10. Թղ. 55բ—56ա գ. aib pien kiem
ա բ գ
Ա Բ Գ եւ այլն

մաքուր գրուած. ի վերջոյ՝ Widmanstadի գիրն՝ Supra-
scripta ex Alphabetis Guilmi. Postelh descripta sunt.
(վերագրեալք յայբուբենից Գուլիելմոս Փոստէլի ընդ-
րինակեալ են):

11. Թղ. 56բ—57ա. գ. Տէր Մարտիրոսի գրով՝
aib, pien kiem
ա բ գ եւ այլն.

Ի վերջոյ լատին գրով Aib, Pien, եւն ամբողջ կը կրկնուի,
որմէ ետեւ՝ "Մարտիրոս եպիսկոպոս. հայ ազգ.":

6.

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք Ե Ի Պ Ա Տ Ա Ր Ա Գ Ա Մ Ա Տ Ո Յ Ց

Cod. Arm. VI — ԳԶԶ—ԳՉԱ = 1427—1432.

ԹՈՒՂԹՔ 314 էջը 603. ի վերջն 2 թուղթ մա-
գաղաթ: — ՄեծՈւթիկն 13.4x9սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ
միասին 10x6սմ.: — ՏՈՂՔ 19: — Նիւթ թուղթ ողորկ
եւ ամուր. ի վերջոյ 2 թուղթ մագաղաթ: — ԿԱԶՄ

կաշեկազմ փայտեայ, հին եւ հարուստ կիտուածովք.
ներքին երեսներն հին լաթեղէն: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԼԱԼ:
— ԳԻՐ բոլորգիր մանր եւ կանոնաւոր: — ԽՈՐԱԳԻՐՔ,
ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ եւ ՍԿԶԲՆԱՏԱՌՔ երկնազոյս (կենդանա-

գիր, թռչնագիր, ձկնագիր, հանգուցագիր): — ԼՈՒՍԱՆՑԱՂԱՐԴ 71 հատ պարզ եւ անշուք: — ԽՈՐԱՆԱՂԱՐԴ ԹՊ. 5ա, 14ա, 31ա, 35ա, 39ա, 43ա, 49ա, 64ա, 87ա, 97ա, 101բ, 123ա, 158ա, 183ա, 215ա, 256ա, 269ա: — ՊԱՏԿԵՐԹ ԹՊ. 63բ օտար ծաղկողէ, տգեղ ընդօրինակութիւն մատնիս ԹՊ. 157բ պատկերին. մէջը գրուած է օտար գրչէն «Սուրբ Աթանաս», ԹՊ. 67ա օտար ծաղկողէ, տգեղ ընդօրինակութիւն մատնիս ԹՊ. 122բ պատկերին. կը ներկայացնէ գէրիստոս սրբազործող եւ երկոտասան Առաքեալները. վրան գրուած քուն գրչէն կարմրաւ «Առէք կերայք», ԹՊ. 69ա օտար ծաղկողէ, տգեղ. Հայ արեղայ (սեւ կնգող) որ կը սրբազործէ. քովը մէկ սպասաւոր քուրվառաւ. աջ անկիւնէն Հոգին աղանակերպ կը շնչէ սկիհի մէջ: ԹՊ. 122բ գեղեցիկ նկար. Քրիստոս սրբազործէ եւ 12 Առաքեալք. տակը գրուած է «Վերնատունն է, յորումս փրկիչն մեր զաստուածային խորհուրդն աւրինեաց եւ ետ առաքելոցն», ԹՊ. 157բ Յունագգեստ եպիսկոպոս քուն ծաղկողէ. մէջը գրուած քուն գրչէ «Սուրբն Աթանաս», տակը նոյն գրչէ «Զբազմամեղ նկարողս զՅովհաննէս աղաչեմ յիշել ի սուրբ պատարագս», ԹՊ. 182բ Յունագգեստ եպիսկոպոս. մէջը գրուած քուն գրչէ «Սուրբն Յոնան Ոսկերեքան», որ պատարագէ, սկիհ ծածկոցիւ ծածկեալ: ԹՊ. 214բ Յունագգեստ եպիսկոպոս. վերը նոյն գրչէ «Բասիլիոս», ԹՊ. 268բ Յունագգեստ եպիսկոպոս. մէջը գրուած նոյն գրչէ «Լուսաւորիչն մեր», որ Հաղորդութիւն կու տայ հայ արեղայի մը, որուն վրայ գրուած է «Ներսէս ստացող», — ԴԱՏԱՐԿ ԵՆ ԹՊ. 2ա—3բ, 30բ, 34բ, 38բ, 42բ, 48, 86, 96բ, 120բ—122ա, 157ա, 268ա, 291բ, 301բ, 307բ, 313բ—314բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ գրութեան ժամագրոց՝ ՊԶԱ = 1432, Պատարագամատուցաց՝ ՊՀԶ = 1427: — ՏԵՂԻ գրութեան ժամագրոց՝ Ուխտ Մեծովայ, իսկ Պատարագամատուցաց՝ Վանք Ուրծայ: — ԳՐԻԶ Մկրտիչ, Յովհաննէս եւ Զաքարիա վարդապետք: — ԺԱԿՆՈՂ Յովհաննէս եւ Արրահամ վարդապետք, Մկրտիչ արքեպիսկոպոս եւ Սարգիս Զագավանեցի: — ՏԵՐ Ներսէս կրօնաւոր, յետոյ վարդան, Սարգիս: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԹՊ. 4բ, 34ա, 47բ, 77բ, 118ա, 120ա, 182ա, 213ա, 286ա, 300ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻՔ. քաց ի Յիշատակագրութեանց եւ ի պատկերաց տեղեկութիւններէն, կան նաեւ հետեւեալք: Կողին ներսը զինանշան, նոյն Թ. 5 ձեռագրոյն: ԹՊ. 1ա «Ես տէր յովաննէս սպառանից(ից) վանից որ կկի քաղաք քաւարեայ սուրբ յակոբայ գէրէզո քաւարեայ քաղաք. աստուած աւրնէ պարուն դուկս ալքերտ(ս)ու. — էրազմուս., անդ՝ «lib. Armen., ԹՊ. 1բ „A^o Dni 1427 geschrieben, Armenisches Liturgicon, 1427., ԹՊ. 4բ „Joannis Alberti Widmestadij Pmpt. Romae IX aprily MDXXXVIII., (= 1538):

Մատենան է

*Ա. Ժամագիրք: ԹՊ. 4ա «Կարգաորոնիւն Հասարակաց ողորմից եկեղեցեաց Հայաստանեայց, Որ կատարի ի մէջ գիշերի ի դէմն հաւր աստուծոյ, Արարեալ լուսաւորչին գրիգորի եւ սահակայ հայրապետի եւ Մեսրոպայ վարդապետի եւ Գիւտայ եւ Յովհաննու Մանդակունոյ Հայրապետացն մեր, եւ այլոց վարդապետացն ի փառս աստուծոյ:»
1. ԹՊ. 5ա—13բ Գիշերային ժամ: «. Տէր եթէ զըթունս իմ բանաս . . . :»
Բ. Յովհ. Մանդակն. ի գաւառէ Աշամունեաց

ի գեղջէ ծախնստայ քարոզ գիշերային պաշտամանց. Զարթուցեալքս ամենեքեան . . . :
Գ. Զքէն գոհանամք Տէր Աստուած . . . :
Դ. Արարեալ Սրբոյն Սահակայ եւ Մեսրոպ. Վասն ի վերուստ խաղաղութեան եւ փրկութեան . . . : Տէր տուրնջեան . . . : Զքեղ որ յամենայնի զթած: Ե. քարոզ երկինք եւ Տէր ապաւ: Վասն ի գիշերի . . . : Ի գիշերի եւ ի տուրնջեան . . . : Հովիւ քաջ . . . :
Զ. քրդ. Մի նախանձ. եւ խոստով: Վասն ուղղելոյ . . . : Տէր երկնի եւ երկրի . . . : Գու՛մ ամենազաւր . . . :
Է. քրդ. Ողորմային եւ Նեղութեանն. Վասն գտանելոյ . . . : Գոհանամք զքէն . . . : Կենդանարար զաւրութիւն . . . :
Ը. Զկնի յայսմաւուրացն «Հայր մեր որ յերկինս» ասա:
2. ԹՊ. 13բ—29բ: «Կարգաորոնիւն Հասարակաց ողորմից Աստուծոյն: Որ կատարի ի դէմն Որդւոյն աստուծոյ, յորմէ ըմբռնեալ եղեւ ի Հրէիցն:»
«. Լցաք առաւօտու ողորմութեամբ . . . : Աստ ասի կրկին կանովն ի սաղմոսացն Դաւթի. Եւ ապա զկնի Աւրհնեալ ես տէր աստուած հարցն մ.: Մեծացուցեանձն իմ զտէր: Ողորմեաինձ աստուած: Աւրհնեցէք զտէր: Աւրհնեցէք զաստուած: Փոքր էի ես յեղբ.: Աւրհնեցէք մանկունք զՏէր եւ: Փառք հաւր: Աւրհնեցէք զարարիչն արարածոց:
Բ. քրդ. զկնի հարցինն: Եկեալքս ամենեքեան . . . :
Գ. Աղաւթք ապաշխարութեան պահոց: Ցաւղեա Տէր զցաւղ . . . :
Դ. Աղաւթք մարտիրոսաց: Ցաւղեա Տէր զցաւղ . . . :
Ե. Տէրունական տաւնից: Հզաւր յաղթաւղ . . . :
Զ. քարոզ կիրակէի Զկնի Մեծաց: Վասն սուրբ տեղոյս . . . :
Է. քրդ. Մեծացուցին: Սուրբ զաստուածածինն . . . :
Ը. քրդ. զկնի իւղաբերից Աւար: Զուարճացեալքս . . . :
Թ. քրդ. զկնի Ողորմային. Երկրպագեմք . . . :
Ժ. Աղաւթք Յարութեան: Ողորմած . . . :
Ժ. Աղաւթք պահոց: Ողորմութեամբ եւ զթութեամբ . . . :
ԺԲ. Աղաւթք մարտիրոսաց: Բարեխաւսութեամբ . . . :
ԺԳ. Զկնի Տէր յերկնցին Աւրհնութիւն փառաց առաւաւտու ի դէմն Երրորդութեան ի կոստանդնուպալսի Սուրբ Ժողովն ասացեալ: Փառք ի բարձունս . . . : Փառք պատիւ . . . :
ԺԴ. քարոզ կիրակամտի եւ յինանցն: Ասացուք ամենեքեան միաբանութեամբ . . . : Վասն հայրապետին մերոյ տեառն կոստանդնուպալս կենաց . . . :
ԺԵ. քարոզ սրբոյ Առաքելոց եւ մարգարէից եւ

որքոյ Հռիփսիմեանցն արարեալ Լուսաւորչին Գրիգորի: Աստուած մեծ հղաւր . . . :

Ժ. Բրգ. հայրապետաց եւ վարդապետաց: Առաջնորդք եղեն . . . :

ԺԷ. Բրգ. ծննդեան եւ փոխման: Մայրսուրբ . . . :

ԺԸ. Բրգ. Ապաշխար. եւ պահոց: Փառաւորեացուք . . . :

ԺԹ. Գոհանամք զքէն . . . :

Ի. "Եւ ասի Սուրբ աստուած ըստ պատշաճի աւուրն. Աւետեաց, ծննդեան, թլիփատութեան Սուրբ աստուած . . . որ ծնար եւ յայտնեցար վասն մեր ողորմեա մեզ: Այսպէս կը դրուի "Որ եկիր եւ զալոց ես, Որ մատնեցար վասն մեր, Որ խաչեցար վասն մեր, եւն. եւ յետոյ "Իսկ այլեւայլ ասելն անընդունելի է: "

Իա. Թուճայի Առաքելոյն: Փառաւորեալ եւ աւրհնեալ միշտ սուրբ կոյս աստուածածին Մարիամ մայր քրիստոսի մատո զաղաչանս մեր որդւոյ քո եւ աստուծոյ մերոյ:

ԻԲ. Բրգ. զկնի Սուրբ աստուածին: Եւ եւս . . . :

ԻԳ. Բրգ. զկնի Մանկանց: Վասն խաղաղութեան . . . :

ԻԴ. Սուրբ ես տէր . . . :

ԻԵ. Սաղմ. է եւ փոխ: Բանից իմոց: Լցաք առաւաւտ: Ի խորոց կարգացի: Լսելի արա: Աստուած յանուան քում կեցո:

ԻԶ. Խաչ քո եղիցի . . . :

ԻԷ. Քարոզ արձակման պահոց. Եւ եւս խաղաղութեան: Աղաչեացուք . . . :

ԻԸ. Սարկաւազ վարդապետին ասացեալ: Յիշեա տէր զպաշտանեայս քո . . . :

ԻԹ. Սաղմ. վասն տաւնից Գ. փոխ: Սիրեցի զի լու.: Հաւաց: Ահցք: Աստուած յանուան քում: Տուր զաւր:

Լ. Վասն խաչի քո պատուականի . . . :

Լա. Բրգ. մարտիրոսաց: Սուրբ ճգնաւորաւքն . . . :

ԼԲ. Աղաւթք հայրապետաց, մարգարէից, Առաքելոց: Որ ընտրեցեր . . . : Յիշեա տէր զպաշտ.:

ԼԳ. Աղաւթք մարտիրոսաց: Պսակիչ որբոց . . . :

ԼԴ. Բրգ. Կիրակամտի արձակմանն: Եւ եւս խաղ. խնդրեացուք . . . :

ԼԵ. Աղաւթք յարութեան: Քում ամենագաւր . . . :

3. Թղ. 29բ—34ա. "Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից Արեւափախ ժաման . . . "

4. Թղ. 34ա—37բ: "Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից երբորդ ժաման, որ կատարի . . . "

5. Թղ. 38ա—42ա: "Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից վեցերորդ ժաման . . . "

6. Թղ. 42ա—46բ: "Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից իններորդ ժաման . . . "

"Օրհնեմք զքեզ . . . խաւարեցաւ . . . Չարչարակցեալ" կայ: Հանգստեան շարական չիք:

7. Թղ. 47ա—47բ: Աւրէն+ արխանելոյ սպասեկեղցոյ: Յորժամ կամեցի քահանայն . . . :

8. Թղ. 49ա—83ա: Պարտաբանամարոյց որ

կը սկսի "Որ զգեցեալ ես զոյս որպէս հանդերձ . . . : Ասոր շարունակութեան մէջ Թղ. 64ա "Պատարադամատոյց զոր արարեալ է սրբոյն Աթանասի Աղեքսանդրիու հայրապետի": Կը սկսի "Տէր Աստուած զաւրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց . . . : Թղ. 82բ. "Այլ աղաւթք որ ասի նախ քան զճաշակելն խհոյն. Ի բանից թովմայի առաքելոյն: Մարմին քո անապական լիցի ինձ Ի կեանս, եւ սուրբ արիւն քո Ի քաւութիւն եւ Ի թողութիւն մեղաց: Եւ փոխանակ լեղւոյն զոր արբեր վասն մեր բարձցի Ի մէնջ լեղութիւն թշնամւոյն . . . : (9 տուն):

9. Թղ. 83բ—85բ. Տեառն ներքին լամբրոնացոյ իրար+ եւ սահման վերոյդրեալ գործոցս: Քանզի բազում ինչ . . . : "

10. Թղ. 97ա—94ա: ա. "Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից երեկոյն ժաման . . . : Ես առ Աստուած . . . : "

Բ. Յաղագս աւրհնութեան ճրագացն արարեալ սրբոյն Պետրոսի եղբաւրն Բարսղի: Աւրհնեալ Տէր բնակեալդ Ի բարձունս . . . :

Գ. Երգ միաշաբաթով կիրակէի երեկոյին ժաման մկչ: Լոյս զուարթ . . . : Հասեալքս . . . :

Դ. Եւ եւս . . . : Աղաչեացուք . . . : Լուր ձայնից . . . :

Ե. Եւ ասի սուրբ աստուածն: Քարոզ. Եւ եւս . . . : Քարոզ զկնի Համբարձի: Վասն խաղաղութեան . . . : Հայր զթած . . . :

Զ. Բրգ. զկնի Տէր ամենակալին: Եւ եւս . . . : Եկեալքս Ի խոստով . . . : Տէր Աստուած փրկութեան մերոյ . . . :

Է. Արձակման սաղմոս երեգ: Ո բնակեալ է: Առ քեզ Տէր համբար: Աստուած յանուան քում:

Ը. Չբարձրեալն . . . : Սրկւզն քարոզէ. Եւ մեր . . . : Յոյս կենաց . . . :

Թ. Կիրակմտի. սաղմ. Աստ աւրհցք: Աստուած յանուան:

Ճ. Բրգ. կիրակմտ. եւ յին: Խնդրեացուք . . . : Թագաւոր . . . : Բրգ. խաչի. Սուրբ խաչիւս . . . : Պահպանեա . . . :

Ճա. Առ դրունս եկեղեցւոյ սաղմ. Ուրախ եղէ ես: Տուր զաւրութիւն: Սուրբ եկեղեցեաւս . . . : Առ դրան . . . : Ի յարկի քում սրբութեան:

ՃԲ. Բրգ. յորժամ յեկեղեցի մտանեն: Աղաղակեցէք . . . Աւրհնեացուք զՏէր աստուած հայր տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի, որ արժանի արար . . . : Ի մէջ տաճարիս . . . :

11. Թղ. 94ա—96ա: Աւրհնութիւն մարմնոյ սեղանոյ: Սաղմոս: Աչք ամենեցուն . . . :

12. Թղ. 96ա—100բ: "Կարգաւորութիւն հասարակաց աղաւթից խաղաղական ժաման . . . : Աւրհնեցից զՏէր . . . : "

Ի շարականաց կայ միայն "Շնորհեա մեզ Տէր Ի գիշերի, իսկ "Ի քէն հայցեմք հայր զթու. լոկ յիշատակեալ:

13. Թղ. 101ա—117բ: ա. "Կարգաւորութիւն

Ինչն հասարակաց ազատից Հանգստեան ժաման . . . : Առաքեա . . . : Ընկալ քաղցրութեամբ . . . : Փառք քեզ աստուած . . . :»

բ. Նախադրութիւնք խրատականք յաղագս աղաթիցն, զոր արարեալ է Տեառն Ներսիսի Եղբար Գրիգորի Հայոց վերագիտողի: Աղաթք հասարակաց քրիստոնէից . . . զոր պարտին ուսանել ամենեքեան . . . : Եւ յաղաթեւն զԳրիգորիս կաթողիկոս Հայոց եւ զեղբայր նորին զՆերսէս զաղաթիցս յաւրինաւն յիշեալիք ի քրիստոս: Եւ որք ընդաւրինակէք ի գիրս զաղաթս գրեցէք եւ զխրատական բանս զայսոսիկ . . . :

գ. Հաւատով խոստովանիմ . . . :

դ. Աղաթք հնոց սրբոց վարդապետացն արարեալ: Ամենակալ ամենախնամ Աստուած . . . :

ե. «Մեղայ ամենասուրբ Երրորդութեան . . . : Եւ աստ ասէ որիչ որիչ զմեզն յանուանէ զոր առանձնակի գործեալ է . . . եւ ապա ասէ. Հայր սուրբ զքեզ ունիմ միջնորդ . . . : Արձակումն մեղաց . . . Ողորմեսցի . . . :»

14. Թղ. 118ա—120ա յիշատակարաններ, զորոնք տես ի վերջն:

Բ. Պատարագամատոյցք:

1. Թղ. 123ա—156բ: «Աւրէնք արկանելոյ սպաս եկեղեցւոյ: Յորժամ կամեսցի պատարագ մատուցանել . . . :» Այնուհետեւ՝ Պատարագամատոյց: «Վասն խաղաղութեան ամենայն աշխարհի եւ հաստատութեան սրբոց եկեղեցւոյ . . . » քարոզներէն ետեւ կու գայ՝

2. Թղ. 158ա—161բ. «Պատարագամատոյց զոր արարեալ է սրբոյն Աթանասի Աղեքսանդրու հայրապետի: Քահանայն տարածէ զձեռան եւ ի ծածուկ ասէ: Տէր Աստուած զաւրութեանց եւ արարիչ ամենայն լինելութեանց . . . » եւ կը շարունակուի պատարագն ցվերջն:

3. Թղ. 183ա—213ա. «Պատարագամատոյց աստուծով զոր արարեալ է սրբոյ հաւրն մերոյ Յովհաննու տիեզերաքարոզ վարդապետի եւ Ոսկեբերանի. Նախ ասի սաղմոս: Յիշեա Տէր զԴաւ: Եւ ի կատարմանն սարկաւագն քարոզէ. Եւ եւս խաղաղ: Գպիրն Գ Տէր ողորմեա: Քահան. Որ զգեցեալ ես զըյս սրպէս հանդերձ . . . » մինչեւ ցվերջ պատարագի:

4. Թղ. 213բ—214ա: «Եթէ յոր ժամու կատարի սրբոյն բասլի պատարագն եւ կամ սրբոյն յովհաննու այս է.

Կիւրակէ աւր աւագ բարեկենդանին կատարեն զսուրբ բասլի պատարագն, եւ մինչեւ ի ծառղարդարն յամենայն կիւրակէ:

Իսկ ծառղարդարին կիւրակէն սուրբ յովհաննուն կատարի:

Եւ յամենայն շաբաթ աւր աղուհայիցն սուրբ յովհաննուն կատարի:

Իսկ աւագ հինգշաբաթ աւր եւ աւագ շաբաթ աւր բարոզին:

Իսկ զատկին կիւրակէն սուրբ յովհաննուն: Աւետեաց աստուածածնին տաւն ինչ աւր գայ սուրբ յովհաննուն կատարի. բայց թէ ի կիւրակէ գայ սուրբ բասլին:

Ծնունդն քրիստոսի յոր ինչ աւր գայ սուրբ բասլին կատարի. բայց թէ ի շաբաթ գայ կամ ի կիւրակէ սուրբ յովհաննուն:

Իսկ մկրտութեան ճրագալուցին սուրբ բասլին, եւ յիւր տաւնն զնոյն:

Յաւագ շաբաթին եւ զատկին առաջի շաբաթին զսրբոց տաւնսն թուեա եւ յաղուհայիցն յերկրորդ եւ յերրորդ շաբաթն կատարեա:

Բայց զաւետիս աստուածածնին յոր ինչ աւր գայ յայն տաւնեա ի փառս քրիստոսի աստուծոյ մերոյ:»

5. Թղ. 215ա—255բ: «Ածային. պատարագ ասացեալ սուրբ հաւրն մերում Բարսղի Եպիսկոպոսապետի կեսարու: Ամենայն որ ինչ զգեստաւորելոյ է խորհրդածութիւն՝ գրեալ է յառաջինսն բաւականապէս: Իսկ յորժամ զգեսու ըստ աւրինին առեալ զհացն դնէ ի մաղղմայն ասելով, Յիշատակ Տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի . . . :»

6. 256ա—267բ: «Պատարագամատոյց աստուծով որով կատարի խորհուրդն յամենայն աւր, զի այս միայն է եւ այլ ոչ գոյ հովհայեցոցն խորհուրդ պատարագի: Յորժամ հանդերձեալ է զգեստաւորիլ . . . : Զգեցո տէր ինձ հանդերձ փրկութեան . . . խոստովանիմ առաջի Աստուծոյ . . . :» Միայն տարբերութիւնքը գրուած են, եւ ոչ՝ ինչ որ նոյն է վերագրելոց հետ:

«Հռովմայեցւոց պատարագամատոյցը ըստ լաւին է հայ Ոսկեբերանի պատարագամատոյցը, որ 1728ին փոփոխութեամբ տպագրուած է ի Հռոմ:»

7. Թղ. 269ա—284բ: «Պատարագամատոյց զոր արարեալ է սրբոյն Գրիգորի Հայոց Լասարոզի: Տէր Աստուած արարիչ մեր որ արարեր զամենայն յոշնչէ եւ ածեր զմեզ յայս կենդանութիւն . . . : Յիշատակ զոր ասաց աստուածապատիւ հոգեկիր եւ սրբազան տեառն Վարդանա Եպիսկոպոսի. Ողորմեա տէր ի վերայ թագաւորաց եւ իշխանաց, զի խաղաղութեամբ վարեցեն զկեանս իւրեանց: Ողորմեա տէր ի վերայ փրկեալ եկեղեցւոյ քո . . . :»

8. Թղ. 285ա—287ա: «Հետ նարեկեցւոյն աղաթնոյն ասա զայս աղաթքս որ ի վրոցս ի յառաջքն կայ գրած: Տեառն յովհաննու ոսկիաբանի ասացեալ զաղաթս: Ոչ եմ արժանի եւ ոչ բաւական որ ընդ (յ)արկաւ մտանես . . . :»

9. Թղ. 287ա—291ա յիշատակարան, զոր տես յետոյ:

10. Թղ. 292ա—301ա: «Եռամեծի եւ քաջ վարդապետի Մխիթարայ գոշի. խստակրօն ճգնաւորի եւ բանիբուն հռետորի ասացեալ զաղաթս ի ժամ սուրբ պատարագին. Տէր աստուած իմ յիսուս քրիստոս բան Հաւր եւ կերպարան կենդանի . . . :»

11. Թղ. 302ա—303ա օտար գրչէ: “Աղաւթք եւ մաղթանք ասացեալ սուրբ հօ(ր)ն յովանէս դառնեցոյն. Գառն աստուծոյ տէր իմ եւ աստուած յիսուս քրիստոս որ զենար ի վերայ խաչին . . . :”

12. Թղ. 303ա—305բ: “Նորին աղօթք ասացեալ առ տէր յիսուս քրիստոս: Ի քեզ յուսամք աստուած . . . :”

13. Թղ. 305բ—306ա: “Յոհանու ոսկիբերանի ի սուրբ աստուածածին: Ամէնասուրբ կոյս Մարիամ ամէնաւրհնեալ . . . :”

14. Թղ. 306ա—306բ: “Պաղատանք առ սուրբ եւ մեղսաքաւիչ խորհուրդն յորժամ մատչի անարատ մարմին եւ պատուական արիւն որդոյն աս-

տուծոյ. եւ դու փութացեալ եկ առ դուրս սրբոյ տաճարին եւ ասա զաղաւթս: Տաճար աստուծոյ եւ բնակարան հոգոյն . . . :”

15. Թղ. 306բ—307ա: “Եւ մտեալ երկրպագութեամբ յեկեղեցին եւ ասա զմաղթանս առ բարձրեալն աստուած: Տէր մի պակասեցուցաներ զիս . . . :”

16. Թղ. 308ա—313ա: “Ղարդան վարդապետի ասացեալ աղաւթք աղաոց առ սուրբ Երրորդութիւն առաւաւտու: Լոյս համատարած եւ անձառ ճառագայթ . . . :”

17. Ի վերջոյ երկու թուղթ մագաղաթ միջին երկաթ ազիր, այս ընթերցուածով.

1. Թղ. 1^ա ԵՒ ԻՒՐԵՒ ԵՄԻՆ ԱՄԷ ՅՆՈՍԷ

(Ր)ԻՒԱՄՈՆԱԵԱՅՆ ԱՅՆ ՈՒՍՈՒՅ

(Ե)ՆԷ ՉՉԵՉ ՉՏԵՂՈՐԴԻԸ ԸՆԴ

(Ա)ՂԵՅԱ, ԳԻՄԷԱ ՀԻՎ ՉԻ ՉՉԵՉ

(Կ)ՈՐՈՒՍԱՅԱԵՄ ԵՒ ՉՆԷ ԿՆՈՐԱՅՆ

(ԻՈՅ)Ն ԱՅՐԵՄ. ԵՒ ՆՈՐԷ ՅԱՆՉՆԷ

(ՈՒՆ)ՈՒԻՆ ՉԱՄԵՆԱՅՆ ՉԱՐՉԱՐԷ

(ԱՄԸ)ՆԴՈՒՄԵԸ Ի ՆԱՄԷ, ՈՅԺ ԱՌ

(ԵԸ)Ը Ի ԱՌՐՈՅՆ ԻՒ, ԱՐԷՅՆ ՉԻՄ

(ԻՇԱ)ՂԵՄԵԱՅԻՆ ԸՆԴ ԵՄԵՐԻՆ

2. Թղ. 1^բ ԵՒ ՇԱՄ ՅԱՐԵՄՅ Ի ԲԷՅ ԿԸ

ՅԻՆ ԵՒ ԱՐԻ Ի ԿԱՅԱՅՆ ԻՒՐԵ

ԵՄՅ ԱՄԿՈՒՍԱՅԱՅ ԿԱՄ

ԵՅԵԸՔ ԱՐՐՈՒԵՆԵՄԻ ԵՒ ԳԸՐ

ԿՆՇԱՐՈՒԵՆԵՄԻ ԳԸՇԱՐԵԸ ՉԷԺ

ԵՒ ԱՅՆՈՒՏԵՄԻ ԷՐ ՈՒՐԵՒՈՒ

Թղ. 2^ա ԱՃԱՍՈՒԵԻՒՆ ԵՒ

ԵՄԵՐԻՆԱՅՆ ԵՒ

ՐՈՍԻ ԱՌԱՐԵԸՅՆ

ՏՈՒՄԵԱՍՅՆ ԳԸԱԵՒ

ՐԻՆ ԱՂԵՉԵՐԻՆ ՉԳ

ԳԵՐՉ ԱՄԿԵՂՈՍ

ԳՆԱԸ Ի ՏՈՒՄԵ Ե

ՈՍԵՂԵՐԻՎ ՉԻ ԱՐԻ

ԱՄԻ, ԵՒ ՆՈՐԷ ԱՐ

ՄԵՂԻ ՄԱՄԵՄԵՄ

Թղ. 2^բ Ը Ի ՄՈՒԷ ԵՒ Ի

ԲԷՅ ԲԸ ՉԱՄՈՒԵՆ

ԱՅԷՐ ՏԵՄԵԳԸ ՉՄՆ

ՉՈՒՄՔ ՄՈՐՈՒԸՆԻՆ

ԼՄԵՐԻՆ ՉԻՄԱ ԿԱՐԻԸ

ԵՄՆ ՍՈՐԷ ԵՒ ՏԵՄԷ

ԵՒՐԻՍ ԵՆԾ Ի ՏՈՒՈՒ

(Ի)ԱՎԵՂԻԻՄՈՍ ՅՂԵՎՅԱՍԻՄԻՒԳՐԱՅԻՄՈՒՄ, ԵՒ ՊԵՍ ԵՒ ԿՈՐԵԱՆՐԱՅԻ ԵՂԵՒ ԶՊԵ ԱՐՈՒԱԷ ԻՊՐԻՐԵԼ ԿՐԵՒՄՈՒԼԵՒ

ԿՑ ԵՍԻՄ ԸՈՒՄ ԿՅՊՄՍ

ԵՒ ԿԱՐԻՄՔԵԱՐԵԱՆ ԵՒ ԸՄԵԼԱԼ ԼՈՅՅԷ ԶՄԻ

8. ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ԵՆ (բաց ի վերն յիշուածներէն) զորոնք յառաջ բերենք ըստ կարգին:

1. ԹՊ. 4բ—5ա. «Չարբաճամ վարդապետ ծաղկաւղ սորա յիշեցէք ի մաքրափայլ յաղաւթս ձեր ամէն:»

2. ԹՊ. 34ա: «Ով սուրբ եղբայր Ներսէս զտառատիպ գծողս զմկրտիչ սուտանուն վարդապետս յիշեա միով տէր ողորմայիւ:»

3. ԹՊ. 47բ. «Չեղկելի գրիչս զմկրտիչ սուտանուն վարդապետս յիշեա ով սուրբ պատարագաւղ: Եւ զներսէս կրանաւոր ստացող գրոյս եւ աստուած զքեզ յիշէ ամէն. ի ԹՎԻՍ ՊԶԱ» (= 1432).

4. ԹՊ. 77բ, վարն, օտար գրչէ. «Աւելորդ է ասելն ի կամք քո եղիցի:» Նոյնպէս 78բ վարը նոյն գրչէ. «Աւելորդ է:» Նոյնը ԹՊ. 80բ վարը, «Երեք գոհանամքս Աւելորդ է ասելն քո կամաւք է:»

5. ԹՊ. 118ա—119բ. Գլխոր յիշարտարան ժամերոց ժամերգութիւններէ ետքը՝ պատարագամատոյցներէ յառաջ: «Փառք ամենասուրբ...: Արդ ես Ներսէս սուտանուն կրանաւորս ցանկացաւղ եղէ աստուածային բուրաստանիս: Եւ եռափափագ եւ տենչայի հայցմամբ խնդրեցի յաստուածաբան վարդապետէն եւ ի քաջ բարբունապետէն Թովմայէ: Վասն որոյ ըստ ընածին բարուցն եւ հայրական գթոյն խոնարհեցաւ յաղաչանս տառապելոյս եւ ինքն շնորհեաց զքարտէսն եւ ետ գրել իւր ձեռնասուն աշակերտացն մկրտիչ վարդապետին եւ յովհաննէսին եւ զաքարիային եւ ելից զտենչումն փափագանաց իմոց. Վասն որոյ գրեսցէ զնա տէր աստուած եւ զաշակերտսն իւր յաւետենական գիրն եւ յանվախճան ուրախութիւնսն ամէն: Եւ արդ գրեցաւ սա ի ԹՎԿԱՆԻՍ Հայոց ՊԶԱ ի հրեշտակարնակ յանապատս եւ ի հրաշափառ ուխտս մեծոփայ ընթ հովանեաւ սուրբ աստուածածնիս եւ սուրբ յակոր հայրապետիս եւ սուրբ վարդապետաց գերեզմանացս առ սոս նախասացեալ բարունապետիս որ փայլէ ի մերումն ժամանակի իբրեւ զարեգակն ի կորընթարթս երկնից: Չոր եւ պահեսցէ զսա քրիստոս աստուած երկար ամաւք ի պարծանս հայոց ազգիս: Եւ արդ ստացայ զսա ի վայելս եւ ի մխիթարութիւն անձին իմոյ եւ յետ աստեացս յիշատակ բարի տառապեալ անձին իմոյ ներսէս կրանաւորի եւ ծնողաց իմոց հօրն իմ սարգսի եւ մաւրն իմոյ շնորհորի եւ ամենայն արեան մերձաւորաց իմոց: Չի որք ընթեռնուք եւ կամ ընդյաւրի-

նակէք եւ կամ հարեւանցի տեսութեամբ հանդիպիք, ի սրտիւ յաւժար կամաւք եւ բոլոր հաւատով ի ժամ սրբանուէր աղօթից ձերոց աստուած ողորմի ասացէք...: Այլ եւ յիշել աղաչեմ զերջանիկ եւ զերանաշնորհ զարհեպիսկոպոսն զտէր Մկրտիչ ամթայ, որ երփն երփն գունով եւ զանազան երանգով զարդարեաց զսուրբ գիրքս առ ի յիշատակ բարեաց հոգւոյ իւրոյ: Եւ ի պատճառս աւրինակի տանս արեւելեան...:»

6. ԹՊ. 120ա, բոլորովին օտար խոշոր գրչէ «Միքայիլ շմիտ ի քաղաք նայեղգիսնկ յամի տրն. ՈՒՊԿԳ» (=1863):

7. ԹՊ. 172ա. «Փառք աստուծոյ շնորհողին մեզ զայս պարգեւ: Աղաչեմ զձեզ ով սուրբ մանկունք եկեղեցւոյ, յիշել զղաքարս անարժան կրաւնաւոր ի քրիստոս աստուածն մեր:»

8. ԹՊ. 213ա: «Ողորմեա աստուած ստացաւղի սորա ներսէս արեղայի եւ ծնաւղաց իւրոց, եւ գծողի զաքարս անարժանի եւ ծնաւղաց իմոց ննջեցելոց եւ կենդանեաց ամէն:

9. ԹՊ. 286ա—290ա Գլխոր յիշարտարան Պարտարտարաց, ոտանաւոր եւ յետոյ արձակ:

«Ի ժամանակս յետին եղեալ,
ի Լեւոնի արքայ աւծեալ,
Հայոց մեծայ զարմէն սերեալ,
ի յուրինանց յառաջ եկեալ:
Ի հայրապետութիւնն լեալ,
որ կոստանդին սիսցի եղեալ:
Ի Թուականիս մեր շուրջ առեալ,
հարիւրիւթանց վերեսուն այլ լեալ:
Նա եւ եւթն այլ յաւելեալ,
միակս ի հետ կոյս թիւս եկեալ:
Գրեցաւ սուրբ տառքս այս շարագ
րեալ որ պատարագք են միացեալ:
Ազգաց հնգից որ թարգմանեալ
ի հայ բարբառ եւ յոյժ քերեալ:
Ի սուրբ բանէն բանքս այս ստեղծեալ,
Հոգւով սրբով սա մեզ շնորհեալ:
Չեր պարգեւաց սա մեզ տուեալ,
ի նախահարց մեր յարդարեալ:
Եւ ի յաւանդ մեզ հաստատեալ
աստուածախաւս տառքս այս պատուեալ:
Որով ըզլոկ հաց մեր առեալ,
բանիւքս այսու գառն կնքեալ:
Չխորհուրդ փրկչին մեր սուրբ խնկեալ,

եւ ի սեղան սուրբ կառուցեալ :
 Ի հաշտութիւն հաւր ընծայեալ ,
 ու ի թողութիւն հոգւոց բաշխեալ :
 Որով լիցին արժանացեալ ,
 հաղորդակից սրբոյն եղեալ :
 Եւ ընդ հոգին սուրբ միացեալ
 հաւր եւ որդւոյ կցորդակցեալ :
 Ընդ որս մեծ ուարին Վարդան կոչ
 եալ . այն երջանիկն աստուածարեալ :
 Որ ի մարմնի հրեշտակացեալ ,
 եւ աշխարհի քարոզ եղեալ :
 Վրարուն Սուրբի շալվէ ձայնեալ ,
 զսա յիշատակ հոգւոյ ստացեալ :
 Անկողպուտ գանձ սուրբ կնքեալ ,
 եւ ապաւէն աշխարհի լեալ :
 Մաքրիչ մեղաց մարդկան եղեալ
 եւ քաւութիւն մեղ պարգեւեալ :
 Որք հաւատով զյուսոյ կախեալ ,
 կան դէմ սորին զձեռս տարածեալ :
 Յանմահ գառինն որ ընծայեալ ,
 բանիւքս այսու պատարագեալ :
 Ի սրբութիւն սրբոց կնքեալ ,
 ձեռամբ սրբոց եւ միշտ բաշխեալ :
 Ի կերակուր հոգւոց տվեալ ,
 որք յաւազան սուրբ մրկրտեալ :
 Եւ զարժանիսն աստուածացեալ ,
 առնէ անմահ յարակայեալ :
 Եւ զոչ արժանսն ի հուր մատնեալ ,
 հոգւով մարմնովն ի մահ հովուեալ :
 Ով մեծ հրաշիցս այս սքանչացեալ ,
 սարսափելի բանս հիացեալ :
 Որ զհացն աստուած առնէ ստուգեալ ,
 հացիւն զմարդն աստուածացեալ :
 Եւ երկնայնոցն վեհ գտեալ ,
 սերովբէից գերակայեալ :
 Որպէս զտէրս մեր գրտեալ ,
 Ղուրբի շալվէ բարուն եղեալ :
 Հեղ եւ խոնարհ եւ երկեղեալ ,
 եւ ի բանիցս այս դողացեալ :
 Հայր եւ որդին աւթագայեալ ,
 եւ սուրբ հոգին անդ հանգուցեալ :
 Եւ ընդ ծնողսն իւր նընջեցեալ
 զարմիւքն իւրովք առ տէր գնացեալ :
 Որոց հոգիք նոցա աւրհնեալ ,
 որ աստ գրով են յիշեցեալ :
 Վորք ոչ անուանք աստ է գրեալ ,
 ի գիր կենացն է կրտակեալ :
 * Որոց եւ մեք արժանացեալ ,
 լիցուք մասին անդ ժառանգեալ :
 1 զաքարա կրաւնաւոր որ զայս գծ
 եալ ձեռամբ իւրով եւ շարագրեալ :
 * Նա եւ զծնաւղսն իմ կարօտեալ ,
 յիշման ձերոյ արժանացեալ :
 * Հարք եւ եղբարք զինչ յաշխարհ լեալ :

հաւատացեալք եւ սրբասնեալ :
 Արք եւ կանայք մանկունք տիեալ
 ծերք եւ ամէն հասակ ստեղծեալ :
 Եւ անպիտան ծառայքս եղեալ ,
 որ բանիս այս ենք միշտ սպասեալ :
 Աղաչեմք զձեզ որք աղաւթեալ ,
 սովաւ առ հայր ու որդի զենեալ
 Եւ առ հոգին սուրբ ըզսա բաշխեալ ,
 որով լիցի սա կատարեալ :
 Ձի մեք յաղաւթս ձեր յիշեալ :
 գտից ընդ ձեզ հաղորդ եղեալ :
 Մարմնոյ ու արեան արժանացեալ ,
 տեառն փրկչին մեր կցորդեալ :
 Աստ եւ յապայն փառազարդեալ ,
 եւ պարակից սրբոցն եղեալն :
 Որք ժառանգէք զհետ մեր եղեալ
 մինչ ի վախճանն հանդերձեալ :
 Սուրբ պատարագին արժանացեալ ,
 եւ պարգեւացն հաղորդեալ :
 “Փառք համագոյ . . . որ ետ կարողութիւն
 տկար ոգոյ եւ տարտամ մարմնոյ զաքարիայի փծուն
 գրչի հասանել յաւարտումն այսմ հոգէնորոգ եւ բազ-
 մափթիթ աստուածային բուրաստանիս : Արդ գրեցաւ
 փրկական սուրբ խորհուրդ եւ մեղսաքաւիչ պատարագիս
 ընդ հովանեաւ սուրբ աստուածածնիս եւ սուրբ յակո-
 բիս , ի վանս որ կոչի ուրծայ , առ ոտն վարժապետիս
 մերոյ սարգսի , եւ այլ միեղէն եղբարցս որ աստ են
 հաւաքեալ ի թվականութեանս հայոց ՊԷԶ : Արդ յի-
 շեսջիք ի մաքրափայլ եւ յերկնաթուիչ յաղաւթս ձեր
 զստացաւ զսորա զներսէս սրբամիտ եւ կուսակրաւն
 քահանայ որ բազում փափաքանաւք եւ տենչմամբ
 սրտիւ խնդիր եղեալ վարդափթիթ եւ աստուածային
 պատարագացս , եւ եկեալ հանդիպեցաւ ի սուրբ ուխտ
 առաքելոցս (Ի լուսանցն նոյն Գրչի անդրէի եւ մաթէի)
 եւ գտեալ զփափաքելին իւր մեծ ուրախացաւ : Եւ
 բազում աշխատութեամբ եւ մեծ ջանիւ ետ գրել ի
 հալալ ընչից իւրոց յիշատակ բարի իւր եւ ծնաւղաց
 իւրոց հանգուցելոցն ի քրիստոս հաւրն սարգսի եւ
 մաւրն շնոհմորի եւ եղբարցն իւրոց թուամայի եւ շա-
 հանշահի եւ քւերցն եւ ամէնայն արեան մերձաւորացն
 կենդանեաց եւ հանգուցելոցն ամէն : Արդ յերես ան-
 կեալ աղաչեմ զամենեսեան որք հանդիպիք սմա կար-
 դացմամբ կամ աւրինակելով կամ պատարագելով
 զքրիստոս յիշեսջիք ի ժամ սուրբ պատարագին զվե-
 րոյգրեալքս ի սմա զներսէս քահանայ եւ զիւրքն ամէն ,
 նաեւ զսարգիս ձագավանեցի որ զգլխագիրն գրեաց նաեւ
 զյաւրինակին տվաւղն եւ որ զսակաւ յիշատակարանս
 գրեաց զյովաննէս եւ զծողսն իւր , եւ յիշողքդ յիշեալ
 եղեցիք ի քրիստոսէ ամէն : ”
 10. Թղ. 300 ա. “Չաղաւթս ասա եւ զեղկելիս
 յիշեա եւ աստուած ողորմի ասա եւ աստուած քեզ
 ողորմի ամէն եղիցի , եղիցի : Աւրհնեալ է աստուած : ”
 Միծոփոյ վանքն է Վանայ ծովուն հիւսիսային
 կողմն Աղիովիտ գաւառին մէջ : Ուրծոյ վանքն
 1 Ասոր տակ լուսանդրի մէջ “Կա եւ որդեակն իւր
 հսկող լեալ գրիգորիոսն ամէնօրհնեալ : ”

1 Ի Լուսանցս “զթորոս երէց ,”

Համանուն գաւառին մէջ է Սիւնեաց արեւմտեան կողմը (Հմմ. Այրարար, էջ 441): Իսկ Չփփան է կոտայք գաւառին մէջ Իրեւանայ հիւսիսակողմն (Անդ, էջ 291): Ժամագրոց յիշատակարանին մէջ յիշուած Թովմա բարբուռնապետն է՝ Թովմա Մեծփայ պատմագիրն († 1446), որ այն ժամանակ առաջնորդ էր Մեծփայ վանաց: Ժամագրոց երեք նախորդ ընդօրինակեալ տղեղ պատ.

կերները (Թղ. 63բ, 67ա, 69ա) նկարողն է Միքայիլ Արքեպիսկոպոս Ափայ, «Նաղաշ» անուամբ ծանօթ: Իսկ Պատարագամատուցաց պատկերներն Մեծփայ վանաց ճարտարներուն են: Մէփայի Շփ է հայերենագէտ գերմանացի քահանայն, որ 1872ին ի Ռէկէնսպուրկ Ս. Գր. Լուսաւորչի տրուած «Յաճախապատում» գրոց գերմաներէն թարգմանութիւնը հրատարակեց:

7.

Ս Ա Ղ Մ Ո Ս Ա Ր Ա Ն

Cod. Arm. VII — ՌՃԻԲ = 1673:

ԹՈՒՂԹ 448, էջը 896: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 10.2X 7.3սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ 7X5.3սմ. միասին: — ՏՈՂ.Ր 11: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ ողորկ եւ ամուր: — ԿԱԶՄ հին կաշեկազմ փայտեայ, պարզ, կտուրքն երբեմն էր ոսկեզօծ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ վերջը քայքայած: — ԳԻՐ նոտր, տղեղ, անկանոն եւ սխալագիր: — ՍԿԶԲՆԱԳԻՐԵ եւ քանի մը ԽՈՐԱՆԱԶԱՐԴԻՐ սեւ թանազով, տղեղ: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՃԻԲ = 1673: — ԳՐԻԶ Գրիգոր ոսկերիչ: — ՏԵՂԻ ՎԱՐՉԱԼ: — ՏԵՐ զրիչն: — ՅԵՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 1ա, 95ա, 433ա: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 2ա „Coll. S. J. Joh.“ որ նոյն գիրն է Թ. 7 ձեռագրին ԹՂ. 5ա գրութեան հետ: ԹՂ. 293ա ամբողջութեամբ գրութիւն մը, որոյ մասին վարը:

* Մատեանս է Սողմանարան. կը բովանդակէ՝

- 1. ԹՂ. 1ա. «Գոչեմ ար տէր յոյժ. ըղձալի: Ի յարթնութեան եւ երազի: Բոտմամբ ձայնի պաղատանի: Գալ դաւանիլ սուրբ միածնի: Ողորմեցար ամենայնի: Բոտմամբ սրբոյ աստուածածնի: Վեց գլխագիրս կու յիշատակէ ըղձրի-գոր:»

2. ԹՂ. 1բ. «Բանք սաղմոսի է պատուական...» որմէ ետեւ ԹՂ. 2բ. «Ոսկերիչ զրիգոր ըստամուտի զայս խրատս առ քս անձիտ համար: Սաղմոսին սերն ծրարէ ի սիրտ, որ տէր է առնէ զկամքս ի կատար:»

3. ԹՂ. 3ա—45ա: «Առաջի ձայն. աստուած. Երանեալ է այր...: Մաղթանք. Քրիստոս է իմ աստուած եւ փառաւոր առնեմ զսա...: Քարոզ երանեալին եւ իբրեւին. Վասն ի վերուստ խաղաղութեան...: Սաղմոսիք եւ օրհնութեամբ եւ երգօք հոգեւորօք...:»

4. ԹՂ. 45բ—95ա: «Ակ. առաջի կողմն. Ժը. Երկինք պատմեն...: Մաղթանք. Տուք փառս Աստուծոյ...: Վասն ի գիշերի...: Ի գիշերի եւ ի սուրնջեան...:»

5. ԹՂ. 95բ—146բ: «Բձ. երկրորդ ձայն: Մի նախանձիր...: Մաղթանք. Գու ես տէր մեր... (պատուած կէս թուղթ) վասն... Հայր մեր...:»

6. ԹՂ. 147ա—188բ: «Բկ. աւաք կողմն: Ողորմեա ինձ աստուած...: Բարձրացաւ եղջիր իմ...: Վասն գտանելոյ...:»

7. ԹՂ. 189ա—243ա: «Գ.ձ. երրորդ ձայն: Իբրեւ զիբարի է...: Մախթանք. Խաղաղութեանց տվող...: Վասն ի վերուստ...: Սաղմոսիք եւ աւրհնութեամբ:»

8. ԹՂ. 243բ—292բ: «Գ.կ. վառ վարդա-ձայն: Տէր ապաւէն (այս տեղ մէջը կոպուած է մագաղաթի վրայ տպուած գունաւոր պատկեր՝ Ս. Կոյս, Յիսուս մանուկ, Մկրտիչ մանուկ): Մախթանք, Յոյս կենդանութեան...: Վասն ի գիշերի...: Ի գիշերի եւ ի...:»

9. ԹՂ. 293. մագաղաթի վրայ տպուած գունատիպ պատկեր՝ Ս. Կոյս Յիսուս մանկամբ: Այս պատկերին ա կողմն անընթեան զրութիւն մը կայ 15 տող:

Այս գրութիւնն, որովհետեւ 15 տող մաքուր գրուած է, գրչի խաղ կարելի չէ անուանել: Մենք համեմատելով Ն. Քարամեանցի 1886ին „Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft“ լրագրոյն մէջ (XL. Bd. II. Heft, S. 315—319) հրատարակած Աղուանից գիր համարուած գրերուն հետ, քանի մի տեղ ճշգիւ նոյնութիւն գտանք: Մագաղաթի վրայ տպուած այն պատկերն, որուն վրայ է գրութիւնն, եւրոպական Գոմբիւրնի է, եւ այս պարագայն կասկածելի կ'ընէ խնդիրն: Մտադրութեան արժանի է նաեւ որ թէ՛ Ն. Քարամեանցի յիշած ձեռագիրն (գրուած՝ 1535 ին), որուն մէջ է յիշեալ գրութիւնն, եւ թէ՛ այս մերն վերջին դարերու գրութիւնք են:

10. ԹՂ. 294ա—386ա: «Գ.2 չորրորդ ձայն: Խոստովան եղերուք...: Լուր մեղ տէր, լուր մեղ...: Վասն գտանելոյ...: Գոհութեամբ եւ ճշմարիտ...:»

11. ԹՂ. 386բ—401ա: «Աւրհնեալ ես տէր աստուած հարցն մերոց... (սաղմ.) Մեծացուցէ: Աւրհնեալ տէր աստուած իսրայէլի... Արդ. արձակեա... Աւրհնեցէք ըզտէր յերկնից... Փոքր էի ես...:»

12. ԹՂ. 401ա—414ա: «Խոստովանութիւն Մանասէի թագաւորի: Տէր ամենակալ... Հաւատով խոստովանիմ...:»

13. ԹՂ. 414բ. «Ողջոյն ընդ քեզ Մարիամ լի շնորհօք, տէր ընդ քեզ...:»

14. ԹՂ. 415ա—437բ: «Եւ յորժամ խոս-

տովանողն ի խոստովանահայրն երթայ . . . Գոհանամ զքէն տէր աստուած իմ յիսուս քրիստոս . . . Գաւանութիւն զոր արարեալ են հայրապետք: Մեղայ ամենասուրբ երորդութեան . . . : Հայր սուրբ զքեզ ունիմ միջնորդ . . . : Խոստովանիմ առաջի աստուծոյ եւ սուրբ աստուածածնի . . . » եւ որմէ ետեւ խրատ կու տայ գրողն մեղքերն մանրամասն խոստովանելու: Յետոյ աղօթք՝ «Բանն աստուած, որդին միածին . . . »

15. ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ: «. Թ. 95ա «Չեռս փտտի ի հող դառնա. գիրս յիշատակ առ ձեզ մնա:»

Բ. Գ. Ի. Կ. Ե. Յ. Զ. Է. Ը. Թ. 433ա—441բ: Փառք համագոյ . . . : Գրեցաւ եւ կատարեցաւ սուրբ երգարանս մարգարէին դաւթի ի քաղաքս ի վարչաւ ձեռամբն անարժան եւ բազմամեղ ոսկերիչ գրիգորի զի յայսմ ժամանակի փաղըստական եղաք ի ձեռաց հակարակողաց սուրբ խաչին քրիստոսի. եւ այս եղեւ ի գալըստենէն փրկչին մերմէ ի քրիստոսէ ՌՈՂ (Գ. եղծեալ) ամի օգոստոսի ամսոյն ժզ. ին Եկեալ ազգն տաճկաց եւ տիրեցին ընդգամենից եւ յետ իս աւուր եկին չարքն հասան ի քաղաքս ի լով Ը օր եւ Ը գիշեր պատերազմեցան թուրքաց ազգն եւ քաղաքացիքն ի հետ միմեանց մին օրն եւ մին գիշերն Ե. Զ. Է. Ը. Թ. օփ քաչէին առ միմեանս թող թէ զանհամար թուֆանքն: — Գոհանամ զառատ ողորմութիւնն աստուծոյ որ ոչ ետ ի ձեռն չարեաց ըզքաղաքս եւ ըզքաղաքացիս եւ ըզսուրբ եկեղեցիքս պահեաց ողորմութեամբ իւրով: Եւ յետ այսորիկ ՉՌ զուռիչ կտրուածք արարին քաղաքացիքն եւ տալու եղան տաճկաց որ ելանեն եւ գնան: Եւ տաճկաց փաշա մի կայր ի հետ իւրեանց որ էր չարագլուխ եւ անուն նորին կոչէին զափլան փաշա: Նա ՉՌ խուռիչի զապուլ կեցաւ եւ Ը հոգի գրաւակ տվին էառ ընդքա եւ ելեալ գնաց, մինչեւ առցէ ըզՉՌ խուռիչն եւ զայն Ը հոգին ի յետ դարձուցանէ: Այն Ը հոգին էր Բըն լէհ, Բըն հայ, Բըն ըռուս եւ Բ այլ հրէյեայ: Եւ յետ այսորիկ այսքան որ ահ եւ դողումն եւ սով քաչեցին լովու քաղաքացիքն որ մերձեցան ի մահ, եւ յետոյ խորհեցան փախչել ի քաղաքէն լովէ: Ասան այնորիկ եթէ չլինի թէ տաճիկ ազգն դառնա եւ կրկին անգամ գայ ի վերայ լով քաղաքի, կէսքն կամ թէ այլ աւելի փախըստական եղան, որքն կոչեցին ի գրագով եւ որքն գնացին ի տանցկայ, եւ մին բաժին այլ եկին ընդ մեզ ի վարչաւ եւ եկեալ տեսաք ըզքաղաքս վարչաւ որ ոչ ունին իւրեանց սուանձին եկեղեցի մեր հայոց ազգս եւ ոչ մին փոքրիկ աղօթատեղ եւ ոչ մին հայզուց քահանայ եւ կամ մին խրատիչ որ նովաւ մխիթարին: Եւ ետ նուաստ ոսկերիչ գրիգորս խորհեցա ի մտի իմում եթէ լաւ էր որ մին սաղմոսարան լինէր ի ձեռն իմում որ այնու մխիթարէի. ըսկսեցի ըզսաղմոսարանս ողորմութեամբն եւ օգնութեամբ աստուծոյ կատարեցի այսպիսի խոշոր եւ կոպիտ գրով. մի մեղադրէք զի կարիքս այսքան էր այս հոգաբեր տարոյս. եւ ունիմ ասել այլ զպատճառս: Առաջին պատճառ որ ոչ եմ բնիկ ի յերկրէս եւ ոչ գիտեմ ըզլեզու սոցունց այլ

որպէս համր կենամ: Երկրորդ ի մէջ զարիպութեան ոչ ունիմ ծանօթ եւ օգնիչ եւ կամ մխիթարիչ. բայց միայն ունիմ զարարիչս իմ աստուած: Երրորդ ունիմ ըզծերութիւն որ եւ մե(ր)ձ եմ ի մահ: Չորրորդ պակասաւոր եմ ունիմ զաղքատութիւն հոգով եւ մարմնով: Հինգերորդ որ աչքս ոչ ունի պարզ եւ յիստակատեսութիւն զի սակաւ տեսանէ վասն ի ծերութենէ: Վեցերորդ որ կա ի վերայ մեծամեծ քան ըզպափս աւելի սուք եւ տրտմութիւն վասն այնորիկ եթէ հասեալ է օր մահուս եւ անկարծ մեռանիմ ի յերկիր օտարաց ոչ կա գերեզմանատեղ հայոց ազգիս տարեալ իճուցանեն ի խոր վիրապ մի եւ լինիմ մարմնակորուստ: Ահա այսքան սակաւօք ճառեցի զորպիսութիւնս մեր անմեղադիր լերուք վասն իմ մեղուցելոյս: Եւ թէ ի միջի սաղմոսարանիս սղալութիւն գտցի այն ոչ է ի կամաց մերոց, այլ ի մոռացմանէ եւ կամ կասկածանաց սրտի մերում եղեալ է. վասն որոյ խնդրեմ առ ձեզ ով հանդիպողք գրոյս հայրք եւ եղբայրք ներել եւ ըզպակասն լնուլ եւ զաւելորդն յապաւել որք թէ հմուտ էք արհեստի եւ մակացութեան եւ ըզմեզ պահել անմեղադրելի ողջ լերուք ի տէր ամէն եղիցի: Կատարեցաւ երգարանս ի թվին հայոց ՌՃԻԲ ամի ի դեկտեմբերի ամսոյ ի օրն հնկէտասան, յիսուսի քրիստոսի մարդացելոյն փառք եւ պատիւ յաւիտեանս ամէն:

Ով ընդերձողք սուրբ սաղմոսիս
 եւ հանդիպողք այսրմ գրիս
 հայր մեղա մի խնդրէ գրիգոր գերիս
 եւ բազմամեղ ողորմելիս,
 վարձըս տա ձեզ յայնմ յատենիս
 յորժամ ասէ յարիք առ իս
 Հայր մեր որ յերկինսդ ես
 սուրբ եղիցի անուն քո եկեսցէ:
 Չեռս փտտի ի հող դառնա,
 գիրս յիշատակ առ ձեզ մնա:

Ի թվին հայոց ՌՂ ամի ս[ամ]առնացաւ ծովն բովանդակ մինչեւ գնաց հասաւ ի ովկիանոսի մեծ ծովն. փետրվար ամսոյն Ա էն մինչեւ ի մարտի ամիսն. վասն գիտութիւն լինելոյ ըզպաղն ծակեցին եւ առին ըզպափս որ եւ Գ. կանկուն եւ կէս էր թանձրութիւն պաղին: Սով եղաւ ըստմպօլ, ԻՆ դրամ հացն Ա ըստակ այն ալ հող եւ մօխիւր էր:

Թուակասնութիւն թուրքաց ժամանակաց: Առաջին հին մահմատն առաւ զըստամպօլ ի թվի հայոց ՌՃԲ ամին. թագաւորեաց ԻԹ տարի եւ մեռաւ, եւ իւր որդին սուլթան պայաղիտն թագաւորեաց ԼԱ տարի եւ մեռաւ: Եւ միուս որդի մահմատին սուլթան սելիմն թագաւորեաց Ը տարի, սուլթան սուլէյմանն թագաւորեաց ԽԶ տարի եւ մեռաւ, էսկի սուլթան մուրատն թագաւորեաց ԺԹ տարի եւ մեռաւ: Երկրորդ սուլթան սելիմն թագաւորեաց Ի տարի որ էր որդի սուլթան սուլէյմանի. երկրորդ սուլթան մէհմէտն թագաւորեաց Թ տարի, սուլթան ահմէտն թագաւորեաց ԺԷ տարի եւ մեռաւ յէնկի ճամուռն շինողն: սուլթան մուստաֆան թագաւորեաց Ա տարի խեւ էր իջուցին ի թախտէն եւ եղին ի թագաւորութիւնս սուլթան ոսմանն թագաւորեաց Գ տարի եւ ծառայքն զինքն սպաննեցին այն սուլթան

ոսմանն է որ ի հոթին սէֆէր արաւ: մանդուլ մուստա-
ֆան կրկին անցուցին ի թախտն թագաւորեաց Բ տարի
եւ կրկին իջուցին ի թախտէն խեւ էր: Սուլթան մու-
րատն նստաւ թագաւորեաց ԺԸ տարի, ըրաւան եւ ի
պաղտատ սէֆէր արաւ ԺԸ տարուն յետոյ մեռաւ.
նստաւ սուլթան իպրահիմն թագաւորեաց Ի տարի եւ
սատկեցուցին զինք. եւ յետ այնորիկ նստաւ իպրահիմ
որդին երրորդ մահմատ անունս որ էր հայոց թվինն
ՌՂԷ որ եկաւ առաւ ըզգամենից եւ ա(յ)ժժ հակա-
ռակութեամբ պատերազմի ընդդէմ լէհոց երկրիս:»

16. Թղ. 442ա—445բ: «Անըսկիսբն աս-
տուած ողորմեա, Անեղ աստուած ողորմեա . . .»

17. Թղ. 446ա—447բ: «Աղթթ սրբոյն
հաննու սկիբերանի: Տէր մի պակասեցուցա-
ներ . . .»

18. Թղ. 447բ: «ՌՃԼԳ. տանուտէրն ձուկն
է . . . ՌՃԼԳ. զիրն սէն է . . . ՌՃԼԵ. վերագիր
տարոյն . . .»

19. Թղ. 448ա: «Հողի քրիստոսի սրբեա
զիս. Մարմին քրիստոսի փրկեա զիս . . .»

20. Թղ. 448բ: «Ողջոյն քեզ սուրբ եկե-
ղեցի սուն աստուծոյ . . .»

8.

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Cod. Arm. VIII. — ԺԵ դար = 1401 էն ետեւ:

ԹՈՒՂԹՔ 209, էջք 409: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ
9.8x7սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 6.5x4սմ.: —
ՏՈՂՔ 23: — ՆԻԻԹ մագաղաթ սպիտակ եւ փայլուն:
— ԿԱԶՄ հին կաշեկազմ փայտեայ, կիտուածովք, կա-
շեղէն կապկիքներով, ներքին կրեմներն մետաքսեայ
լաթով, որուն վրայ մագաղաթ փակցուած: — ՀԱՆԳԱ-
ՄԱՆՔ մարութ. Թղ. 27 եւ 28ի, 107 եւ 108ի, 131
եւ 132ի, եւ 192 եւ 193ի մէջէն մէյ մէկ թուով
կտրուած հանուած: Կտուրքին վրայ ալ վերջերս թա-
նաք թափուած: — ԳԻՐ քոլորզիր մանր, կանոնաւոր: —
ԽՈՐԱԳԻՐՔ, ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ, ՍԿԶԵՆԱՏԱՌՔ կրկնազոյն
կամ ոսկի (նաեւ թռչնագիր): — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԳԻՐՔ 45
նստ շքեղ կրկնազոյն եւ ոսկեզօծ: — ԽՈՐԱՆԱԶԱՐԳԻՐՔ
Թղ. 10ա, 63ա, 110ա, 121ա, 127ա, 155ա: — ԳԱՏ-
ԿԵՐ Թղ. 9ք Եպիսկոպոս ձեռնատարած, յունազգևտ:
ձիշղ նոյն պատկերն օրինակուած է նաեւ Թղ. 109ք,
միայն թէ վերջինս ձեռնամաձ է: Այս կրկուքէն զատ
կայ ի լուսանց՝ Թղ. 32ա Յիսուս կրկու տղայ կ'օրհնէ.
Թղ. 70ք Յովսէփ Արեմաթացի. Թղ. 106ք Յիսուս
(առջևի քորտը ջնջած են). Թղ. 107ա նոյն. Թղ. 165ք
Մանասէ թագաւոր. 202ք Ս. Ներսէս Ծնորդալի: Ամէնս
ալ զեղեցիկ կրկնազոյն եւ ոսկեզօծ: — ԳԱՏԱՐԿ Թղ.
1ա—3ք, 208ք—209ք: — ԺԱՄԱՆԱԿ անձանթ, սա-
կայն ժՆ դարէ ասլին շերտաւոր: — ԳՐԻԶ եւ ՏԵՂԻ
անձանթ: — ՏէՐ վերջերս Յովաննէս կապիկոպոս:
— ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 208ա: — ՏԵՂԵԿՈՒ-
ԹԻՒՆՔ Թղ. 4ա:

* Մատենա է Ժամգիրտ յորում կան՝

- 1. Թղ. 4ա—8բ «Հրաժարիմք ի սատա-
նայէ . . . խոստովանիմք եւ հաւատամք ամենա-
կատար սրաիւ զհայրն աստուած . . . Մեղայ ամե-
նասուրբ Երրորդութեան հօր եւ որդոյ . . . Աստ
ասէ որիշ որիշ յանուանէ զամենայն մեղսն . . .
Հայր սուրբ զքեզ ունիմ միջնորդ . . . Ողորմեցի
քեզ մարգասէրն աստուած եւ թողութիւն շնոր-
հեցէ ամենայն յանցանաց քոյ խոստովանելոցն
եւ մուսկելոցն . . . Հայր մեր որ յերկինս ես . . .»
- 2. Թղ. 10ա—62բ: «Տէր եթէ զքթուսնս

իմ բանաս . . . Տէր զի բազում եղեն . . .: Երգ
զինի զիշերային պաշտաման: Յիշեցուք ի զիշերի
զանուն քո տէր . . .» (ամբողջ, խաղերով) «Զար-
թուցեալքս ի զբազմանէ . . . (խաղերու համար
տեղ թողուած, բայց խաղք կը պակսին): Յովան
մանդակունոյ ի գաւառէն աշամունեաց ի զեղջէն
ձախնոտա քարոզ զիշերային պաշտամանց: Զար-
թուցեալքս ամենեքեան ի հանգստենէ . . .: Երգ-
տեառն Ներսէսի: Առաւաւտ լուսոյ . . .: Աշխարհ
ամենայն . . .: Արթունք եղերուք, արթունք իմաս-
տունք . . . (ոտանաւոր ամբողջ այբուբենքի, երկտու-
ղեան) Աստուածածին մայր քրիստոսի իմ յոյս . . .
(ոտանաւոր ամբողջ այբուբենքի, երկտող): Զքէն
զոհանամք . . .: Աւրհնեալ տէր մեր յիսուս քրիստոս
ա: Վասն ի վերուստ . . . Տէր սուրճեան . . .: Աս-
տուած անեղ անժամանակ . . . (Աւետարան, սկիզ-
բը կտրուած) Ժողովեալքս . . . Աւետարան . . .
Ճանապարհ մոլորելոյ . . . Աւետարան . . . Ռահ
դործեալ . . . Կանոնադրուիս կարգաւ: Գատեա
Տէր . . .: Երգ պաշտաման: Հայր անըսկիզն եւ
զթածական, անոխակալ . . . Ալէլուք զիշերոյ . . .
Թագաւորք մարտիրոսաց: Թագաւոր յաւիտեան.
բարեխաւսութեամբ . . . Թագաւոր ապաշխարու-
թեան . . .»

3. Թղ. 63ա—109ա: «Կարգաւորութիւն
հասարակաց աղաւթից առաւաւտու ժամուն . . .
Լցաք . . . Աւրհնեալ ես տէր աստուած . . . Մաղ-
թանք: Աւրհնեցէք ամենայն արարածք զարարիչն
արարածոցն . . .: Քարոզ զինի հարցին: Եկեալքս
ամենեքեան . . .: Աղաւթք ապաշխարութեան:
Ցաւեա տէր զցաւդ . . . իսկ մարտիրոսաց տաւնի . . .
տէրունական տաւնից . . . Մեծացուցէ . . . Քարոզ
պահոց եւ մարտիրոսաց տաւնի: Սուրբ զաստուա-
ծածինն . . . Քարոզ կիրակէի զինի մեծացուցէին:
Վասն սուրբ տեղոյս . . .: Դու ես թագաւոր . . .
Եղեցի անուն . . . Աւետարանք . . . Փառք յարու-

Թեան . . . Զուարճացեալքս . . . Ամենակեցոյց . . .
 Ողորմեայ ինձ . . . Երկրպագեմք . . . Ողորմած գթած . . .
 Ողորմութեամբ . . . բարեխաւսութեամբ . . . Աւրհ-
 նեցէք զտէր յերկնից . . . Փառքի բարձունս: (Առաւ-
 աւտու երգեր կարգաւ:) Լոյս սուր տէր . . . Ասաս-
 ցուք . . . Աստուած մեծ հզօր . . . Առաջնորդք . . .
 Ըզճգնութիւն . . . Մայր սուրբ . . . Փառաւորեա-
 ցուք . . . Գոհանամք . . . Սուրբ աստուած (այլեւ-
 այլ յաւելուածներով) իսկ այլեւայլ ասելն ա-
 նընդունելի է: Թումայի առաքելոյն ասացեալ.
 Փառաւորեալ եւ արհնեալ . . . : Եւ եւս . . .
 Աւրհնեցէք մանկունք . . . Վասն խաղաղութեան
 Սուրբ ես տէր . . . Բանից իմոց . . . Խաւարն անգոյ
 եւ սկզբնածին . . . 2 հանդուրժեալ . . . Խաչ քո
 եղիցի . . . Աղաչեսցուք . . . Ազնեա մեզ տէր . . .
 Յիշեա տէր զպաշտօնեայս . . . Սիրեցի . . . Արար-
 չական բանին . . . Էական բանն . . . Ճառագայ-
 թեալ բանն ի հօրէ . . . Տէրն յետ ստեղծման . . .
 Վասն խաչի քո պատուականի . . . Սուրբ ճգնա-
 ւորքն . . . Որ ընտրեցեր . . . Յիշեա տէր զպաշտօ-
 նեայս քո . . . Պսակիչ սրբոց . . . Եղիցի անուն
 տեառն արհնեալ . . . Աւետարան ըստ յօհաննու:
 Եւ յետ երկուց աւուրց ել անտի եւ գնաց . . .
 Աւետ. ըստ Ղուկ. . . Աւետ. ըստ Մարկոսի . . .
 Ըստ Յովհ. . . Նորաստեղծեալ . . . Խնդրեսցուք
 . . . Գում ամենազօր . . . Աւրհնեալ տէր մեր . . .
 Հայր մեր . . . :»

- 4. Թղ. 110ա—120բ: «Կարգաւորութիւն
 հասարակաց աղօթից արեւագայի ժամուն . . . :»
- 5. Թղ. 121ա—126բ: «Կարգաւորութիւն
 հասարակաց աղօթից երկրորդ ժամուն . . . Աւրհ-
 նեալ հոգիդ սուրբ աստուած ճշմարիտ . . . :»
- 6. Թղ. 127ա—131ա: «Կրգրութիւն հասա-
 րակաց աղօթից վեցերորդ ժամուն . . . :»
- 7. Թղ. 132ա—137բ: «Կրգրութիւն հասա-
 րակաց աղօթից իններորդ ժամուն . . . :»

8. Թ. 137բ—151բ: Պատարագամատոյց,
 որ կը սկսի ժամամուտէ . . . եւ «Խաղաղութեամբ
 քով փրկիչ մեր» է ետեւ «Հայր մեր» կու գայ:

9. Թղ. 151բ—154բ: «Աւրհնութիւն մար-
 մնոյ սեղանոյ . . . :»

10. Թղ. 155ա—172ա «Կարգաւորութիւն
 հասարակաց աղօթից երեկոյին ժամուն . . . Աւրհ-
 նեալ տէր որ բնակեալդ ես . . . Լոյս զուարթ . . . :» եւն:

11. Թղ. 172բ—192բ: Խաղաղական ժամ
 որ կը սկսի՝ «Սաղմոս առ դրունս եկեղեցոյ: Ուրախ
 եղէ ես որք ասէին ցիս . . . Նայեաս սիրով հայրըդ
 գթած . . . :»

12. Թղ. 193ա—208: Հանգստեան ժամ,
 սկիզբը կտրուած հանուած: «Ընկալ քաղցրու-
 թեամբ . . . Հաւատով խոստովանիմ . . . :»

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ Թղ. 208ա «Փառք
 անբաժանելի եւ միանական սուրբ երրորդութեանդ հօր
 եւ որդոյ եւ հոգւոյն սրբոյ այժմ:»

Թղ. 4ա կայ սեւայատակ սպիտակատառ կնիք մը,
 որուն վերին մասին վրայ կը կարդացուի «Joan». մէջ-
 տեղը մենագիր մը, որ կը կարդացուի «Յովհանէս», աջ
 ու ձախ կողմը «ճառայ քրիստոսի», եւ վարն անընթեռնի
 մաս մը, որ կ'երեւայ տաճկերէն լեզուաւ նոյն անունն:

Յ. Սիկհարդ, որ ինչպէս վերն Մուտքի վերջն
 յիշեցինք, այս ձեռագրոյն վրայ խօսելով նոյն
 յօդուածին մէջ, գրութեան թուականն է՝ կը-
 սէ, 1222: Այս թուականն Հ. Բեդերման իւր
 համառօտ ցուցակին մէջ (վերն Մուտք) չի յի-
 շեր, մանաւանդ թէ յայտնապէս կը հաստատէ
 թէ «Ժամանակն եւ տեղին, երբ եւ ուր գրուած
 է կը պակսի»: Ես ալ նոյն ձեռագրին վրայ չգտայ
 ժամանակի եւ տեղւոյ յիշատակութիւն: Ան-
 շուշտ Սիկհարդի սխալմունքն յառաջ եկած է
 Յովհանէս եպիսկոպոսին մենագրէն, որուն մէջ
 ՈՀԱ (= 671) գրերն կան որոշ, որուն վրայ
 աւելընելով Հայոց թուականն յառաջ բերած
 է 1222 թուականը:

9.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Թ Ո Յ Ք

Cod. Arm. IX. = ԺԹ դար = 1801էն ետեւ:

ԹՈՒՂԹՔ 47: — ՄՆԺՈՒԹԻՒՆ 25×18·8 սմ.: —
 ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին, 19·5×14սմ.: — ՏՈՂՔ 24: —
 ՆԻՒԹ ԹՈՒԹ ամուր: — ԿԱԶՄ շունի, կարուած վնց
 զատ զատ տետրակ անկող: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԼԱԼ: — ԳԻՐ
 շղագիր: — ԼՈՒՍԱՆՑԻՑ վրայ Գլուխներ նշանակուած:
 — ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻՉ եւ ՏԵՂԻ անձամբ. հաւանակա-
 նագոյնս Յովհ. Վ. Զօհրապեան: — ՏԵՐ Բաղրմէր: — ՅԻ-
 ՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չիք: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ Թղ. 1ա.
 Եզերքը մատիտով գրուած «Bibl. Quatr. N. 49».

Մատեանս է Ժողովածոյ, որ կը բովանդակէ՝
 1. Թղ. 1ա—40բ: «Ի Մատթէոսէ Ուռհայ-
 եցւոյ. ՃՀԸ. Գարձեալ ի թվականութեանն Հայոց

ի Շխե զօրածողով եղեւ Սուլտանն . . .» մինչեւ
 դուրս Միսթ բաղառաբար:

2. Թղ. 41ա—45բ: «Ի պատմութենէն Վար-
 դանայ: Յայսմ ժամանակի (Շխե) ըսու բան մար-
 դարէութեան սուրբ հայրապետին Ներսիսի . . . :»

3. Թղ. 46ա—46բ: «Պատմական յիշա-
 տակարան սրբոյն Ներսիսի Լամբրոնացւոյ. Ի թուին
 Հայոց ՈՒՂՔ եկն Գրիգոր եպիսկոպոս ի հայրապե-
 տէն Հռոմոյ Լուսիոյ առ կաթողիկոս մեր Գրիգօ-
 րիոս, որ էր ի սմանէ առաքեալ եւ երբը զպատաս-

1 Ի լուսանցս Լ:

խանի նամակի Տեառնս մերոյ եւ զգիրս կարգաց եկեղեցւոյ Հռոմայեցի գրով, եւ եգիտ զտէր մեր ի քաղաքն Տարսոն յամսեանն հոկտեմբերի: Եւ ընկալեալ կաթողիկոսին սուրբ զպատուական Պալիունն եւ զխոյրն ի լրումն պատուոյ իւրոյ՝ գոհացաւ զաստուծոյ: Եւ ետ զնամակ հայրապետին եւ զգիրս կարգաց եկեղեցւոյ յիմ նուաստութիւնս թարգմանել՝ զոր յեղաշրջեցի ի հայ բարբառ միայն երիւրեալ զբանն՝ քերթողական արուեստիւ առանց յաւելուածոյ եւ թերութեան: Իսկ յետ այսր ի թուին ՈՒՋ ըստ մեղաց մերոց առաւ սուրբ քաղաք Երուսաղէմ ի յիսմայելացւոց թագաւորէն Յովսեփայ, եւ որ ի նմանէ սպասաւորք եւ զօրք ցիր եւ ցան եղեն յայսկոյս ծովուն եւ յայն: Իսկ Հայրապետն շարժեաց զթագաւորս եւ զիշխանս եւ զօրս եւ զքաղաքացիս զանազան ազգաց՝ դալ յայսկոյս ի փրկութիւն սուրբ տեղեացն. եւ ամենքեան յօժարութեամբ բարձին զխաչն քրիստոսի, եւ եկին մեծաւ աշխատութեամբ. ընդ որս եկն եւ թագաւորն Ալամանայ Փիլարիք, որ էր ինքնակալ Հռոմայ եւ մեծ քան զամենայն թագաւորս, եւ սա ոչ ծովով, այլ՝ ընդ ցամաքն արար ճանապարհ, անթիւ զօրօք եմուտ յԱնկուս եւ եկեալ ձմերեաց ի Մակեդոնիա ի Փիլիպուպոլիս, եւ ի տօնի Պասեքին անց ընդ ծովն աւետեաց, եւ ծանր տարմամբ հերձեալ զբանակս անթիւս խորանաբնակ Թուրքամանայն՝ էջ զօրօքն հուպ քաղաքին Սելէֆի Իսաւրացւոց: Զոր լուեալ կաթողիկոսն մեր Գրիգորիոս, եւ իշխօղն Լեւոն, որոյ տէրութեամբ էր Սելէֆիիս, փութացան մեօք հանդերձ ըստ առաջ նորա մեծաւ ուրախութեամբ՝ իբրեւ փրկչի այս աշխարհացս: Այլ մեղաց մեր ծանրութիւն կարճեաց զընթացս արքային. զի յանցս գետոյն Սելէֆիիոյ ախորժեաց լուանալ, եւ ծերութեամբն ոչ կարաց ընդդէմ կալ յորձա-

նացն, հեղձաւ: Իսկ մեր տրամութեամբ պատահեալ եպիսկոպոսացն, որք գային զկնի, եւ որդւոց նորին եւ զօրացն, դարձաք ի Տարսոն: Եւ զի խոստումն էր ինքնակալին ոսկի կնքեալ գրով Հայոց թագաւոր գնել, պահանջեաց ի նմանէ կաթողիկոսն սուրբ զլրումն խոստմանն եւ ինձ հրամանս ետ զսոյն թարգմանել, զոր կատարեցի յօրինակէ միոյ յԵպիսկոպոսաց նոցին. որ առ իս իջեւանէր Մուստեր քաղաքի, որ ունէր իւր դաս ձիավարի զկնի հաղար հեծեալ: Եւ յորժամ թարգմանեցի, խորհեցան՝ եւ ոչ կարացին յանձն առնուլ զգործն, յորժամ ինքնակալն բարձաւ ի միջոյ, այլ՝ իջին յԱնտիօք, եւ անտի ի Պաղեստին: Իսկ ես զթարգմանեալ օրհնութիւն թագաւորիս ոչ կամեցայ աղաւաղել, եզի ընդ նախ թարգմանեալ կարգոյ վերստին յարմարմամբ: Եւ աղաչեմ զիմաստուն ընթերցողդ՝ ոչ աւելորդ համարեալ զմեր ի սոյն վաստակ, որ ծարաւի էաք Հռոմայ եկեղեցւոյն կարգաց ընդ այլ գիտութեանց, եւ սովաւ զովացաք, եւ թողաք զկնի եկեղեցի՝ ի փառս քրիստոսի, որ է օրհնեալ յաւիտեանս: Ամէն տմէն, ամէն:»

4. Թղ. 47 ա — 47 բ. օտար գրչէ: «Ի ժամանակագրութենէ Սամուէլի Անեցւոյ: Ի ՇԽԶ Հռոմայեցիք ելին ընդ Թիրակ . . .» մինչեւ ՈԺԶ բաղառաբար:

5. Թղ. 47 բ — նոյն օտար գրչէ «Յաւելուած ժամանակագրութեանն Սամուէլի Անեցւոյ: Ի ՈՒԵ թուին կոտորեաց Սալահատին զՖուանդն . . .»

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ չլք. միայն Ուսայեցւոյ եւ այլ մասանց մէջ ստորեւ տրուած ծանօթութիւններէն կ'երեւայ, որ հմտութեամբ ընդօրինակուած է այլեւայլ ձեռագիրներէ, անշուշտ ի պէտս քաղաքի վասն խաչակրաց պատմութեան:

10.

Մ. ԽՈՐԵՆԱՑԻՈՅ ՆԵՐԲՈՂԵԱՆ Ս. ՀՈՒՓՍԻՄԵԱՆՑ

Cod. Arm. X. — ԺԹ դար = 1801էն ետեւ:

ԹՈՒՂԹԻՔ 19, էջ 34: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18x12.5սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 13.5x8.5սմ.: — ՏՈՂԹ 22: — ՆԻՒԹ, ԹՈՂԹ անհարթ: — ԿԱԶՄ, ԹՈՂԹ ամուր: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳՆԻ նոտրգիր մաքուր: Լուսանցից վրայ տարբերութիւնք օրինակաց: — ԴԱՏԱՐԿ Թղ. 1, 19: — ԺԱՄԱՆԱԿ, 1800—1820: — ԳՐԻԶ եւ ՏԵՐ անշուշտ Զօհրապ: — ՏԵՂԻ գրութեան ի վիստիկ եւ ի Փարիզ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ Թղ. 18բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԻ. կողին նրկորդ նրկսք մասիտով «Ex bibl. Quatr.»

¹ Ի լուսանցս Լ:

* Մատեանս է «Երանելոյն Մովսէի քերթողահօր ի յիշատակի Սրբոյն Հովհաննէայ եւ նորուն վկայակցացն ներբողեան ի հանդէս նոցա, հրաշազարդ յօրինուածովք: Նորահրաշ եւ գերապայծառ է տօնս . . .»

Թղ. 18բ. ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ. «Ընդօրինակեալ ի հնագոյն մեծ ճառքնորէ վէն.: Եւ յամի 1820 ուղղագրեալ ի Փարէզ ի ճառքն. 88. ի թիւ ճառիցն ճԻԸ:»

11.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Ծ Ո Յ Ք

Cod. Arm. XI. — 1820:

ԹՈՒՂԹՔ 142: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 24.6 x 19 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 19.5 x 14 սմ.: — ՏՈՂՔ 45—50: — ՆԻԽԹ, ԹՈՒՂԹ ամուր: — ԿԱԶՄ, ԽԱԼԱՔԱՐԱԹ թղթեայ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ լաւ: — ԳԻՐ շղագիր: — ԴԱՏԱՐԿ, 10 թղթի չափ: — ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻՉ ԵՆ ՏԵՂԻ անծանօթ: Սակայն գրութենէն եւ քանի մը ծանօթութիւններէն յայտնի է որ Զօհրապայ գործն է գրեալ ի Փարիզ 1820 ին: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չիք: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ կողին ներքին երեսն՝ Bibl. Quatr.

Մատեանս է Ժողովածոյ, որ կը բովանդակէ՝

1. Թղ. Չա—76բ: «Ցուցակ երեւելի դրեանց եւ ի նոսա պարունակեալ ճառից արքունի մատենադարանին Փարիզու յոմանք յիշատակարանով:

- 1. Մեծ ճառընտիր (ԺԵ դարու?)
- 2. Ճառընտիր (ԺԳ դարու?)
- 3. Ճառընտիր Մեծահատոր.
- 4. Ճառընտիր մեծահատոր.
- 5. Ճառընտիր.
- 6. Ճառընտիր մեծ
- 7. Ժողովածոյք:
- 8. " "
- 9. Հարցումն եւ պատասխանի ի վրայ սբ. գրոց.
- 10. Ժողովածոյք.
- 11. Յայտմաւուրք.
- 12. Աւետարան.
- 13. " "
- 14. Ճաշու ընթերցուածք.
- 15. Ճաշոց գիրք.
- 16. Սաղմոսարան.
- 17. " "
- 18. " "
- 19. Աղօթագիրք.
- 20. Սաղմոսարան.
- 21. " "
- 22. Աւետարան.
- 23. Թուղթք Պաւղոսի.
- 24. Գործք առաքելոց.
- 25. Մեկնութիւն Լամբրոնացւոյ ի գիրս Առակաց.
- 26. Ժողովածոյք.
- 27. Ժողովածոյ քարոզք.
- 28. Մեկնութիւն Յովհ. Որոտնեցւոյ.
- 26. Մեկնութիւն Թղթոց Պաւղ. (Որոտնեցի).
- 30. " " " "
- 31. " " " "
- 32. Գանձարան.
- 33. Պատարագամատոյց Լատինացւոց.
- 34. Խորհրդատետր.
- 35. Մաշտոց.
- 36. " "

- 37. Մաշտոց.
- 38. Շարակնոց.
- 39. Մեկնութիւն պատարագամատոցի (Մեծն Խոսրով),
- 40. Ճաշու գիրք:
- 41. " "
- 42. Գիրք ձեռնադրութեան.
- 43. Շարակնոց.
- 44. " "
- 45. " "
- 46. " "
- 47. " "
- 48. " "
- 49. Մաշթոց.
- 50. Երգարան.
- 51. Մաշթոց.
- 52. Աղօթագիրք.
- 53. Տօնացոյց.
- 54. Ժամագիրք.
- 55. Ճառընտիր.
- 56. Տօնապատճառ.
- 57. Ճառընտիր.
- 58. " "
- 59. " "
- 60. " "
- 61. Երգարան.
- 62. Ագաթանգեղոս.
- 63. Մասն մի մատենի.
- 64. Ճառք.
- 65. Ճառք Գրիգորի Նազիանզացւոյ.
- 66. Հատուածք ինչ.
- 67. " "
- 68. " "
- 69. Հաւաքումն.
- 70. Ճառք.
- 71. Ճառք Յովհ. Ոսկերերանի.
- 72. " "
- 73. Տեսիլք Լուսաւորչին.
- 74. Չարչարանք Քրիստոսի.
- 75. Քարոզք Գր. Տաթեւացւոյ.
- 76. Գիրք հարցմանց.
- 77. Ժողովածոյք.
- 78. Ճառք.
- 79. Գիրք հարցմանց.
- 80. Վարդանայ վ. ի ջատագովութիւն.
- 81. Հատուածք.
- 82. Ճառ Օձնեցւոյ.
- 83. Պօղոս Տարօնեցի.
- 84. Հատուած.
- 85. Մեծութիւն պատարագի Ներ. Լամբր.

- 86. Աստուածաբանութիւն թողմայի.
- 87. Նարեկ.
- 88. Թով. Գեմբ. Համահեփեմութիւն.
- 89. Մխիթար Սկեւռացի.
- 90. Հասուածք.
- 91. " "
- 92. Կանոնագիրք.
- 93. Հաւաքումն.
- 94. Յայսմաւուրք.
- 95. " "
- 96. " "
- 97. Պատմ. Յով. Կաթողիկոսի.
- 98. Աղթարք.
- 99. Պատմ. Միքայէլ Ասորւոյ.
- 100. Դատաստանագիրք.
- 101. " "
- 102. Ժամանակագրութիւն Սամուէլի եւն.
- 103. Վարք Պիոս Ե պապին.
- 104. Աշխարհագրութիւն ի յետին դարս.
- 105. Ժամագիրք, պատարագամատոյց.
- 106. Ժողովածոյք.
- 107. Պատմութիւն Օսմանցւոց.
- 108. Աղթամատոյց.
- 109. Ժողովածոյք.
- 110. Դաւիթ անյաղթ.
- 111. Բժշկարան.
- 112. Դաւիթ անյաղթ.
- 113. Մխիթար Հերացի.
- 114. Գիմիա.
- 115. Բարուախօս.
- 116. Ժողովածոյք.
- 117. " "
- 118. " "
- 119. Տօմարագիրք:
- 120. " "
- 121. Պարզատոմար.
- 122. " "
- 123. Հմայութիւնք.
- 124. Պարզատոմար.
- 125. Տօմարագիրք.
- 126. " "
- 127. Յովհ. քահանայի յաղագս ամսոց Հայոց.
- 128. Քերականութիւն.
- 129. Ամիրտովաթ.
- 130. Քերականութիւն.
- 131. Մեկնութիւն Քերականութեան Եզնկացի.

- 132. Պղնձէ քաղաք.
 - 133. Ժողովածոյք.
 - 134. Տաղք.
 - 135. Ժողովածոյք.
 - 136. Ընդդէմ երկաբնակաց.
 - 137. Ոտանաւորք.
 - 138. Մատթէոս Վ. ի հոգեշահ բանք.
 - 139. Առակք Վարդանայ.
 - 140. Ոտանաւոր պատմութիւն Փարիզի եւ Վիեննայի.
 Հոս կ'ըսուի թէ այս գիրքն (թ. 137 ցուցակին) վերջին ձեւագիրն է ի մատենադարանին Փարիզու:
 - 141. Պատմ. Մատթ. Ուսհայեցւոյ.
 - 142. " "
 - 143. Բառարան.
 - 144. " "
 - 145. Դաւանութիւն հաւատոյ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ:
 Բազմաթիւ տեղեկութիւնք կան գրչէն, որ Փարիզու հայ ձեւագրաց ցուցակը կազմողին կ'օգնեն:
 - 2. Թղ. 83ա—90բ: "Թուղթ Ստեփ. Սիւնեաց եպիսկոպոսի... Զքրիստոսի խաղաղութեան...:"
 - 3. Թղ. 91ա—97բ: "Երանելոյն Մովս. Խորենացւոյ... պատճառս վասն սուրբ մարգարէիցն. Սիրով մեծաւ փափագեցին...:" "Ի մեծի աւուր տապանակին: Եր. Մովս. Խոր. յաղագս Վարդավառին: Լուսաւոր եւ պայծառ...:"
 - 4. Թ. 98ա—99ա: "Դաւթի փիլիս. դրուատ... ի նախավկայն... Մեծ է աւր յիշատակի...:"
 - 5. Թղ. 100ա—106ա: "Եղիշէի... յաղաթան Հայրմեր... Է պարզ բնութեամբ...: Վ. ին Եղիշէի վասն յիշատակի մեռելոց...: (Նորին) Յաղագս Միանձանց: Մարդիկ...:"
 - 6. Թղ. 108ա—119բ: "Սբ. Յովհ. Ոսկեբերանի... յաղագս վարուց... Ս. Գրիգորի...: Հրաշալի է...:"
 - 7. Թղ. 120ա—125բ: Կորիւն, Վարք Մեւրովրայ... Զասքանաղեան...:"
 - 8. Թղ. 128ա—141ա: "Թուղթ Աբգարու... Յամին երեքհարիւրորդի...:"
- ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ չիք Թղ. 125բ. 141ա եւն. դրուած անցողակի տեղեկութիւններէն կը տեսնուի որ ամբողջ այս հատորն գործ է Յովհ. Վ. ի Զօհրապայ, յամին 1820:

zur Geschichte von der chernen Stadt s. H. Laurentie, la version arménienne du conte de la ville d'Aivain. In: Revue des études arméniennes T. I (1921) p. 296 ff

12.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Յ Ք

Cod. Arm. XII — ՌՊԻ = 1820.

ԹՈՒՂԹԻՔ 89, էջ 164: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 25.5x18.5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 18x11.5 սմ.: — ՏՈՂԹ 29: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ անհարթ: — ԿԱԶՄ, խաւարարտ թղթեայ (նոյն ընդ թ. 11): -- ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ. մարութ: — ԳԻՐ նոտրգիր: — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1, 38ա-41բ, 88: — ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻՉ. եւ ՏԵՂԻ նոյն ընդ թ. 11 ձեռագրի, ինչպէս կ'երեւայ: — ՏԵՐ Բաղրմէր:

Մատեանս է թղթեայ, յորում կան՝

1. ԹՂ. 2ա-37բ: «Սամուէլի քահանայի հաւաքմունք ի գրոց պատմագրաց Յաղագս գիւտի ժամանակաց անցելոց մինչեւ ի ներկայս ծայրաքաղ արարեալ: Յերիս որոշմունս բաժանեալ...» Լուսանցքի վրայ կայ տարբերութիւն օրինակաց: Գործն կիսատ է թողուած:

* 2. ԹՂ. 42ա-57բ: «Յովհաննու որ մա-

կանուն Սարկաւագ կոչի, յաղագս քահանայութեան եւ քահանայից եւ գլխոց նոցին: Արդ իշխանութեան...»

* 3. ԹՂ. 58ա-70բ: «Երանելոյն Սիսիանոսի վ. ի խօսք... ի տօնի սրբոց քառասնից...: Չմեծ գթութիւնն...» չորս օրինակաց համեմատութեամբ:

4. ԹՂ. 71ա-88բ: «Վ. ին Գրիգորի ի սուրբ զատիկն... Այսօր յարեալ քրիստոս...» երկու օրինակաց բաղդատութեամբ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ չիք բայց գրութենէն, կազմէն եւն. յայտնի է որ նախընթացին հետ նոյն է ընդօրինակողն եւ Քաղրմերի գրատնէն է:

13.

Ժ Ո Ղ Ո Վ Ա Յ Ո Յ Ք

Cod. Arm. XIII. — ՌՄԻԹ = 1775.

ԹՈՒՂԹԻՔ 86. էջ 148: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 18.5x12.7 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին 13.5x8 սմ.: — ՏՈՂԹ 21: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ անհարթ: — ԿԱԶՄ նոյն ընդ թ. 11, 12ի: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ մարութ: — ԳԻՐ նոտրգիր: — ԴԱՏԱՐԿ 1ա, 17ա-18բ, 49ա-51բ, 81ա-86բ: — ԺԱՄԱՆԱԿ 1775: — ԳՐԻՉ Յովհ. Չօհրապ: — ՏԵՂԻ վենետիկ Ս. Ղազար: — ՏԵՐ Բաղրմէր: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԹՂ. 16բ: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ կողին ներսին կողմը մատիտով Bibl. Quatr.

Մատեանս է թղթեայ՝

* 1. ԹՂ. 2ա-2բ: «Թուղթ Սահակայ Արծրունեայ իշխանի առ Երանելի վարդապետն Մովսէս Խորենացի: Հրեշտակ եւ սպասաւոր...» համեմատութեամբ օրինակաց:

* 2. ԹՂ. 2բ-16բ: «Պատասխանի թղթոյն Սահակայ... Չորդութիւն...» համեմատութեամբ օրինակաց:

3. ԹՂ. 19ա-39ա: «Տեառն Չաքարիայի Հայոց կաթողիկոսի ասացեալ ի ծնունդ տեառն մերոյ յիսուսի քրիստոսի: Չի թէ զառնն թագաւորի...»

4. ԹՂ. 39բ-44ա: «Սրբոյն Պետրոսի Սիւնեաց եպիսկոպոսի ներբողեան ի սուրբ աստուածածինն... բազմութիւնք քրիստոսասէր...» համեմատութեամբ օրինակաց:

5. ԹՂ. 44ա-48բ: «Սրբոյն Արիստակիսի Հայոց վ. ի վանն ութաւրեա. նաւակատեացն, որ զկնի աստուածայայտնութեանն կատարի: Որք ասուեր հանդերձելոցն...»

6. ԹՂ. 51ա-53ա: «Յառաջաբան նախակարգեալ թագաւորութեանց: Վանն ի յերկուս գիրս առ ի հեբրայեցոց...»

7. ԹՂ. 53ա-54ա: «Յուլիանեայ եպիսկոպոսի Աղիկառնացոյ (ի գիրս Յորայ): Նշանակէ գիրք...»

* 8. ԹՂ. 54բ-62բ: «. Մահ Եսայայ մարգարէի...: Բ. Մահ Ովսէի մարգարէի...: Գ. Մահ Ամովսայ մարգարէի...: Դ. Մահ Միքիայ մարգարէի...: Ե. Մահ Յովելայ մարգարէի...: Զ. Մահ Աբդիու մարգարէի...: Է. Մահ Յունանու մարգարէի...: Ը. Մահ Նաուոմայ մարգարէի...: Թ. Մահ Ամբակումայ մարգարէի...: Ժ. Մահ Սովսնիայ մարգարէի...: ԺԲ. Մահ Անգէի մարգարէի...: ԺԳ. Մահ Չաքարիայ մարգարէի...: ԺԴ. Մահ Մաղաքիայ մարգարէի...: ԺԵ. Մահ Գանիէլի մարգարէի...: ԺԶ. Մահ Երեմիայ մարգարէի...: ԺԷ. Մահ Եզեկիէլի մարգարէի...»

* 9. ԹՂ. 63ա-80բ: «Եր. Մովս. քերթողահօրն ի յիշատակի սրբոյն Հռիփսիմեայ...: Նորահրաշ եւ գերապայծառ...» ի վերջոյ՝ «Համեմատութեամբ երկուց օրինակաց ուղղաբանեալ գրեցի զառաջիկայ ներբողեանս, յամին 1827 ի Մայիսի:»

10. ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 16բ: «Ես յովհ. Չօհր. յամին 1775 ընդօրինակեցի հաւատարմութեամբ ի Չ ճառընարէն ի հնագունէն գրութեամբ ի ճառընարս մեր ի ԺԱ դարու...»

14.

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Cod. Arm. XIV. — ՌՄԺԳ. = 1764—1780:

ԹՈՒՂԹ.Ք 83, էջ 166: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 22x15.7 սմ: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՍԻՆ 19x17 սմ: — ՏՈՂ.Ք 50—55: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ ԿԱՍՏ: — ԿԱԶՄ ՆՈՅՆ ԸՆԴ Թ. 11, 12, 13ի: — ԳԻՐ ՆՈՒՐԳԻՐ ՄԱՆՐ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ ԱՄՔՈՂ ՔԱՌԵՐՆ ՄԱՆՐ ԹՂԹԵՐՈՒ ՎՐԱՅ ՂՐՈՒԱԾ ԵՆ ԿԱՍՏ ԹՂԹՈՅ ՎՐԱՅ ԿԱՅՈՒԱԾ: — ԺԱՄԱՆԱԿ 1764—1780: — ԳՐԻՉ ՏԻՐԱԳՈՒ ԳԷՈՐԳ ՏԷՐ-ՅՈՎՏԱՆՆԻՍԵԱՆ: — ՏԷՐ ՏԷՐ-ՅՈՎՏԱՆՆԻՍԵԱՆ ԵՆ ԶՕՆՐԱՍԱԿ: — ՏԵՂԻ Կ.ՊՈՒԼԻՍ: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 82ա, 82բ:

Մատենանս է Բարսեղ:

Ճակատն է ԹՂ. 2ա: “Գիբր քոքի, յորում պարունակին պէսպէս իրք պիտանիք եւ օգտակարք, իբրեւ շղթայ օղ ընդ օղի յարեալք եւ յարմարեալք: Շարադասեալ ըստ կարգի այբուբենից ի Գէորգայ մշականունն նուաստ դարէ կոստանդինուպօլսեցւոյ յօգուտ եւ ի շահ մտառութեամբ վերծանողաց, ըստ մասին ի ՌՄԻԹ եւ ըստ մասին ի ՌՄԺԳ Թուականին ի Թաղաւորեալն կոստանդինուպօլիս:”

1. ԹՂ. 4ա—77բ: “Գուժարք խմբից զանազան ոճից եւ անուանց յօգունց շարակցելոց ընդ բայից եւ բազմութիւն ինչ բանից եւ ընտիր բառից, որք գտանին ի սփիւռս աստուածաշունչ տառից, եւ ի գիրս երեւելի հոյակապ եւ ականաւոր հեղինակաց հայկական գրոհի: Ա. Ազատորեար, այսինքն ազատարք արհազունք ըստ այնմ...” (վկայութիւն ի հայ հեղինակաց): Ա.—Օ. Ամբողջը մանրամասն եւ բաւական գիտնական ոճով:

2. ԹՂ. 78ա—81բ: “Դարձեալ այլ կարգ այբուբենից, յաւելուած ամբողջին:

3. ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆՔ ԹՂ. 82ա—82բ: “Օրինակ առեալ իմ Գէորգեայ անարժանի չնչին ծառայի կենարար փրկչին զպէսպէս տարազս ոճից եւ բանից յԱստուածաշունչ տառից եւ յայլոց երեւելի մատենից, այլ եւ զոմանս ի կարեւոր բառից շարակարգեցի յայս գիր ըստ կարգի Այբուբենից... Որ արարեալ ի Ա. է ումննէ բարեղ անուն յաշխարհէն կիլիկեցւոց ի Թուականի Հայոց 24Դ, եւ զայն ասեն լինել Ճոն Բարսղի,

որ երեւեցաւ շուրջ զթուականութեամբն Հայոց ՂԴ. եւ էր սա առաջնորդ Գարավանից յերկրին Շիրակայ յաւուրս կաթուղիկոսութեան Ներսիսի Շինողի, որ կոչիւր մականուամբ Ճոն (գուցէ վասն գոլոյ նորա վտիտ եւ նիհար, քանզի Ճոն մեկնի լինել վտիտ ցորենանման հատ որ բուսանի ի մէջ ցորենոյն) որ եւ հրամանաւ նորին Ներսիսի Շինողի որոշումն արարեալ Շարականաց... եւ այն շարականք... կոչեցան Ճոննտիրք որպէս գրէ Աարդան պատմիչ: ... Իսկ այն Բարսեղ որ զմեկնութիւն աւետարանին մարկոսի արար, ունի յիշատակագիր ի վախճանի գրոց իւրոց... զորոյ զհնագոյն օրինակն տեսեալ... փոխագրեցի աստանօր... “Յիշատակագիր. Շնորհաւք... կատարեցի ես լիկանուն “Ա. Բարսեղ... Արդ եղեւ վճար այսր մեկնութեան “ի Թաղաւորութեան Լեւոնի որդւոյ Աւչինի, նորնծայ “եւ դեռարոյս մանկանն յոյժ երկիւղածի եւ աստուածա... “սիրի: Զորոյ զթաղաւորութիւնն յաղագս տղայութեանն իւրոյ՝ խնամեն եւ հօգան երեք մեծագոյն եւ “փառաւոր իշխանքն: Երկու եղբարքն հարազատ պարոն “Աւչին եւ պարոն Կոստանդին, որք աստիճանաւ Աւագ “պարոն եւ Գուժուտապլ կոչին: Եւ երբորդն պարոն “Հեթում նղրցի, որ խառնեալ եւ միացեալ է ընդ “նոսա որպէս միտք ընդ հոգի եւ ընդ մարմին, ուղղե “լով զբոլոր տունն արքունի ի բարին...: Եւ գրեցաւ “սա ի վանս որ կօչի Մաշկուոր ի հայրապետութեան “տեառն Կոստանդեայ կաթուղիկոսի դրազրկեցւոյ: Որ “բազում աշխատութեամբ ջանայ եւ հնարի զխաղա “ղութիւն այսմ աշխարհի որ եւ մինչեւ ի Մօր առ “Սուլտանն անձամբ գնացեալ... Թէպէտ ծեր եւ “տկար էր մարմնով, եւ զխոսութիւն եւ զգառնութիւն նորա ի կակղութիւն եւ ի քաղցրութիւն յե “ղաշըջեալ փոխեաց...: Եւ էր ի ժամանակիս յայսմիկ “վերակացու եւ առաջնորդ սուրբ ուխտիս Տէր Հայրապետ եպիսկոպոս այր հեզ եւ բարեբարոյ... Եւ էր թիւ Հայոց 24Դ” (= 1325):

4. ԹՂ. 82բ: “Աշխատասիրութիւն տիրացու Գէորգայ տէր Յոհաննիսեան զոր ի նշանակ սերտ բարեկամութեան ընծայեաց ինձ. յԱ. Ա. Զօհ. յամին 1794, ի Յուլի 23. ի նպաստ բառարանի իմոյ:”

15.

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Cod. Arm. XV. — ԺԸ դարու վերջը:

ԹՈՒՂԹԸ 403: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 39x25 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ գրեթէ ամբողջ երեսն, երկսին: — ՏՈՂԸ անորոշ: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ հաստ: — ԿԱԶՄ կարմիր կիսակաշի նոր, կոնակը ոսկեգիր „Zohrab, Dictionnaire Armenien.“ — ԴԱՏԱՐԿ ԹՂ. 1ա, ք, 26 եւն: — ԳԻՐ շղագիր: — ԺԱՄԱՆԱԿ եւ ՏԵՂԻ չիք: — ԳՐԻՉ Զօհրապ: — ՏԷՐ Զօհրապ եւ Քաղըմէր: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ չիք: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԸ կողին թղթին ներքին երեսն „ex Bibl. Quatr.“

Մատենա է Բառարան, որ կը սկսի Ա—Ա. մանրամասն մեկնութեամբ եւ վկայութեամբ ի հեղինակաց: Վերջը կայ յաւելումներ, Անուանք բուսոց, քարանց, թռչնոց, անասնոց, եւ բառք ինչ Աստուածաշունչ գրոց՝ մեկնութեամբ յոյն եւ լատին բառից:

16.

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Cod. Arm. XVI. — ԺԸ դարու վերջը:

Մխիթար Աբբասոր բառարանին էջ 205 էն սկսեալ մինչեւ 1088, մէջը մեծ ու փոքր քայքայեալ թղթեր խճողուած եւ վրան յաւելումներ նշանակուած: Գիրն Զօհրապին է: Տպեալ Բառերու քով հայ հեղինակներէ վկայութիւններ նշա-

նակուած են: Անշուշտ ասիկայ Զօհրապին բառարանին սկզբնական ձեռագիրն է: Հաստ թղթէ կաղապատանքին ներքին կողմը մատիտով՝ „ex Bibl. Quatr.“

17.

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն Լ Ա Տ Ի Ն . Հ Ա Յ

Cod. Arm. XVII. — ԺԸ դար.

ԹՈՒՂԹ 334: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 15.5x10.5 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ միասին: — ՏՈՂԸ 20: — ԳԻՐ շղագիր եւ նոտրգիր: — ԿԱԶՄ փայտեայ սեւ կաշուով, եւրոպական: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԸ միջակ: Կէսէն աւելին դատարի թողուած: Այլ ամենայն ծանօթութիւնք կը պակսին:

Մատենա է Բառարան Լատին-հայ:

Կը սկսի „Aufero, տանեմ, abstuli տարայ, aufer տար“ եւն:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ չիք, կ'երեւայ ԺԸ դարու լատինագէտ հայու կամ Էւրոպացւոյ մը գործ:

18.

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Cod. Arm. XVIII. — ԺԹ. դար.

Տպագիր. „Բառագիրք Հայոց. Dictionarium Armeno-Latinum Autore Francisco Rivola, Ciue Mediolanensi, Lvtetiae Parisorum, MDCXXXIII (= 1633). մէջ ընդ մէջ թուղթ դրուած եւ մէջը

ոճեր, բացատրութիւններ եւն լատին մեկնութեամբ եւ վկայութեամբ նշանակուած ի քաղըմէրէ, ինչպէս տպագրի ձեւով հայերէն գրութեանէն կ'երեւայ: Կողին ներքին կողմը՝ „Ex Bibl. Quatr.“

19.

ԱՍՏՈՒԱԹԱՇՈՒՆՉ Ի ՀԱՅԷ Ի ԼԱՏԻՆ

Cod. Arm. XIX. — 1792—1798.

Մեծագիր (35.5×23 սմ.) երեք հատոր ամբողջ կաշի փառակազմ մատենաք:

Ա. Հարին կռնակը ոսկեգիր դրոշմուած „Bible arménienne traduite par M. Lourdet“. Կողին ներքին երեսը տպագիր զինանշան մը կայ, տակը „M. le Marquis de Fortia, Rue de la Rochefoucaud, Nr. 12“. Կողին թղթին վրայ՝ „ex bibl. Quatr.“ Գրութեան ճակատն „Liber Genesew̄s, Absolutus. die 11ª Aprilis, anno Dñi 1792.“ Այս հատորն Մովսիսի հինգ գիրքն է հայերէնէ ի լատին թարգմանեալ, առանց բնագրի, ճիս ծանօթութեամբք: Ի վերջոյ՝ „Explicit totus Pentateuchus, Deo favente et protegente Beatissimâ Virgine Mariâ, hâc ipsa Die 2ª Decemb. Anni R. S. H. 1793. Ad majorem Dei gloriam ipsiusque Ecclesiae utilitatem.“

Բ. Հար. նոյն զինանշան, կողին վրայ նոյն գրութիւն: Այս հատորն է „Liber Josue.“ Ի վերջոյ՝ „Explicit Liber Josue die 7ª Julii anno Dñi 1794.“ Judicum, Libri Ruth, Ի վերջոյ՝ „Explicit Liber Ruth die 9^{bri} 21ª anno Dñi 1794.“ „Libri

Regum. Explicit Liber I Reg. die 16ª April 1795. Liber Regum II, III, IV,“ որմէ ետեւ „Ad majorem Dei gloriam et auspice Deiparâ Sanctissimâ Virgine Mariâ, explicit Liber hic Regum quartus Venetiis, anno R. S. H. 1795. Die vero Decembris 30^a.“

Գ. Հար. նոյն կազմ, զինանշան եւն: Կը սկսի Paralipomenon, Liber Primus. Secundus, յետոյ „Deo juvante... absoluti sunt duo Libri Paralipomenon, Venetiis, anno R. S. H. 1796 die verò 12ª Octobris.“ Յետոյ „Libri Esdrae, I, II, Libri Nehemiae, Libri Tobiae,“ որմէ ետեւ՝ „Explicit Liber Tobiae die 9ª mensis Julii, anno R. S. H. 1797.“ Յետոյ Liber Judith, որմէ ետեւ՝ „Explicit Liber Judith in Livorno, die 7ª Mensis Januarii, anno R. S. H. 1798.“ Յետոյ Libri Esther որմէ ետեւ՝ „Explicit Liber Esther... post quasdam locorum mutationes, Die 2^a Junii, Anno R. S. H. 1798 in urbe Florentiâ.“ յետոյ Machabaeorum Libri, I, II, մինչեւ համար 29 բաղառարար:

20.

ԳԻՐՔ ԹՆՆԴՈՑ Ի ՀԱՅԷ Ի ԼԱՏԻՆ

Cod. Arm. XX. — 1785:

Նոյն հեղինակէ մեծ քառածալ (24,5×18,5) 216 թուղթ, կանանչ թղթով խաւարարտեայ կազմով հատոր մը, Ծննդոց գրոց լատին թարգմանութիւն, մէկ երես հայերէն բնագրով միւս երես լատիներէն: Ինչպէս յառաջբանէն կ'երեւայ 1713ին Մխիթար Աբբասօրէ հրատարակեալ Աստուածաշնչոյ վրայէն է թարգմանութիւնը: Ճակատն է. „Biblia Sacra, Armeno-Latina in Supplementum ad Sacra Biblia Polyglotta Waltonis.

Genesis Tomus I^{us}. Auctore Petro Simone Lourdet. Praesbytero Parisiensi, Regio Linguarum Hebraicae et Syriacae Professore, nec non Librorum Censore Regio, Parisiis, Anno R. S. H. MDCCCLXXXV.“ Շատ մաքուր գրուած, ծանօթութիւններով: Կռնակը ոսկեգիր դրոշմուած „Biblia sacra armena translata, Genesis Tom.“ կողին ներքին երեսն „ex bibl. Quatrem.“

21.

ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Cod. Arm. XXI. — ԺԵ ԴՊՐ:

ԹՈՒՂԹԸ 285. էջք 560: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 22x15 սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԿՍԻՆ 14x9.5 սմ., Ի սկզբան կարմիր գծով բաժանեալ, յետոյ զանց առնուած. 14x4: — ՏՈՂԸ 20: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ հաստ ամուր եւ փայլուն: — ԿԱԶՄ փայտեայ կաշեկազմ հին, պարզ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԸ մարուր, մանրանկարք տեղ տեղ վնասուած օտար ձեռքերէ տեղ տեղ գրուած ինքն յաճախ: — ԳԻՐ ՄԵԾ քոլորգիր բաւական մարուր: — ԼՈՒՍԱՆՑԱԶԱՐԴ 200 հատ, մեծադիր, թեթեւ ներկուած: — ԽՈՐԱՆԱԶԱՐԴԻ ԹՂ. 1ք, 2ք, 3ա, 4ք, 5ա, 6ա, այս է՝ վեց խորան կանոններու կամ համարարքառի համար, որոնք սակայն չեն գրուած: ԹՂ. 8ա ոսկեգօծ, ԹՂ. 84ա տգեւ եւ եւրոպական ոճով, ինչպէս նաեւ եզերազարդքը. եւ ամբողջ թուղթն յետոյ ուրիշէ ծաղկուած եւ գրուած: ԹՂ. 137ա, ԹՂ. 220ա, գեղեցիկ, ոսկուով: — ՊԱՏԿԵՐ 7ք Մատթէոս, 83ք Մարկոս, ԹՂ. 136ք Ղուկաս ուրիշէ նկարուած, անշուք եւ ԹՂ. 219ք Յովհաննէս, գեղեցիկ, ոսկեգօծ, բայց տեղ տեղ եղծեալ: — ԴԱՏԱՐԿ 1ա, 2ա, 3ք, 4ա, 5ք, 6ք, 7ա, 182ք, 186ա, 219ա: — ԺԱՄԱՆԱԿ, ԳՐԻՉ եւ ՏԵՂԻ անձանթ. կ'երեւայ ԺԾ դարէն: — ՏԷՐ ԱՅԼԵԱՅԼ անձինք: — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԹՂ. 1ք, 2ք, 135ք, 283ա, 284ա, 284ք: — ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆԸ Կողին վրայ կազուած է թուղթ մը, եւ ինչպէս գրապետն ըսաւ՝ Ի Հ. Ղ. Ալիշանէ. Les quatre Evangelistes, sans aucune date, c'est de la meilleur époque de 1400 à 1500. La date de main inconnue n'appartient pas à l'Evangile. C'est l'époque en laquelle un certain Lazare en a fait présent à l'Eglise de St. Serges. Բեղերմանի շինած ցուցակին՝ գրատան օրինակին մէջ, ինչպէս նաեւ գրատան ժամանակագրական ցուցակին մէջ նշանակուած է, թէ սոյն Աւետարանը գնուած է վենետիկէն 1868ին 50 Փրանքի:

Մատեանս է Ա-Էրարան, յորում կան՝

1. ԹՂ. 1ք—6ա կանոնք միայն նկարուած, բայց գրուած չէ:

- 2. ԹՂ. 8ա—82ա Աւետարան ըստ Մատթէոսի:
- 3. ԹՂ. 84ա—135ք Աւետարան ըստ Մարկոսի:
- 4. ԹՂ. 137ա—218ք Աւետարան ըստ Ղուկասու:
- 5. ԹՂ. 220ա—283ա Աւետարան ըստ Յովհաննու:

ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ 1. ԹՂ. 1ք. տգեղ գրուած ինչ «Ի քրիստոսի ծառայ աստուծոյ թաթէոսի որդի մելքոնի ծնունդն երկու ՌՃԼԲ Ի ամառն վարդայվառի կիակամտի ըստեճեն»:

2. ԹՂ. 2ք. միւս ոմն տգէտ «Էս մաշկերացի տիրացու կարպետի եղբոր որդի տիրացու առաքելս գրեցի այս գիրս էվոր կարդայ մեր նընջեցիայլքն յիշատակայ յիշիայլ լիցիք առաջի անմահ գառին աստուծոյ»:

3. ԹՂ. 135ք. նոտագիր «Ո՛հ մուրեալ ոչխարիս»:

4. ԹՂ. 283ա նոյն գրիչ «Ո՛ տայր ինձ թերեւս արժանաւորիլ զի լինիցի հարցդ իմոց պատուականա գունից եւ եղբարցդ մաքրաննդից մտօք միայն անցուցանել սակս ներման յողնադիմի սխալանացն գծագրողի զաղբիւրս կենաց քառավտակին Ի բղխողէն զսա»:

5. ԹՂ. 284ա. տգիտի մը գրի փորձեր, յետոյ՝ «Եիշատակ է աս սուրբ աւետարան գէշին. թվին ՌՃԿԱ ամին»:

6. ԹՂ. 284ք. Նոր գրիչ կարմիր քոլորգիր. «Այս է որ գրէմ սուրբ աւետարանս յոհանու թվ ՌՃԼ Ի թեկտենբերի ԻԱ. ձեռեամբ տէր Ղազարիս վայելում տէր Ղազարի Ի դուռն սուրբ Սարգիսիս»:

1 (22).

Շ Ա Ր Ա Կ Ն Ո Ց

Ձագ. Կթլուպ Հէս հնագրավաճառի ՌՃԺԱ=1662

ԹՈՒՂԹԸ 367. էջք 717: — ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ 13.6x9.5սմ.: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ 9.5x5.8սմ.: — ՆԻՒԹ ԹՈՒՂԹ գորշ: — ԳԻՐ քոլորգիր կանոնաւոր: — ՀԱՆԳԱՄԱՆԸ մարուր: — ԿԱԶՄ հին կաշեկազմ հարուստ կիտուածովք. (կազմի մասին տես վարն Ի վերջոյ դրուած տեղեկութիւնը.) ներքին կողմը հին լաթ եւ սկիզբն ու վերջն մէյ մէկ մազաղաթ պահպանակ. որոնցմէ առաջնոյն վրայ կայ «գրչափորձ»:

գոյն գեղեցիկ: — ԽՈՐԱՆԱԶԱՐԴԻ ԹՂ. 5ա, 14ա, 59ա, 112ա, 139ա, 210ա, 226ա, 235ա, 249ք, 290ա, 311ա, 339ա: — ՊԱՏԿԵՐԸ ԹՂ. 4ք Կին մի եւ այր ձեռունի (Յովակիմ եւ Աննա). տակը գրուած «Ջտառապեալ վանեցի սահակ ծաղկողս յիշեա եւ աստուած»:

Ներկայացրնն՝ Աւետում, Ս. Թէոդոս թագաւոր, Ս. Յակ. Մծբնայ, Դաւիթ մարգարէ, Ս. Ստեփանոս, Ս. Պետրոս եւ Ս. Պաւղոս, Ս. Յովհ. Աւետարանիչ, Ս. Գր. Լուսաւորիչ (յունազգեստ), Ս. Հովհիսիմէ, Ս. Նահապետք, Տէրունական պատկերներ եւն: — ԺԱՄԱՆԱԿ ՌՃԺԱ = 1662: — ԳՐԻՉ Վարդան: — ԺԱՂԿՈՂ Սահակ Վանեցի: — ՏԵՂԻ Երկիր Մոկաց «ի գետոս որ կոչի Սուրս»: — ՏԻՐ Մետրու (եպիսկոպոս): — ՅԻՇԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻ ԹՂ. 360 ք-363 ք, 364 ա:

Մատենան է Ըրբինոյ, որ կը սկսի ի Ծնընդենէ Սրբոյ Կուսին. «Երգեցէք որդիք Սիննի...»

ՅԻՇԱՏԱԿԱԿՐՈՒԹԻՒՆԻ 1. ԹՂ. 360 ք-363 ք. ոտանաւոր, զոր այստեղ կը համառօտենք:

- Փառք
- Արդ աղաչեմ զամենեանդ զմանկունքդ որ սէր ունիք ուսման զի միշտ վաւիք յուսով նորայն փառաւորել զտէրն յաւիտեան: Այս մատենին աստուածաբան զանազանեալ ականցս որ կան տէր Միւրոյ այր պատուական ետ գրծագրել զսա զանազան Վարիւք փայլեալ հրեշտակական:
- Ձի ես չարեացն աւթարան եւ ի բարեաց գործոցս ունայն Վրբոն հող ու անարժան կատարեցի զնորին հրաման,
- Ի թվականիս Ռ ամեան Ճ եւ ԺԱ թիւ ընդ նմայն աւարտեցաւ սա ի լմայն: Որք հանդիպիք սմա տեսլեան կամ վայելեցէք յայս բուրաստան յիշման առնէք զմեզ արժան Ղրբոն գրիչս հոգս ւանպիտան:

Եւ արդ գրեցաւ եղանակաւոր տառս . . . ի լաւ եւ յընտիր յօրինակէ որ է Իււնի կոչեցեալ ձեռամբ յագնամեղ եւ անիմաստ վարդան գրչի շնորհիւ տեառն սկսայ եւ ողորմութեամբ նորին աւարտեցի ի թվականիս Հայոց ՌՃ եւ ԺԱ յերկիրս Մոկաց ի գետոս որ կոչի Սուրս ընդ հովանեալ սուրբ յովանեսին եւ սուրբ գէորգա զօրավարին. ի դառն եւ ի նեղ ժամանակիս

յորում նեղիմք ի հարկապահանջութենէ անօրինաց զի եւս քան զեւս սաստկանայ բռնութիւն եւ նեղութիւն ի վերայ աշխարհիս Հայոց վասն ծովացեալ մեղաց մերոց:»

2. ԹՂ. 364 ա կայ երգ մը՝ «Յորժամ գաս յարեւելից...»: Յետոյ կը գրէ՝ «Այս երգս ուրիշ տեղաց գրեցի:»

Մոկաց երկիրն Վանայ ծովուն հարաւային կողմն է: Այս ձեռագիրն ճշդիւ այն տեղ եւ այն անձանց գործակցութեամբ գրուած է, ուր եւ որոնց ձեռօք գրուած է Էջմիածնի մատենադարանի թ. 2463 ձեռագիրն, որուն վրայ տեղեկութիւն տուաւ Միաբան՝ Էջմիածնի Արբուշթերթին մէջ (1891, թ. 3, էջ 147-155): Էջմիածնի ձեռագիրը գրուած է 1672ին (մեր այս ձեռագրէն 10 տարի ետքը) «ի սուրբ ուխտս Յովհաննու Մկրտչի... որ մականուամբ Ամրդօլու վանք առի», որոյ անծանօթ տեղը մեր ձեռագիրը կը մասնաւորէ ըսելով՝ «յերկիրս Մոկաց ի գետոս որ կոչի Սուրս ընդ հովանեալ սուրբ յովանեսին եւ սուրբ գէորգա զօրավարին:» Մեր ձեռագիրն գրիչն է «յոզնամեղ եւ անիմաստ Վարդան», որ Էջմիածնի ձեռագրին գրութեան ժամանակ կ'երեւի արդէն առաջնորդ եղած՝ Բաղիշեցի «Վարդան քաջ եւ սրբասէր վարդապետ, անուանուելով: Էջմիածնի ձեռագրին ծաղկողն է նոյն Սահակը, որ այս տեղ ալ անմիջապէս առաջին պատկերին տակ կը նշանակէ՝ «Յիշեայ զիս տէր իմ եւ ստեղծող, զվանեցի Սահակ ծաղկողս:»

Մեր այս ձեռագրին կողին վրայ Հունգարաց Մաթիաս Կորվինոս թագաւորին († 1490) գինանշանը կայ հետեւեալ արձանագրութեամբ՝ D. Math. D. G. Hung. Reg (Divi Mathiae Dei Gratia Hungariae Regis): Այս գինանշանը վրան դրոշմելով Հէս հնագրապաճառն, կամ ինչպէս ինք հնագրապաճառը կ'ըսէ՝ Պրէսլաւ քաղաքն աճուրդի մը ժամանակ այս գինանշանով ձեռագիրը գտնելով՝ շատ բարձր գնով կը գնէ, եւ 1888ին կ'առաջարկէ Պուտարեշտի Nemzet Museumին 5.000 Ֆլորինի: Նոյն թանգարանի գրապետներէն Csontos János ձեռագիրն հետն առած Վիեննա կուգայ, եւ Միթիթարեանց քով մանրամասն տեղեկութիւն առնելէն ետեւ՝ «Magyar-könyv-szemle» (I-IV) թերթին մէջ ընդարձակ յօդուածով մը հրատարակ կը հանէ խարէութիւնը: Այս յօդուածն ամբողջ ձեռագրին երկու կողերուն զնկատիպ պատկերովը վերստին տպագրեց Կերլայի հունգարերէն «Armenia» լրագիրն (1889, թ. 9-12):

1 Պուտարեշտի Nemzet Museumը կը ջանայ Կորվինոս թագաւորին ձեռագրաց ժողովածոյքն, որ Տաճկաց տիրապետութեան ժամանակ ցրուած էր, վերստին հաւաքել, եւ այս պատճառաւ Կորվինոսի գրատնէն հեռացած ձեռագիրները շատ բարձր գին ունին:

ՅԱՆԿ ՆԻԻԹՈՅ

(ԱՐԱՐԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆՔ ԷՋԵՐԸ ԿԸ ՑՈՒՑԸՆԵՆ, ՆՇԱՆԱԳԻՐՔ՝ ՍԻՆԵՐԸ)

(Անոսանց ուղղադրոշ իրան ըստ թնագրաց է:)

Արաս. 12բ:
Արգարու թուղթք. 9ա, 27բ:
Արդիաս, Մահ Արդիու մրգրէի. 28բ:
Արբաճամ Ամիրայ. 11բ. 12ա:
— վրդպտ. ծաղկող. 5ա. 15ա. 19ա:
Ագուինացի տ. Թովմաս:
Ագաթանգեղոս. 26բ:
Ագրիպաս. 19ա, բ:
Ադամ. 9բ:
Աթանաս, Ս. 14բ. 15ա. 16բ. 17ա:
Ալամանք. 25ա:
Ալբերտոս Ե. դուքս. 4ա. 15ա:
— վիտամանչդատ. 4ա. 5բ. 10ա. 14ա:
Ալիան շ. Ղ. 8բ. 32ա:
Ակաց, անուն կնոջ. 8բ:
Ահմետ Սուլթան. 22բ:
Աղբիանոս. 19ա:
Աղեկարացի. 13բ:
Աղեքսանդրիա. 16բ. 17ա:
Աղթարք. 27ա:
Աղիկառնացի տ. Յուլիանոս:
Աղթապիրք. 26ա, բ:
Աղթամաքոյց. 27ա:
Աղիովիտ. 20բ:
Աղուանք. 21բ:
Ամբակում, Մահ Ամբակումայ մրգրէի. 28բ:
Ամիթ. 11ա. 19բ. 21բ. տ. Համիթ:
Ամիրտուլթաթ. 27ա:
Ամն. 10բ:
Ամովս, Մահ Ամովսայ մրգրէի. 28բ:
Ամրդուր վանք. 33բ:
Այլաբերից գիւղ. 13ա:
Անանիա. 12բ:
— Ս. 10բ:
Անաստաս քհնյ. 10բ:
Անգեոս, Մահ Անգէի մրգրէի. 28բ:
Անգրէի եւ Մատթէի Ս. Ուխտ. 20բ:
Անեցի տ. Սամուէլ:
Անի. 12բ:
Անձեւացի տ. Խոսրով:
Աննա. 32բ:
Անտիոք. 25բ:
Անտոնիոս Աբբայ. 10ա: Ս. —ի վանք. 11բ:
Աշմունեաց գաւառ. 15ա. 23բ:
Աշոտ, Աշոտ որդի Գր. Մագիստրոսի. 11բ. 12ա. 13ա:
Ապառանից վանք. 15ա:
Առաքել տ. Հնազանդենց:
Առաքել. 32բ:
Ասորի տ. Միքայէլ:
Ասորաց կթղկս. 11ա, բ:
Ասպետ, Պարոն —. 8բ:
Աստուածաշունչ 6. 7ա. 31:
Արամեան նահանգ. 12ա:
Արարածոց Գիրք. 9բ:
Արեմաթացի տ. Յովսէփ:
Արիստակէս վրդպտ. 28ա:

Արիստոտէլ. 12ա:
Արծրունիք. 28ա:
Արշակունի. 11բ:
Աւագպարոն. 29բ:
Աւետարան. 6, 7, 26ա, 32:
Աւշին թգր. 29բ:
— Պարոն —. 29բ:
— Սիր-Պայլոնց. 5բ. 7ա. 8ա, բ:
Աբիւղէս. 13ա:
Բակուր. 8ա:
Բաղիշեցի. 33բ:
Բաւարան. 6, 27բ. 29, 30:
Բասիլ, Բասիլիոս տ. Բարսեղ:
Բարուախօս. 27ա:
Բարսեղ, Բասիլ, Բասիլիոս, Ս.—. 12ա. 15ա. 16բ. 17ա, բ:
— Ս.— եկեղեցի. 5բ. 7ա. 8բ:
— տ. Վասիլ:
— վրդպտ. 29ա:
Բաւարդան. 12բ:
Բաւարիա տ. Պաւարիա:
Բեդերման Ե. 5բ. 24բ. 32ա:
Բժշկարան. 27ա:
Բիզա. 11բ:
Բիւսոս. 12բ:
Բջին. 12ա:
Գագիկ. 12ա, բ. 13ա:
Գամենից. 22ա. 23ա:
Գանձարան. 26ա:
Գառնեցի տ. Յովհաննէս:
Գեմրացի տ. Թովմաս:
Գէշ. 32բ:
Գեորգ, Ս.— վանք. 33բ:
— տ. Տէր-Յովհաննիսեան:
Գեորգ վրդպտ. 13ա:
Գիմիա. 27ա:
Գիւտ. կթղկս. 15ա:
Գոշ տ. Միթար:
Գործք Առաքելոց. 26ա:
Գուլիեմոս. 14բ:
Գունդուստապլ. 29բ:
Գուներոյ Ս. Ուխտ. 4ա. 6, 7ա, 8ա, բ:
Գրապօլ. 22ա:
Գրիգոր. 8բ. Ս.—. 10ա:
— Ս.— Լուսաւորիչ. 9ա. 14բ. 15ա. 16ա. 17բ. 21բ. 26բ. 27բ. 33ա:
— Գ. կթղկս. 17ա:
— Գ. կթղկս. 24բ. 25ա:
— Է. կթղկս. 8բ:
— եպս. 24բ:
— եպս. Մովսէս. 13ա:
— կրօնաւար 13ա, բ:
— Հնծացի. 12բ. 13բ:
— Մագիստրոսի թուղթք. 6, 11—14, — ի փիլիսոփայի Ներսիսեան ի Ս. Խաչն. 13բ. Նորին Չխորհուրդ Խաչն. 13բ:
— միայնակեաց, գրիչ 5ա, բ. 6, 10ա, բ. 11ա, բ:

Գրիգոր Նազիանզանցի. 26բ:
 — Նարեկացի. 17բ. 27ա:
 — ոսկերիչ, գրիչ. 5ա, բ. 6, 21ա. 22ա, բ:
 — վրդպտ. 28բ:
 — Տաթեւացի. 26բ:
 Գրիգորիոս. 20ա:
 Դանիէլ, Մահ Դանիէլի մրգրէի. 28բ:
 — երաժիշտ. 12բ:
 Դատաստանագիրք. 27ա:
 Դաւիթ Անյաղթ. 27ա, բ:
 — մրգրէ. 15բ. 17ա. 22ա. 33ա:
 Դպրավանք. 29բ:
 Դրագրկեցի. 29բ:
 Եգիպտոս. 8բ:
 Եզեկիէլ, Մահ Եզեկիէլի մրգրէի. 28բ:
 Եզեկացի տ. Յովհաննէս, Պաղտատար:
 Եղիշէ. 27բ:
 Եղիսէ, Եղիսէէ եպս. 12ա:
 Եպերիբէս միայնակեաց. 10բ:
 Եսայի, Մահ Եսայայ մրգրէի. 28ա:
 Ետափօլ. 12բ:
 Երգարան. 26բ:
 Երեմիա, Մահ Երեմիայ մրգրէի. 13ա. 28բ:
 Երեւան. 21ա:
 Երուսաղէմ. 9բ. 25ա. 32բ:
 Եւսեբիոս, Կարպիանոսի թղթ. 7բ:
 Եւրոպա. 9բ:
 Եփրեմ Ասորի. 10ա. 11բ:
 — եպս. Բջնոյ. 12ա:
 Զաքարիա, Մահ Զաքարիայ մրգրէի. 28բ:
 — կթղկս. 28ա:
 — Զաքարա վրդպտ. գրիչ. 5ա. 15ա. 19ա, բ. 20ա, բ:
 Զօհրապեան Յովհ. Վ. 4ա. 5բ. 6, 24ա. 25ա. 26ա. 27բ.
 28ա, բ. 29ա, բ. 30ա, բ:
 Էջմիածին. 33բ:
 Էրազմուս. 15ա:
 Ըստմպօլ, Ըստամպօլ. 22բ:
 Ըստամպօլցի. 21ա:
 Ըրաւան. 23ա:
 Թաթեոս. 32բ:
 Թեոդոս, Ս.—. 33ա:
 Թիրակ. 25բ:
 Թիֆանէ Տիկին. 8բ:
 Թոնդրակեցի. 11ա, բ:
 Թովմաս Ազուհնացի. 27ա:
 — Թովմաս Առաքեալ. 16ա, բ. 24ա:
 — Գեմբացի. 27ա:
 — Մեծոփեցի. 19ա. 21ա:
 Թորոս երէց. 20ա:
 — թգր. 8բ:
 Թուլայեցի. 11բ:
 Թուղթք Արգարու. 9ա:
 — Գր. Մազիսարոսի. 11:
 Թովմաս. 20բ:
 Թուրք. 22ա, բ:
 Թուրքմանք. 25ա:
 Ժամագիրք. 6, 14, 26բ. 27ա:
 Ժողովածոյք. 6, 9, 10, 14, 24, 26, 27ա, բ. 28:
 Իպրահիմ Սուլթան. 23ա:
 Իսաւրացիք. 25ա:
 Իսմայէլացիք. 25ա:
 Իտալիա. 5ա. 9բ. 11բ:
 Լամբրոնացի տ. Ներսէս:
 Լատինացիք. 26ա:
 Լեւոն Բ. Մեծ. 25ա:
 — Գ. 8ա:
 — Դ. 8բ:
 — Ե. 29բ:
 — Զ. 19բ:
 Լէօ. 8ա:
 Լիթանէս. 12ա:
 Լով, Լով. 22ա:
 Լուկրեոս. 14ա:
 Լուսինոս Պապ. 24բ:
 Լուրտէ Ս. Պ. Հայագէտ. 4ա. 5բ. 6, 31ա, բ:
 Խազան Խան. 8բ:
 Խըլիկ. 33ա:
 Խոնատի Վանք 13ա:
 Խոսրով Անձեւացի. 26բ:

Խորենացի տ. Մովսէս:
 Խորհրդատեար. 26ա:
 Ծախնոտայ, Ծախնոտայ գիւղ. 15բ. 23բ:
 Ծննդոց Գիրք. 6, 31:
 Կանայեանց Ստ. 4բ:
 Կանոնագիրք. 27ա:
 Կանոնք աւետարանաց. 7բ:
 Կանոնք ննջեցեաց. 9բ:
 Կարապետ. 32բ:
 — Ս. — Ի Վանք. 13ա, բ:
 Կարիափեմ. 19բ:
 Կարպիանոս, Եւսեբի —. 7բ:
 Կարս. 13ա:
 Կեսարիա. 17բ:
 Կերլա. 33բ:
 Կիլիկեցւոց աշխարհ. 29ա:
 Կիլիկիա. 7ա. 8բ:
 Կիպրոս, Կիպոս. 5բ. 7ա:
 Կիրակոս, Կիրակոս. 12բ. 13ա:
 Կիւրեղ եպս. 10բ:
 Կղմի զուռն. 11ա:
 Կոստանդին, Իշխան Պարոն —. 8ա:
 — Գ. կթղկս. 29բ:
 — Դ. կթղկս. 19բ:
 — Ե. կթղկս. 15բ:
 — Պարոն —. 29բ:
 Կոստանդնոց. 8բ:
 Կոստանդնուպոլիս. 5ա. 6, 11ա. 29ա:
 — Ի Ս. Ժողով 15բ:
 Կոստանդինուպօլսեցի. 29ա:
 Կոտայք. 21ա:
 Կորիւն. 27բ:
 Կորվինոս տ. Մաթիաս:
 Կապոյ, անուն կնոջ. 10բ:
 Կաան, անուն կնոջ. 10բ:
 Համիթ, Գարա — 14ա. տ. Ամիթ:
 Հայտուն տ. Տուն Հայոց:
 Հայրապետ եպս. Մաշկուորի. 29բ:
 Հայք. 25բ. 27ա. 33բ:
 Հատուածք. 27ա:
 Հարցմանց գիրք. 26բ:
 Հաւաքումք. 27ա:
 Հեթում Ա. 8բ:
 — Բ. տ. Յովհաննէս:
 — Պարոն — Նղրցի. 29բ:
 Հերացի տ. Միթար:
 Հէս Կ. Հնագրագիտ. 4բ. 5ա. 33բ:
 Հմայութիւնք. 27ա:
 Հնազանդեանց Առաքել, կազմող. 7ա. 8բ:
 Հնծացի տ. Գրիգոր:
 Հոթին. 23ա:
 Հունգարք. 33բ:
 Հռիփսիմեանց, Ս.— Ներբողեան. 6, 25բ. — քարոզ. 16ա:
 Հռիփսիմէ. 25բ. 28բ. 33ա:
 Հռոմ. 4ա. 5ա. 6, 9ա. 14ա. 17բ. 18բ. 19ա. 25ա, բ:
 Հռովմայեցիք, Հռոմայեցիք. 17բ. 25բ:
 Զաքավանեցի տ. Սարգիս. 20բ:
 Զաքավանք. 21ա:
 Զեւնադրութեան գիրք. 26բ:
 Ղազարոս, Ղազար, Տէր— 5բ. 32բ:
 Ղափլան Փաշա. 22ա:
 Ղուկասու Աւետարան, Գլխակարգութիւն, Նախադրու-
 թիւն. 7բ. 8ա. 14ա. 24ա. 32ա, բ:
 Ճաշոց գիրք. 26ա:
 Ճառընտիր. 26ա, բ:
 Ճոն Բարսեղ. 29ա, բ:
 Ճոնընտիրք. 29բ:
 Մագիսարոս տ. Գրիգոր:
 Մաթիաս Կորվինոս. 33բ:
 Մակեդոնիա. 25ա:
 Մահմատ, Մէհմէտ Սուլթան. 22բ. 23ա:
 Մահք մարգարէից, տ. զանուանս իւրաքանչիւրոց:
 Մաղարիա, Մահ Մաղարիայ մրգրէի. 28բ:
 Մամիկոնեան. 12ա:
 Մանազկերտ. 13ա, բ:
 Մանասէ. 23ա:
 Մանգակուհի, տ. Յովհաննէս:
 Մանիքեցիք. 11ա, բ. 12բ:
 Մաշկերացի. 32բ:

Մաշկուորի վանք. 29 ր:
 Մաշտոց, Մաշթոց. 26 ա, ր:
 Մատթեի Աւետարան, Գլխակարգութիւնք, Նախադրու-
 թիւն. 7 ր. 14 ա. 32 ա, ր:
 Մատթէոս, Մատթէոս առաքելոյ վանք. 10 ա. 11 ա, ր. 20 ր:
 — Ուսուցիչի. 23 ր. 25 ր. 27 ր:
 — Վրդպտ. 27 ր:
 Մարգոյ կազմութիւն. 9 ր:
 Մարիամ Աստուածածին. 16 ա:
 Մարկոսի Աւետարան, Գլխակարգութիւն. 7 ր. 14 ա. 24 ա.
 32 ա, ր:
 Մարմաշինայ Ս. Ուխտ. 12 ա:
 Մարտիրոս. 8 ր. 14 ա:
 — Եպս. գրիչ. 5 ա. 6, 14 ա, ր:
 Մաքսիմիլիան Բ. Թգր. 4 ա:
 Մելիտինէ. 12 ր:
 Մելքոն. 32 ր:
 — սարկաւազ, գրիչ. 5 ա, ր. 6, 11 ա. 14 ր:
 Մեծոփայ Ս. Ուխտ. 5 ա. 6, 15 ա. 19 ա. 20 ր. 21 ա, ր:
 Մեծոփեցի տ. Թովմաս:
 Մեսրոպ, Տէր — 5 ր. 6, 33 ա:
 Մեսրոպ, Ս. — 15 ա, ր. 27 ր:
 Մերտին. 14 ա:
 Միաբան. 33 ր:
 Միջպէտք. 12 ա:
 Միւնիէն. 3, 4 ա, ր. 5 ր:
 Միքայէլ Ասորի. 27 ա:
 — Շփտ. 19 ր. 21 ր:
 Միքիա, Մահ Միքիայ մրգրէի. 28 ր:
 Միխիթար Արքա. 30 ա. 31 ա:
 — Գոշ. 10 ա. 17 ր:
 — Հերացի. 27 ա:
 — Սկեւացի. 27 ա:
 Միխիթարեանք վիեննայի. 7 ա. 33 ր:
 Մկրտիչ Արքեպս. Ամթայ, Նաղաշ, Ճաղկող 5 ա. 15 ա.
 19 ա, ր. 21 ր:
 — Վրդպտ. գրիչ. 5 ա. 6, 15 ա. 19 ա:
 Մկրտութեան կանոն. 9 ա:
 Մոկաց երկիր, Մոկք. 5 ա. 13 ա, ր. 33 ա, ր:
 Մովսէս Արքայ. 10 ր:
 — Խորենացի. 6, 25 ր. 27 ր. 28 ա, ր:
 — մրգրէ. 13 ր. 31 ա:
 Մուսնագմազ Ս. Ս. 4 ր:
 Մուստաֆա Մանդուլ Սուլթան. 22 ր. 23 ա:
 Մուստէր. 25 ր:
 Մուրատ Սուլթան. 22 ր. 23 ա:
 Մուրատեան Մարտիրոս Արքեպս. 14 ա:
 Մար. 29 ր:
 Յակոբ, Ս. — 15 ա. 19 ա. 20 ր:
 — Ս. — Մծբնայ. 33 ա:
 — Ա. կթղկս. 8 ա:
 Յայսմաուրք. 26 ա. 27 ա:
 Յար. 28 ր:
 Յովակիմ. 32 ր:
 Յովէլ. Մահ Յովէլայ մրգրէի. 28 ր:
 Յովանէս, Ս. — վանք. 33 ր:
 Յովհաննէս (Հեթում Բ) 8 ր:
 — Տ. — Ապառանից վանից. 15 ա:
 — Արքեպս. Արքայեղբայր գրիչ. 5 ա, ր. 6, 7 ա, ր. 8 ա, ր:
 — Արքեպս. Սիւննեաց. 12 ա:
 — Աւետարանիչ, Աւետարան, Գլխակարգութիւն. 7 ա.
 14 ր. 24 ա. 32 ա, ր. 33 ա:
 — Յովանէս Գառնեցի. 18 ա:
 — Եղնկացի. 9 ա. 27 ա:
 — Եպս. գրիչ. 4 ա. 5 ր. 6, 23 ա. 24 ր:
 — կթղկս. 27 ա:
 — Ովհաննէս Շալվ. 9 ա, ր:
 — Յովան Մանդակունի. 15 ա. 23 ր:
 — ոմե եւրոպացի, ստացիչ 4 ա. 5 ր. 6, 9 ա:
 — Ոսկերբան, Ոսկիարան 10 ր. 15 ա. 17 ա, ր. 18 ա.
 23 ր. 26 ր. 27 ր:
 — Որսանեցի. 26 ա:
 — Սարկաւազ վրպտ. 16 ա. 28 ր:
 — Վրդպտ. գրիչ, Ճաղկող. 5 ա. 15 ա. 19 ա. 20 ր:
 — քչնյ. 27 ա:
 — Օձնեցի. 26 ր:
 Յովան, Մահ Յովանու մրգրէի. 28 ր:
 Յովանէփ Արեմաթացի. 23 ա:
 — Թգր. Ցաճկաց. 25 ա:

Յուլիանոս Աղիկառնացի. 28 ր:
 Յուլիկ. 13 ա:
 Յունաց աշխարհ. 11 ա:
 Նազիանզացի տ. Գրիգոր:
 Նահապետք. 33 ա:
 Նաղաշ տ. Մկրտիչ Արքեպս:
 Նայեղդինկ քղք. 19 ր:
 Նարեկացի տ. Գրիգոր:
 Նաւում, Մահ Նաւումայ մրգրէի. 28 ր:
 Ներսէս Լամբրոնացի. 16 ր. 24 ր. 26 ա:
 — կրօնաւոր, ստացիչ. 5 ր. 6, 15 ա. 19 ա, ր. 20 ր:
 — Մեծ կթղկս. 24 ր:
 — Գ. կթղկս. Շինող. 29 ր:
 — Շնորհայի. 17 ա. 23 ա, ր:
 Նէ Արքեպս. 13 ր:
 Նիկիոյ Ս. Ժողով. 14 ր:
 Նղբցի տ. Հեթում:
 Նոյ. 9 ր:
 Շալվէ տ. Սարգիս:
 Շահանդուխա, անուն կնոջ. 8 ա:
 Շահանշահ. 20 ր:
 Շապուհ կրօնաւոր. 12 ր:
 Շարակնոց. 4 ր. 6, 26 ր. 32, 33 ա:
 Շարժումն. Յաղագս երկնային շարժմանց. 9 ր:
 Շինող տ. Ներսէս:
 Շիրակ. 29 ր:
 Շմիտ տ. Միքայէլ:
 Շնահուոր, Շնահուոր, անուն կնոջ. 19 ա:
 Սլումպեան. 13 ա:
 Սսկերբան տ. Յովհաննէս:
 Սման Սուլթան. 22 ր. 23 ա:
 Սվէ, Մահ Սվէի մրգրէի. 28 ր:
 Ստանաւորք. 27 ր:
 Սրտանեցի տ. Յովհաննէս:
 Սնիթոռներ. 17 ր:
 Սնկաք. 25 ա:
 Սուհայեցի տ. Մատթէոս:
 Սրծայ վանք 6, 15 ա. 20 ր:
 Պալատի Ս. Հրեշտակապետ եկղ. 14 ա:
 Պալատուհի. 11 ր:
 Պաղեստին. 25 ր:
 Պաղէտին. 13 ր:
 Պաղտասար Եղնկացի. 14 ա:
 Պաղտատ. 23 ա:
 Պայազիտ Սուլթան. 22 ր:
 Պայլոնց. 8 ա:
 Պատարագամատոյց. 6, 14, 26 ա. 27 ա:
 Պարզատոմար. 27 ա:
 Պարմինիդէս. 12 ր:
 Պաւարիա, Պաւիերա, Բաւարիա. 4 ա. 14 ա. 15 ա:
 Պաւղոս Առաքեալ. 33 ա:
 Պենտոկլէս. 12 ր:
 Պետրոս Առաքեալ. 19 ա. 33 ա:
 — Ս. — Հյրպա. 16 ր:
 — Եպս. Սիւննեաց. 28 ա:
 — կթղկս. 11 ր. 12 ա, ր. 13 ր:
 Պերլին. 4 ր:
 Պիոս Ե. 27 ա:
 Պղնձէ քաղաք. 27 ր:
 Պոսփիւռ. 12 ր:
 Պուտարեղ. 33 ր:
 Պուտեւս. 12 ր:
 Պրէսլաու, Պրէսլաւ. 4 ր. 33 ր:
 Պողոս Ցարօնեցի. 26 ր:
 Ռեկենսպորկ. 21 ր:
 Ռուբինեանք. 19 ր:
 Սալահատին. 25 ր:
 Սալեռնոյ տ. Սայլեռն:
 Սահակ, Ս. — Հյրպա. 15 ա, ր:
 — Արժրուհի. 28 ա:
 — վանեցի, Ճաղկող. 5 ա. 32 ր. 33 ա, ր:
 Սաղմոսարան. 6, 21, 26 ա:
 Սամուէլ. 13 ա:
 — Անեցի. 25 ր. 27 ա. 28 ա:
 Սայլեռն, Սալեռնոյ. 5 ա. 6, 10 ա. 11 ա, ր:
 Սանահնի Ս. Ուխտ. 12 ա:
 Սարգիս. 13 ր. 15 ա. 19 ա. 20 ր:
 — Ս. — Եկղց. 32 ր:
 — Չաղապանեցի, Ճաղկող. 5 ա. 15 ա. 20 ր:

Սարգիս Շալիկ. 20 ա. բ.
 — վրդպտ. 12 ա. բ. 13 ա. բ.
 — քհն. 8 բ.
 Սարկաւազ տ. Յովհաննէս:
 Սեբաստիա. 13 ա:
 Սելեֆկիս, Սելեֆկ. 25 ա:
 Սելիմ Սուլթան. 22 բ:
 Սեւանայ Ս. Ուխտ. 13 ա:
 Սիկհարդ. Տր. Յովակիմ. 5 բ. 24 բ:
 Սիսիանոս վրդպտ. 28 բ:
 Սիւնիք. 21 ա. 28 ա:
 Սկեւաացի տ. Մխիթար:
 Սմբատ. 11 բ:
 — իշխան Պարոն — . 5 բ. 7 ա. 8 ա:
 Սոսթենէս. 12 բ:
 Սուլէյման Սուլթան. 22 բ:
 Սուրս գիւղ. 5 ա. 6, 33 ա. բ:
 Սոփոնիա, Մահ Սոփոնիայ մրգրէի. 28 բ:
 Ստեփանոս, Ստեփաննոս Ս.— Նախավկայ. 33 ա:
 — Աբբեպոս. 13 բ:
 — եպիս. Սիւնեաց. 27 բ:
 Վահրամ որդի պարոն Ասպետի. 8 բ:
 — Հորեղբայր Գր. Մագիստրոսի. 12 ա:
 — Վէստ, որդի Գր. Մագիստրոսի. 12 բ:
 Վանայ ծով. 20 բ. 33 բ:
 Վանան, անուն կնոջ. 10 բ:
 Վասակ. 8 բ:
 — Հայր Գր. Մագիստրոսի. 11 բ:
 Վասիլ, Բարսեղ, ծաղկող. 5 ա. 7 ա. 8 ա. բ:
 Վասպուրական. 11 ա:
 Վարազայ Ս. Ուխտ. 13 բ:
 Վարդ. 10 բ. 11 բ:
 Վարդան, գրիչ, ստացիչ. 5 ա. 6, 15 ա. 33 ա. բ.
 — եպոս. 17 բ:
 — վրդպտ. 9 ա. 18 բ. — Ասակք. 27 բ. — Զատագովու-
 թիւն. 26 բ:
 — պամպիր. 24 բ. 29 բ:
 — Ռարի. 20 ա:
 Վարչաւ. 5 ա. 6, 21 ա. 22 ա:
 Վենետիկ. 4 բ. 6, 25 ա. բ. 28 ա. 32 ա:

Վէստ Վահրամ. 12 բ:
 Վիեննա. 7 ա. 11 բ. 27 բ. 33 բ:
 Վիտամանչաւ, Վիտմէսդատ տ. Ալբերդոս —
 Վիրք. 9 ա:
 Տաթեւացի տ. Գրիգոր:
 Տաղք. 27 բ:
 Տաճիկք. 22 ա:
 Տանցկայ. 22 ա:
 Տարեցոյց. 9 բ:
 Տարսոն. 25 ա. բ:
 Տարոն. 11 ա. 13 ա:
 Տարոնեցի տ. Պողոս:
 Տելիտիս, Տելետիս. 13 բ:
 Տեր-Յոհաննէսեան Գէորգ. 5 բ. 6, 29 ա:
 Տիրու. 12 բ:
 Տնօրինական տեղիք. 9 բ:
 Տումար Գրիգորեան. 9 ա:
 Տուն Հայոց. 10 ա. 11 ա. բ:
 Տրաքոնացի. 12 բ:
 Տրդատ. 8 բ:
 Տփխիս. 9 բ:
 Տոմարագիրք. 27 ա:
 Տօնապատճառ. 26 բ:
 Տօնացոյց. 26 բ:
 Փայտակարան. 9 բ:
 Փարիզ, Փարէզ 6, 25 ա. բ. 26 ա. 27 բ:
 Փիլիպուպոլիս. 25 ա:
 Փիլորիք. 25 ա:
 Փոնոս. 12 բ:
 Փոսդէլ. 14 բ:
 Քաղրմէր, Էրնէստ. 4 ա. 5 բ. 6, 24 ա. 25 բ. 28 ա. բ. 30 ա. բ:
 Քերականութիւն. 27 ա:
 Քարամեանց Ն. 21 բ:
 Օգոստոս, Ոգոստոս. 10 բ:
 Օմնեցի տ. Յովհաննէս:
 Օսմանցիք. 27 ա:
 Ֆիրենցա. 6:
 Ֆռանգ. 25 բ:
 Ֆռանկաց աշխարհ. 11 ա:

ՈՒՂՂԵԼԻՔ ԵՒ ՅԱՒԵԼԼԻՔ

Ըջ	Տող			
9 ա	38	Տրդատա	կարդա՛	Տրդատայ
11 բ	22	1890	"	1891
19 բ	25	ոտանաւոր	յաւել՛	Հնագոյն
21 ա	18	Թանազ	կարդա՛	Թանազ
21 բ	8	յաւել՛ Այս ձեռագրոյս վրայէն օրի- նակուած է Վիեննայի կայսր. մտգրնի. թ. 9 ձեռագիրն: Հմտ. Մայր ցուցակ		

Ըջ	Տող			
		Հայ. ձեռագրք. Հար. Ա. Տեար Ա. 1891,		
		էջ 13—15, Յիշատակագրութիւնք 6:		
		Յայտնի է ուրեմն որ ձեռագիրս Կ. Պոլ- սոյ վրայէն Հոտմ է անցած:		
30 ա	19	Բառերու	կարդա՛	Բառերու
32 ա	35	1868	"	1879

Die Wiener Mechitharisten-Congregation hat begonnen, einen gross-angelegten, ausführlichen Catalog aller bekannten armenischen Handschriften-Sammlungen im Oriente und in Europa nach und nach zu veröffentlichen. Das erste Heft des ersten Bandes (Österreich), welches schon erschienen ist, umfasst die arm. Handschriften der K. K. Hofbibliothek zu Wien, und gibt einen vollständigen Begriff von der Abfassungsweise des obenerwähnten Cataloges. Einige Hefte bilden zusammen einen Band, und zwar wird die Ländereintheilung soweit es thunlich ist, eingehalten.

Der Catalog ist in neu-armenischer Sprache verfasst; jedes Heft aber erscheint mit einer Beilage, d. h. mit einer kurzgefassten Beschreibung der betreffenden Handschriften in einer europäischen Sprache.

Proben von Schriften, Randverzierungen, Arabesken und Figuren-Illustrationen der Handschriften werden am Schlusse eines jeden Bandes beigegeben.

Jetzt erscheint das erste Heft des zweiten Bandes (Deutschland), die arm. Handschriften der Königl. Hof- und Staatsbibliothek zu München enthaltend. Dann folgt ein drittes Heft über die arm. Handschriften in den verschiedenen Instituten von Petersburg. Diesen Theil besorgt Professor N. Marr, Prof. der arm. Sprache und Literatur an der Universität zu St. Petersburg. Einen anderen, alle in Gross-Britanien vorhandenen Handschriften umfassenden Theil, hat der bekannte arm. Handschriftenkenner Dr. S. Baronian in Manchester, und den Catalog der in Rom befindlichen Handschriften hat Dr. Johann Miskdjian, Prof. der arm. Sprache und Literatur in der Propaganda, übernommen. Nach Aufzählung dieser actuell thätigen Mitarbeiter theilen wir gleichfalls mit, dass wir uns alle Mühe geben, zur vollständigen Verwirklichung unseres Vorhabens immer neue Kräfte heranzuziehen.

Indem wir das Werk einer geneigten Aufmerksamkeit der interessirten Kreise anempfehlen, bitten wir, das Vorhandensein einzelner oder mehrerer arm. Handschriften, namentlich in wenig bekannten Sammlungen, uns gütigst anzeigen zu wollen.

Mechitharisten-Congregation in Wien.

Մ Ա Յ Ր Յ Ո Ւ Յ Ա Կ
Հ Ա Յ Ե Ր Է Ն Զ Ե Ռ Ա Գ Ր Ա Յ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԵԱԼ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

Հ Ա Տ Ո Ր Բ

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա

Տ Ե Տ Ր Ա

Յ Ո Ւ Յ Ա Կ Հ Ա Յ Ե Ր Է Ն Զ Ե Ռ Ա Գ Ր Ա Յ
ԱՐՔՈՒՆԻ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻՆ Ի ՄԻՒՆԻՍԷՆ

HAUPT-CATALOG

DER

ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

HERAUSGEGEBEN VON DER

WIENER MECHITHARISTEN-CONGREGATION.

BAND II.

DIE ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN IN DEUTSCHLAND.

HEFT I.

CATALOG DER ARMENISCHEN HANDSCHRIFTEN

IN DER K. HOF- UND STAATSBIBLIOTHEK ZU MUENCHEN.